

**UCHWAŁA NR XV/122/12
RADY MIEJSKIEJ W GRODKOWIE**

z dnia 22 lutego 2012 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Grodków na lata 2012-2015"

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 159, z późn. zm.), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) Rada Miejska w Grodkowie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Grodków na lata 2012 - 2015”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

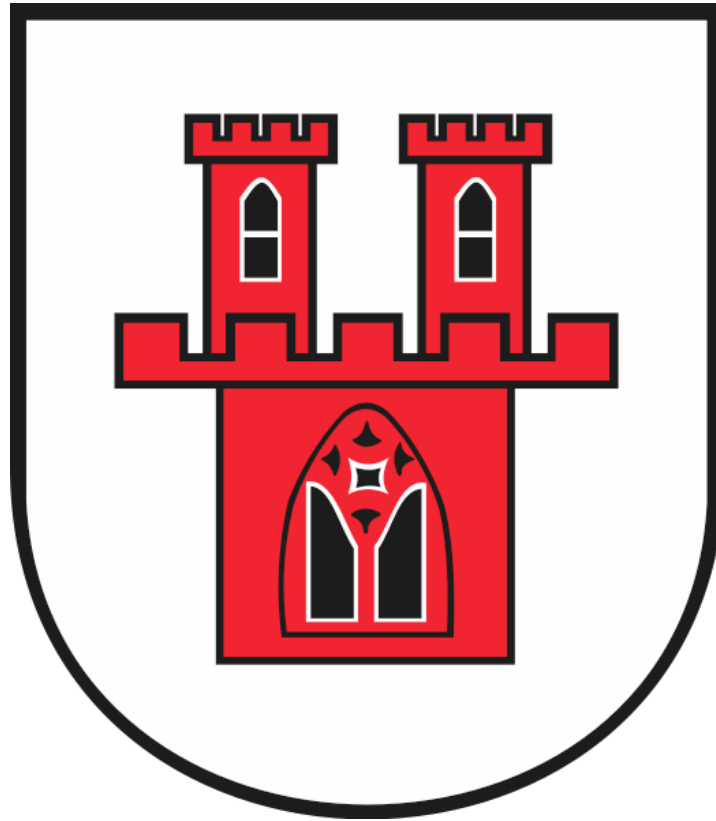
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Grodkowa.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego.

Przewodniczący Rady

Dariusz Gajewski

Załącznik do Uchwały Nr XV/122/12
Rady Miejskiej w Grodkowie
z dnia 22 lutego 2012 r.

Spis treści

- I. Wstęp**
- II. Podstawy prawne i główne cele gminnego programu opieki nad zabytkami**
- III. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce**
 - III. 1. Uregulowania formalno-prawne**
 - III. 2. Organy ochrony zabytków**
- IV. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego**
 - IV. 1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**
 - IV. 2. Gminny program opieki nad zabytkami a akty prawa wojewódzkiego**
- V. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego**
 - V. 1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami prawa miejscowego (analiza dokumentów programowych gminy)**
 - V. 2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy**
 - V. 2.1. Opis zasobu i analiza stanu dziedzictwa kulturowego gminy**
 - V. 2.1. Dziedzictwo niematerialne**
 - V. 3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.**
- VI. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń**
- VII. Założenia programowe**
 - VII. 1. Priorytety i kierunki działań głównego programu opieki nad zabytkami**
 - VII. 2. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami**
- VIII. Instrumenty realizacji programu opieki nad zabytkami**
- IX. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami**
- X. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami**
- XI. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków**
- XII. Bibliografia**
- XIII. Aneksy**
 - Załącznik 1 – Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków
 - Załącznik 2 – Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków
 - Załącznik 3 – Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru i ujętych w ewidencji zabytków
 - Załącznik 4 – Przykład uchwały, wniosku i sprawozdania z wykonanych prac wzór uchwały oraz załączników w sprawie przyjęcia zasad i trybu udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
 - Załącznik 5 – Projekt uchwały Rady Gminy w/s utworzenia parku kulturowego
 - Załącznik 6 – Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków

I. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Zabytki są materialnym śladem przeszłości oraz cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju i społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Zgodnie z brzmieniem art. 7, ust. 1, pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z późniejszymi zmianami) zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy.

W szczególności zadania własne obejmują sprawy m.in. ładu przestrzennego, kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zapowiadane jest tworzenie warunków prawnych do odpowiedzialnego kreowania i realizowania ochrony dziedzictwa kulturowego przez samorządy terytorialne oraz podjęcie inicjatywy legislacyjnej dla uwzględniania interesów ochrony zabytków w całym ustawodawstwie, jak również stworzenie warunków prawnych do nowego systemu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami.

Program z założenia zgodny jest z innymi dokumentami o charakterze strategicznym dla gminy w tym zwłaszcza przyjętej w 2008 r. *Strategią Rozwoju Gminy Grodków na lata 2007-2020* (uchwała Nr XVII/184/08 z dnia 23 kwietnia 2008 r.) oraz *Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Grodków na lata 2007-2013* (uchwała Nr XVII/185/008 z dnia 23 kwietnia 2008 r.) który funkcjonuje łącznie ze *Strategią Rozwoju Gminy Grodków* i jest planem operacyjnym do *Strategii*. Zawiera on zadania uwzględnione również w Wieloletnim Planie Inwestycyjnym oraz Budżecie Gminy. Program uwzględnia również rozwiązania zaproponowane w *Planie Rozwoju Lokalnego Gminy Grodków na lata 2007 – 2013*. Zawiera on zadania uwzględnione również w Wieloletnim Planie Inwestycyjnym oraz Budżecie Gminy. Program uwzględnia również rozwiązania zaproponowane w opracowanym w 1997 r. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Grodków.

Głównym celem gminnego programu opieki nad zabytkami jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami gminy Grodków. Cele i priorytety wyznaczone w programie wynikają zarówno z wymagań ustawowych, jak również podporządkowane są głównemu celowi działań samorządu, jakim jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju gminy, prowadzącego do poprawy jakości życia lokalnej społeczności. Podporządkowane jest temu planowanie strategiczne gminy, które łączy problematykę społeczną, gospodarczą i przestrzenną.

W strategii określone zostały misje rozwojowe gminy:

- stworzenie warunków dla inwestorów;
- wykorzystywanie zasobów i walorów gminy;
- popieranie grup producentów rolnych;
- wspieranie edukacji, kultury i sportu.

Gminny program opieki nad zabytkami realizować będzie tę sferę działań prorozwojowych, która ma na celu poprawę funkcjonowania materialnego dziedzictwa kulturowego decydującego w znacznym stopniu o zasobach i walorach gminy. Wszelkie działania związane z rozwojem gminy muszą opierać się przede wszystkim na jej zasobach i walorach. Wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego powinno stanowić jedną z głównych polityk gminnych, a procesy rozwoju gminy powinny zachodzić przy zapewnieniu warunków trwania i wzbogacania materialnego dziedzictwa kulturowego. Na dziedzictwo kulturowe człowieka składają się dobra kultury i dobra natury. Zabytki – dawne materialne i niematerialne dobra kultury są ważną częścią składową tego dziedzictwa. Ich ochrona została zadeklarowana jako konstytucyjny obowiązek państwa co zostało zapisane w art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zabytki są nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest dziełem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, a także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki. Czas przemian i II wojna światowa wpłynęły negatywnie na stan zabytków. Poważnym problemem stał się brak środków i społecznego zrozumienia dla idei ochrony naszego dziedzictwa. Przemiany czasu transformacji sprawiły, że liczne zabytki zostały oddane w prywatne ręce

– ludzi niejednokrotnie ratujących je przed zagładą, ale także ludzi bardzo często niedoceniających ich wartości pozamaterialnych, nie potrafiących dobrze sprawować opieki gwarantującej ich przetrwanie. Państwo realizuje swoje obowiązki względem zabytków m.in. za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla. W tym względzie władzom gminy przypisana została istotna rola w kreowaniu ochrony dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach. Gminy z jednej strony są właścicielem dużej ilości dóbr kultury materialnej, z drugiej strony dysponują aparatem administracyjnym umożliwiającym prowadzenie właściwej polityki względem tej sfery życia publicznego.

Gmina Grodków jest specyficzną gminą miejsko-wiejską z dominującym ośrodkiem miejskim. Główną atrakcją gminy jest dziedzictwo kulturowe wiążące się głównie z gospodarką rolną. Najcenniejsze zabytki gminy to przede wszystkim obiekty sakralne oraz założenia rezydencjonalne. Unikiem w skali gminy jest przede wszystkim XIII-wieczne założenie miejskie w Grodkowie.

Przedstawiony Program opieki nad zabytkami Gminy Grodków, opierający się na innych opracowaniach i dokumentach prawa miejscowego, stanowić będzie ich uzupełnienie i podstawę do działań samorządowych związanych z ochroną dóbr kultury w okresie czterech lat od podjęcia uchwały przez Radę Miasta i Gminy w sprawie przyjęcia niniejszego programu.

II. Podstawy prawne i główne cele gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568). Ustawa ta wprowadziła obowiązek sporządzania przez samorządy zarówno wojewódzkich, powiatowych oraz gminnych programów opieki nad zabytkami.

Na podstawie art. 18 ust 2 pkt 15 *Ustawy z dnia 5 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (Dz.U. 2001r. nr 142, poz. 159 z późniejszymi zmianami) oraz art. 87 ust 3 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), Burmistrz Grodkowa sporządza na okres 4 lat Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grodków (art. 87 ust. 3 w/w ustawy). Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez Radę Miasta i Gminy, po uzyskaniu opinii opolskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Burmistrz Grodkowa sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia na sesji Radzie Miejskiej w Grodkowie. Kolejne sporządzane programy opieki nad zabytkami powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Ogólne wytyczne do sporządzenia programów ujęte są w *dokumentacie Narodowa Strategia Kultury na lata 2004–2013* przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. oraz jego przedłużeniu *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020* przyjętym w 2005 r. Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury jest *Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*. Program ten jest zgodny z narodowym planem rozwoju oraz założeniami do Krajowego Programu Zabytków. Podstawą do sformułowania Narodowego Programu Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) określiła zasadnicze cele programów opieki nad zabytkami:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzono zgodnie z wytycznymi opracowanymi przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków opublikowanymi w 2008 r. w formie poradnika metodycznego (dostępny na www.kobidz.pl).

Celem *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grodków na lata 2012-2015*, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie całościowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Skoroszyce realizowanej w 4-letnich cyklach – etapach, środkami optymalnymi, dostępnymi przez gminę, zarówno prawnymi (zapisy dotyczące ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego) jak też finansowymi (przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków). Program określa również kierunek podejmowanych przez gminę działań, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego.

Głównym celem Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grodków jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami, która jest istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w gminie, poprzez:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikającej z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

III. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

III. 1. Uregulowania formalno-prawne

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa polskiego i każdego obywatela (tekst Konstytucji RP uchwalony w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe). W art. 5. Konstytucji RP czytamy: „*Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*”. W art. 6. ust. 1 napisano „*Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju*”, a w art. 86 „*Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa*”.

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.), regulująca w sposób całościowy pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania etc.

- Ochrona zabytków polega na planowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrole stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

- Opieka nad zabytkiem w rozumieniu ustawy sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

Zgodnie z art. 3 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) przez zabytek rozumiana jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Za zabytek nieruchomy uznaje się nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości. Zabytkiem nieruchomym jest krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji.

Za zabytki ruchome uznaje się rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych. Zabytkiem ruchomym są dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne oraz przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytkami archeologicznymi są ślady działalności człowieka znajdujące się w ziemi lub pod wodą, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytkami archeologicznymi są pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa złożone z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy będący tym wytworem, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ustawowej ochronie podlegają również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Artykuł 7 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określa Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodne z prawem (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305);

- uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego, o szczególnej wartości dla kultury, przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego;

- utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;

- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia; innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych; w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) zostały określone zadania własne gminy: „*zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się również w wielu innych obowiązujących w Polsce ustawach, w tym w:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.);
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.);
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150);
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880);
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.);
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2001 Nr 13, poz. 123);
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.);
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

III. 2. Organy ochrony zabytków

Zgodnie z art. 89 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* organami ochrony zabytków są:

- Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków (nt. jego zadań zob. art. 90 ustawy);
- Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków (nt. jego zadań zob. art. 91 ustawy).

Artykuł 90. *Ustawy* stanowi, że:

Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego; do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy, w szczególności:

- opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
- podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
- prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz przepisach odrębnych;
- organizowanie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
- organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
- organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
- opiniowanie wniosków o nadanie odznaki "Za opiekę nad zabytkami"
- współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
- podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności (art. 91.4. *Ustawy*):

- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- sporządzanie, w ramach przyznanego środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniotawczo-doradczy w sprawach realizacji polityki Rady Ministrów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska jako organ opiniotawczy do spraw działań konserwatorskich podejmowanych przy zabytkach.

Przy wojewódzkim konserwatorze zabytków działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniotawczy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków wraz z ośrodkami regionalnymi (dla woj. opolskiego w 2006 r. powołany został Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu) – zajmuje się problematyką rozpoznania, dokumentacji i ochrony dziedzictwa kulturowego.

IV. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

IV. 1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Wzmiankowana *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* zobowiązuje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do opracowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Natomiast Gminny Program opiera się na opracowanych i zatwierdzonych w dniu 10 maja 2004 roku przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego *Tezach do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, według których wzmiankowany krajowy program powinien zawierać:

1. Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami: stan zabytków nieruchomości, stan zabytków ruchomych, stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, pomniki historii i obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych.

2. Działania o charakterze systemowym:

- powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa,
- wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.

3. System finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

4. Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania - ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.

5. Kształcenie i edukacja: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.

6. Współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca na obszarze Europy Środkowej.

Rada Ministrów w dniu 21 września 2004 roku przyjęła *Narodową Strategię Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* oraz *Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*. Oba dokumenty zawierają strategiczne cele polityki państwa i uwarunkowania formalno - prawne w sferze ochrony zabytków. Jednym z czołowych założeń jest ochrona i opieka nad dziedzictwem kulturowym, a jednym z celów strategicznych jest ochrona i rewaloryzacja zabytków. Cel ten stał się jednym z priorytetów *Narodowego Programu Kultury - Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego*. Celem strategicznym w/w *Programu* jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomości. Celami cząstkowymi tego *Programu* są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków;
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informatycznego;
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej;
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granice Polski.

W *Uzupełnieniach Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, poza przesunięciem daty kierunkowej, wprowadzono programy operacyjne, jako system realizacyjny *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury*, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej ze środkami znajdującymi się w dyspozycji

Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dla działań związanych z opieką nad zabytkami powołano Program Operacyjny „DZIEDZICTWO KULTUROWE” następującymi z priorytetami:

1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych.
2. Rozwój instytucji muzealnych.
3. Ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju.
4. Ochrona zabytków archeologicznych.
5. Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego.
6. Ochrona zabytkowych cmentarzy.

Celem w/w Programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, gdzie celami częściowymi są:

- poprawa stanu zachowania zabytków;
- zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego);
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego.

Ponadto przy tworzeniu „*Gminnego Programu*” wykorzystano z metody i instrukcji Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie zawartych w opracowaniu „*Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*”

IV. 2. Gminny program opieki nad zabytkami a akty prawa wojewódzkiego

Gminny Program zgodny jest w swych założeniach z następującymi dokumentami prawa wojewódzkiego:

1. ***Programem Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2007- 2010*** (sporządzony w związku z uchwałą nr XIV/158/2007 z dnia 20 grudnia 2007 r. przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu), w którym zawarto m. in. wytyczne i zalecenia do powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami. Wymieniono następujące cele ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego na terenie gminy:

- utrzymanie i zarządzanie zasobem regionalnego dziedzictwa;
- poprawa stanu zachowania krajobrazu i dziedzictwa regionalnego oraz odnowa wsi;
- ochrona dziedzictwa archeologicznego;
- rozwój instytucji opieki nad zabytkami;
- rozwój muzealnictwa i wystawiennictwa;
- ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego;
- wstrzymanie procesu degradacji założeń parkowo- pałacowych;
- wspieranie inicjatyw mających na celu podniesienie rangi obiektów i zespołów zabytkowych;
- wspieranie działań istniejących szlaków oraz inicjatyw na rzecz tworzenia nowych, obejmujących cenne zespoły i obiekty zabytkowe;
- promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego i rozwój tożsamości regionalnej;
- podniesienie poziomu edukacji społeczeństwa dot. Regionalnego dziedzictwa kulturowego;
- powołanie nowych instytucji do spraw dziedzictwa i współpraca z już istniejącymi;

- współpraca między regionami.

2. **Strategią Rozwoju Województwa Opolskiego na lata 2000-2015** (uchwała nr XXXIX/350/2005 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 11 października 2005 r.).

Dokument ten jest podstawowym dokumentem strategicznym dla tworzenia polityki rozwojowej województwa opolskiego. Wśród celów, jakie wyznacza znajdują się odniesienia do dziedzictwa kulturowego tj.:

- dbałość o instytucje kultury na terenie województwa opolskiego oraz konieczność stworzenia systemu ochrony dóbr kultury;
- ochrona dziedzictwa kulturowego, wielu obiektów zabytkowych przed zniszczeniem i dewaluacją, jako obowiązek społeczności regionu i powinności wobec przyszłych pokoleń;
- w sferze kultury przyjęto zasadę kreowania dobrego wizerunku regionu; kultura, jako czynnik integracji społecznej, musi znaleźć miejsce w planach rozwojowych;
- tworzenie warunków trwałego zrównoważonego rozwoju poprzez rewitalizację i ochronę środowiska w tym krajobrazu kulturowego ;
- działania na rzecz zachowania i wykorzystania zasobów kulturowych i przyrodniczych wsi;
- tworzenie warunków do rozwoju wielokulturowości regionalnej.

3. **Planem zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego**, przyjętym uchwałą nr XLIX/357/2002 z dnia 24 września 2002 r. Jest on podstawowym dokumentem określającym zasady organizacji struktury przestrzennej województwa oraz zasady i kierunki zagospodarowania przestrzennego w przekroju podstawowych komponentów przestrzeni, a przypadku dziedzictwa kulturowego wskazuje obszary i działania, które tworzą zasady i kierunki dla programu rewaloryzacji przestrzeni historycznej w układzie lokalnym, regionalnym i krajowym. Realizacja polityki przestrzennej wyrażona w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego winna doprowadzić do uzyskania przestrzeni o wysokich walorach estetycznych architektury i krajobrazu, czerpiących z dziedzictwa przyrody i kultury oraz nadający przestrzeni indywidualny wyraz.

W celu skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego plan przewiduje następujące kierunki działań:

- ograniczenie rozpraszania zabudowy poprzez rozwój budownictwa na zasadzie dogęszczania istniejących
- ograniczenie rozpraszania zabudowy poprzez rozwój budownictwa na zasadzie dogęszczania istniejących jednostek osadniczych;
- nie wprowadzanie obiektów agresywnych krajobrazowo tzn. o dużych kubaturach, wysokich kominach itp.;
- preferowanie zabudowy nawiązującej do cech regionalnych (układ kalenicy, pokrycie dachu, kształt bryły budynku, zagospodarowanie działki) i krajobrazu;
- utrzymanie regionalno - historycznej skali i struktury jednostek osadniczych;
- stosowanie szczegółowych wytycznych architektonicznych dla nowopowstającego budownictwa zagrodowego, mieszkaniowego oraz usługowego i ich egzekwowanie;
- izolowanie zielenią obiektów dysharmonijnych;
- łączenie ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego poprzez ochronę krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym założeniem architektonicznym.

W celu skutecznej ochrony zabytkowych układów staromiejskich plan przewiduje następujące kierunki działań:

- opracowanie planów szczegółowych i rewaloryzacji zabytkowych układów przestrzennych, w szczególności w miastach zabytkowych o randze krajowej, uwzględniających ochronę przed uciążliwościami wynikającymi z prowadzenia działalności gospodarczej i układów komunikacyjnych;
- wykonanie prac dokumentacyjnych archiwizujących rozwój przestrzenny miejscowości;
- rygorystyczne realizowanie wytycznych konserwatorskich w zakresie rewaloryzacji i użytkowania obiektów zabytkowych;

- preferowanie nowej zabudowy nawiązującej do stylu regionalnego i istniejącej zabudowy;
- objęcie szczególną ochroną panoram miast poprzez wyznaczenie strefy ekspozycji oraz chronionych osi widokowych, eksponowanie i odtwarzanie w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych: wież kościołów, zamków, ratuszy;
- utrzymanie historycznego rozplanowania oraz podkreślenie i uczynienie ukształtowania przestrzennego miast;
- konsekwentne modernizowanie bądź likwidowanie elementów dysharmonijnych położonych w zabytkowych centrach miast;
- utrzymanie ulic w ich dzisiejszym przebiegu oraz liniach rozgraniczających;
- utrzymanie mieszkalno - usługowego charakteru centrum miast;
- wprowadzanie do obiektów zabytkowych funkcji zgodnych z ich pierwotnym przeznaczeniem bądź nie kolidujących z ich zabytkowym charakterem;
- działania związane z ochroną przeciwpowodziową nie powinny wpływać niekorzystnie na obraz i ukształtowanie obszarów miejskich położonych nad rzeką Odrą;
- konserwację, rewaloryzację i adaptację w odniesieniu do obiektów i terenów zabytkowych w uzgodnieniu z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- podporządkowanie wytycznym konserwatorskim rewaloryzacji i użytkowania obiektów zabytkowych;
- wykonanie dla obiektów zabytkowych prac dokumentacyjnych archiwizujących historię, przekształcenia i podstawowe historyczne elementy konstrukcyjne wraz z detalami architektonicznymi; -
- wprowadzanie do obiektów zabytkowych funkcji zgodnych z ich pierwotnym przeznaczeniem bądź nie kolidujących z ich zabytkowym charakterem;
- oznaczenie i opisanie obiektów zabytkowych w celu uświadomienia społeczności znaczenia zabytków w historii regionu;
- utrzymanie istniejących muzeów regionalnych jako szczególnie cennych miejsc zachowania dziedzictwa kulturowego.

4. Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Opolskiego na lata 2007-2013

RPO WO 2007-2013 określa kierunki rozwoju wraz ze spójnym zestawieniem priorytetów, które mają być osiągnięte z pomocą EFRR. Będąc jednym z narzędzi realizacji *Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego* swoim zakresem obejmuje te cele wyznaczone w *Strategii*, które w oparciu o aktualną diagnozę i analizę sytuacji społeczno-gospodarczej województwa uznano za najważniejsze do realizacji w latach 2007-2013 i jednocześnie, które są możliwe do wsparcia w zakresie obszarów określonych w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1083/2006 oraz rozporządzeniu (WE) Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1080/2006. Głównym celem RPO WO jest zwiększenie konkurencyjności oraz zapewnienie spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej dla podniesienia atrakcyjności województwa opolskiego, jako miejsca do inwestowania, pracy i zamieszkania. Dla osiągnięcia celu głównego zdefiniowano 7 celów strategicznych, których osiągnięcie przyczyni się do pobudzenia potencjału gospodarczego, poprawy atrakcyjności i możliwości konkurencyjnych województwa opolskiego oraz wzrostu i zatrudnienia. Dla naszych celów najistotniejsze będą trzy osie priorytetowe RPO: oś 1 – wzmocnienie atrakcyjności gospodarczej regionu, oś 2 – ochrona środowiska i oś 6 – aktywizacja obszarów miejskich i zdegradowanych. Środki z RPO WO do 2013 zostały już wyczerpane.

V. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

V.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami prawa miejscowego (analiza dokumentów gminnych)

Gminny Program zgodny jest w swych założeniach z następującymi dokumentami prawa miejscowego, wyznaczającymi długofalowe kierunki społeczno-gospodarczego rozwoju gminy i sposoby ich realizacji:

1. **Strategię Rozwoju Gminy Grodków na lata 2007-2020** (uchwała Rady Miejskiej w Grodkowie nr XVII/184/08 z dnia 23 kwietnia 2008 r.).

Cele strategiczne rozwoju miasta i gminy Grodków ustalono w toku warsztatów strategicznych. Powstały one w wyniku analizy słabych i mocnych stron, jak również na podstawie „Wizji rozwoju miasta i gminy Grodków” tj. Miasto i gmina Grodków terenem zapewniającym mieszkańcom wysoki standard życia poprzez czyste środowisko, rozwiniętą bazę usług z zachowaniem rolniczej funkcji gminy. Ustalono następujące cele strategiczne:

- aktywizacja gospodarcza miasta i gminy;
- dostosowanie wsi do warunków Unii Europejskiej;
- rozwój infrastruktury technicznej i komunalnej;
- ochrona środowiska przyrodniczego;
- rozwój rekreacji, wypoczynku i kultury w mieście i gminie.

W rozdziale 4.3 *Strategii* wymienione są zabytkowe parki. W dokumencie tym czytamy m.in. „W gminie Grodków istnieje obecnie 10 parków dworskich i jeden przypałacowy, uznane za zabytki kultury. Parki te znajdują się w miejscowościach:

- Gałączyce – park dworski o powierzchni 1,79 ha,
- Gierów - park dworski o powierzchni 2,00 ha,
- Gnojna - park dworski o powierzchni 2,00 ha,
- Jędrzejów – park dworski o powierzchni 3,50 ha, zadrzewiony gatunkami drzew liściastych z domieszka świerku,
- Kobiela – park dworski o powierzchni 3,89 ha”.
- Kopice – park przypałacowy o powierzchni 69,70 ha, zadrzewienia liściaste są pozostałościami dawnych lasów łąkowych, można tu spotkać chronione rośliny takie jak: kopytnik pospolity, czworolist pospolity. Jest to jeden z piękniejszych kompleksów na Opolszczyźnie. Ogromną wartością parku podwyższają dodatkowo malownicze ruiny pałacu i innych zabytkowych budowli rozsianych po całym parku. Uroku dodaje staw usytuowany przed pałacem. Kompleks ten zasługuje na szczególną ochronę i szybką odbudowę,
- Osiek Grodkowski – park dworski o powierzchni 5,18 ha,
- Strzegów – park dworski o powierzchni 5,00 ha,
- Starowice Dolne – park dworski o powierzchni 3,69 ha,
- Sulisław – park dworski o powierzchni 3,90 ha,
- Wierzbnik - park dworski o powierzchni 2,77 ha”.

W *Strategii* wymieniono również 19 pomników przyrody. Na stronach 44-51 *Strategii* omówiona jest działalność gminnych ośrodków kultury i rekreacji w gminie. W rozdziale 7.2 *Strategii* wymieniono waloryzacyjne gminy: „Zróżnicowane i czyste środowisko przyrodnicze oraz doskonałe położenie sprawiają, że gmina jest atrakcyjnym miejscem aktywnych form wypoczynku. Dlatego też, jednym z głównych kierunków rozwoju gminy przyjętym w planie zagospodarowania przestrzennego jest rekreacja. W Głębocku znajdują się 2 zbiorniki wodne powstałe po byłej zwirowni o powierzchni 42 ha. Ich linia brzegowa jest bardzo ciekawie ukształtowana, dając tym samym możliwość wypoczynku indywidualnym osobom jak i stwarzając warunki do biwakowania w większych grupach. Wsie gminy położone malowniczo tworzą piękne panoramy z dominującymi sylwetkami wieży kościołów gotyckich, barokowych, neostylowych oraz wież zamków i pałaców położonych w zespołach parków pałacowych. Na wsiach dominuje zabudowa podkreślająca charakter

wsiej opolskiej”. W *Strategii* zauważa się wyraźny brak zaznaczenia wartości i znaczenia dziedzictwa kulturowego gminy. W dokumencie tym nie są wymienione chociażby najważniejsze zabytki, brak jest również omówienia polityki zagospodarowania tego dziedzictwa oraz budowania w oparciu o nie polityki kulturalnej gminy. Zabytki nie są też, według tego dokumentu, podstawą do rozwoju turystyki. W rozdziale III Analiza SWOT (s.54) jako mocną stronę gminy podano m.in. dużą ilość zabytków. Jako słabą stronę podano „niedostateczne wykorzystanie walorów turystyczno-rekreacyjnych regionu”.

W ramach rozwoju infrastruktury technicznej i komunalnej planuje się m.in. odtworzenie zabytkowych budynków w starej części miasta Grodków (s. 59). W ramach ochrony środowiska przyrodniczego planuje się m.in. opiekę nad rezerwatami, pomnikami przyrody i parkami znajdującymi się na terenie gminy (s. 60). W działaniach zmierzających do rozwoju kultury planuje się m.in. ochronę dóbr kultury rozumianą poprzez odnowę, rekonstrukcję, pomoc przy odbudowie zabytków sakralnych, pałaców, dworców i kompleksów parkowych (s. 61). W ramach tego działania przewiduje się również: promocję kultury poprzez stałe imprezy tj. Ogólnopolski Konkurs Recytatorski, Festiwal Twórczości Dzieci, Przegląd Zespołów Artystycznych „Nieprzetarty Szlak”, Bieg Olimpijski, Grodkowski Jarmark Kulturalny, Regge Fest, Festiwal Piosenki Wakacyjnej, Dożynki Gminne oraz Dni Elsnerowskie (s. 61), popularyzację dorobków wsi (s. 61), kształtowanie harmonijnego krajobrazu kulturowego z zachowaniem naturalnych krajobrazów i zabytkowych krajobrazów urbanistycznych (s. 61), a także uwzględnienie w planach miejscowych Grodkowa i wsi problematyki ochrony wartości kulturowych (s. 61).

W *Strategii*, w rozdziale dotyczącym inwestycji planowanych w latach 2007-2020 (s.62) przewidziano m.in. remont ratusza w Grodkowie i jego otoczenia (w latach 2005-2020).

2. Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Grodków na lata 2007-2013 (uchwała Rady Miejskiej w Grodkowie Nr XVII/185/008 z dnia 23 kwietnia 2008 r.).

Dokument ten jest zbieżny ze *Strategią Rozwoju Gminy Grodków na lata 2007-2020* i zawiera podobne treści. Wylicza parki dworskie (10) i pomniki przyrody na terenie gminy (19). Dokument ten nie zawiera żadnych konkretnych planów odnośnie działań w zakresie polityki kulturowej gminy.

3. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Grodków (uchwała Nr XX/222/01 Rady Miejskiej w Grodkowie z dnia 26 września 2001 r.).

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest częścią lokalnego systemu planowania i jego sporządzenie należy do zadań własnych gminy- na podstawie ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 16 z 19.03.1990 poz. 95 zm. Dz.U. Nr 32 z 1990 r. poz.191, Nr 34 poz.199 i Nr 43 poz. 253 oraz Nr 39 poz.518). Dokument ten został opracowany w 1999 r. przez Biuro Urbanistyczno Architektoniczne „ARPLAN” sp. z o.o., a zatwierdzone uchwałą Nr XX/222/01 Rady Miejskiej w Grodkowie z dnia 26 września 2001 r. Celem opracowania studium było uzyskanie opracowania planistycznego umożliwiającego prowadzenie polityki przestrzennej na obszarze gminy i miasta Grodków.

Zakres problemowy podporządkowany celowi i charakterowi prawnemu studium zawiera zidentyfikowane uwarunkowania i szanse rozwoju gminy w aspekcie przestrzennym i ekologicznym. W szczególności w studium określono:

- obszary objęte ochroną środowiska przyrodniczego;
- lokalne wartości zasobów środowiska przyrodniczego i zagrożenia środowiska;
- obszary rolniczej przestrzeni produkcyjnej;
- obszary zabudowane ze wskazaniem terenów kwalifikujących się do przekształceń;
- obszary, które mogą być przeznaczone pod zabudowę, w tym obszary wskazane do zorganizowanej działalności inwestycyjnej;
- obszary i obiekty kulturowe podlegające ochronie i zasady ich wykorzystania i użytkowania;
- kierunki rozwoju komunikacji;
- kierunki rozwoju infrastruktury technicznej;
- obszary wskazane do objęcia planami zagospodarowania przestrzennego.

Jak główny cel określono ożywienie gospodarcze i zapewnienie zrównoważonego rozwoju gminy w oparciu o nowoczesne rolnictwo, dynamiczny rozwój usług i turystyki jak również aktywność biznesową małych i średnich przedsiębiorstw. Wsparciem dla tego procesu ma być szybki rozwój infrastruktury technicznej, rozwój mieszkalnictwa, wzrost kwalifikacji i umiejętności zasobów rynku pracy oraz realizowanie polityki proekologicznej. Do realizacji celu głównego wytyczono cele szczegółowe. Z naszego punktu widzenia najistotniejsze są cele 3 i 4, tj. cele przestrzenne i kulturowe.

Cele przestrzenne - polegają na zachowaniu lub przywracaniu ładu przestrzennego w zagospodarowaniu miasta i wiejskich jednostek osadniczych z uwzględnieniem wartości kulturowych i przyrodniczych; w szczególności:

- porządkowaniu struktury funkcjonalno przestrzennej gminy;
- przygotowaniu terenów dla mieszkalnictwa, działalności przemysłowej, usługowej oraz komunalnej;
- likwidacji zaniedbań nieprawidłowości w dotychczasowym zagospodarowaniu przestrzennym poprzez rewitalizację i rehabilitację zabudowy;
- racjonalnej gospodarce terenami i efektywnym ich wykorzystaniu;
- zabezpieczeniu funkcji i obiektów chronionych;
- określeniu odpowiedniej funkcji dla obszarów problemowych;
- zalesianiu obszarów rolnych rolniczo nieprzydatnych;
- stosowaniu rozwiązań architektonicznych nawiązujących do tradycji lokalnych.

Cele kulturowe - polegają na zachowaniu wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowaniu atrakcyjnego wizerunku gminy poprzez:

- ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych; ich restrukturyzację, renowację i rewitalizację;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu kulturowego z zachowaniem naturalnych krajobrazów i zabytkowych układów urbanistycznych, uwzględnienie w planach miejscowych Grodkowa i wsi problematyki ochrony wartości kulturowych.

W *Studium* (s. 29) zapisano, że w rozwoju przestrzennym gminy należy kierować się następującymi zasadami, uwzględniającymi zakres działań dotyczących sfery wartości kulturowych i krajobrazowych gminy, określonych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

- Prowadzona polityka przestrzenna gminy winna uwzględniać:
 - konserwację i rewaloryzację w odniesieniu do obiektów i terenów zabytkowych;
 - adaptację w odniesieniu do obiektów i terenów o potencjalnych wartościach kulturowych;
 - modernizację w odniesieniu do obiektów nie mających cech zabytkowych, a dysharmonizujących obszar o wartościach kulturowych;
 - utrwalanie dotychczasowej formy przestrzennej w danej miejscowości w sytuacji niewielkiego nawarstwienia w stosunku do formy pierwotnej;
 - ochronę terenów osadniczych przed niekontrolowaną, pod względem estetyki architektonicznej, zabudową nie dostosowaną do środowiska kulturowego;
 - eliminację czynników degradujących układy historyczne jednostek osadniczych;
 - adaptację i modernizację elementów zabudowy i krajobrazu do potrzeb współczesnych;
 - zagospodarowanie obiektów opuszczonych;
 - rewaloryzację wartości krajobrazowych, zachowaniem i adaptacją dawnych zagród chłopskich i folwarków stanowiących wartości historyczne i krajobrazowe;
 - eksponowanie regionalnej odrębności terenu;
 - bezwzględną ochronę historycznego układu przestrzennego i komunikacyjnego jednostek osadniczych;

- projektowanie nowej zabudowy indywidualnie, szczególnie w bezpośrednim sąsiedztwie istniejącej /plomby/ w dostosowaniu do otoczenia oraz zachowania równowagi elementów krajobrazu historycznego regionu.

W *Studium* zapisano również, że na obszarze miasta i gminy Grodków wyznaczono następujące strefy ochronne dla obszaru staromiejskiego miasta Grodków, zespołów pałacowo – i dworsko-parkowych, folwarcznych oraz na obszarach skupisk stanowisk archeologicznych:

• **miasto Grodków:**

Strefa „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmująca obszar miasta lokacyjnego w granicach układu urbanistycznego wraz z terenami obwarowań miejskich /mury, bramy, dawna fosa-obecnie planty, park/ oraz zabudową usytuowaną w linii ulicy podkreślającej zewnętrzną linię obwarowań.

Strefa „B” – ochrony konserwatorskiej dóbr kultury i zachowanych elementów zabytkowych, obejmująca tereny koncentrycznie przylegające do historycznego układu Starego Miasta, historyczny układ zabudowy dawnych wsi Półwiosek i Tarnów Grodkowski, ciągi uliczne Sienkiewicza, część ul. Wrocławskiej, zespół ośrodka Szkolno-Wychowawczego przy ul. Krakowskiej, zespół obiektów mleczarni przy ul. Warszawskiej, park krajobrazowy z zabytkowym wiatrakiem.

Strefa „K” – ochrony krajobrazu, obejmująca teren parku krajobrazowego z zabytkowym wiatrakiem.

Strefy „E” – ekspozycji zabytkowego zespołu miejskiego – panoramy, otwarcia widokowe miasta, zasadniczo wzdłuż ciągów komunikacyjnych, na kierunkach od strony dróg dojazdowych do miasta, skąd najlepiej wyeksponowana jest panorama miasta ze wszystkimi dominantami wysokościowymi.

Strefa „OW” – obszar nawarstwień kulturowych – pokrywająca się z granicami strefy „A” ochrony konserwatorskiej, obejmuje miasto w granicach zabytkowego układu.

Strefa „W” – obejmuje teren udokumentowanych przez WKZ stanowisk archeologicznych

• **Jędrzejów – zespół dworsko-parkowy:**

Strefa „B” – ochrony elementów zabytkowych. Zalecane utrzymanie obecnego przeznaczenia z funkcją usługowo – mieszkalną (ośrodek pomocy) i ewentualna korekta rozwiązania założenia zieleni parkowej towarzyszącej zespołowi.

• **Kopice – zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem:**

Strefa „B” – ochrony konserwatorskiej dóbr kultury i elementów zabytkowych, obejmująca zespół pałacowo-folwarczny i park. Zaleca się odbudowę i rewaloryzację zespołu pałacowego, oficyn pałacowych i parku i objęcie go szczególną ochroną dla zapobieżenia dalszej dewastacji. Przeznaczenie - funkcja usługowo – mieszkalna (mieszkalnictwo rodzinne, administracja lokalnych jednostek gospodarczych, mieszkalnictwo zbiorowe – hotel, kasyno, siedziba fundacji, centrum hotelowo-konferencyjne).

Strefa „K” – ochrony krajobrazu, pokrywająca się z granicą strefy „B”. Wymagana rewaloryzacja założenia parkowego (ograniczona do obecnej wielkości działki) z powiązaniem z terenami leśnymi rozciągającymi się od zachodniej i południowej granicy założenia ze szczególnym uwzględnieniem odbudowy systemu irygacyjnego (stawy, dopływy, odpływy).

• **Osiek Grodkowski-zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem:**

Strefa „B” – ochrony elementów zabytkowych. Teren zespołu pałacowego z zabudowaniami folwarcznymi i parkiem. Zalecana odbudowa części pałacowej, rewaloryzacja założenia folwarcznego i parkowego oraz przekazanie użytkownikowi gwarantującemu zagospodarowanie założenia z funkcją dostosowaną do dzisiejszych uwarunkowań tj. usługowo – mieszkalną (mieszkalnictwo zbiorowe – hotel, ośrodek wypoczynkowy z hipoterapią, siedziba fundacji społeczno-kulturowej).

Strefa „K” – ochrony krajobrazu, pokrywająca się z granicą strefy „B”. Wymagana rewaloryzacja założenia parkowego ograniczona do obecnej wielkości działki.

• **Sulisław – zespół dworsko-parkowy:**

Strefa „B” – ochrony elementów zabytkowych. Utrzymana dotychczasowa funkcja usługowo-mieszkalna (ośrodek rehabilitacyjny), ewentualnie przeznaczenie na mieszkalnictwo zbiorowe (pensjonat, hotel, siedziba fundacji).

Strefa „K” – ochrony krajobrazu, pokrywająca się z granicą strefy „B”. Wymagana rewaloryzacja otoczenia założenia dworsko-parkowego.

3. **Miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego miasta Grodków** (uchwała Rady Miejskiej w Grodkowie Nr XXXV/375/2006 z dnia 27 września 2006 r.).

W § 9 uchwały zapisano następujące zasady ochrony konserwatorskiej:

strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmuje obszar, na którym elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w stanie nienaruszonym lub nieznacznie zniekształconym. Jest to obszar uznany za szczególnie ważny, jako materialne świadectwo historyczne. W strefie „A” zakłada się pierwszeństwo wymagań konserwatorskich nad wszelką prowadzoną współcześnie działalnością inwestycyjną, gospodarczą i usługową. Postuluje się opracowanie dla strefy szczegółowego planu jej rewaloryzacji. Strefa „A” obejmuje obszar miasta lokacyjnego w granicach historycznego układu urbanistycznego wraz z terenami obwarowań miejskich oraz zabudową usytuowaną w linii ulic podkreślających zewnętrzną linię obwarowań, przedstawionych na rysunku planu,

- a) ustala się wymóg zachowania historycznego układu przestrzennego, tj. rozplanowania ulic, dróg, placów, linii zabudowy, kompozycji wewnątrz urbanistycznych i kompozycji zieleni,
- b) określa się wymóg konserwacji zachowanych głównych elementów układu przestrzennego, szczególnie posadzki, ściany (zabudowa, zieleń), oraz dążenia do usunięcia elementów uznanych za zniekształcające założenie historyczne i odtworzenia elementów zniszczonych w oparciu o szczegółowe warunki określone przez WKZ,
- c) wszelkie zmiany nawierzchni dróg oraz zmiany lub korekty ich przebiegu wymagają uzgodnienia z WKZ w Opolu,
- d) należy dostosować nową zabudowę do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych, proporcji powierzchni muru i otworów oraz nawiązanie formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej,
- e) należy dążyć do usunięcia lub przebudowy obiektów dysharmonizujących,
- f) należy dążyć do dostosowania współczesnych funkcji do wartości zabytkowych zespołu i jego poszczególnych obiektów i nawiązanie do ich programu historycznego oraz eliminację funkcji uciążliwych,
- g) wymaga się aby nową zabudowę poddać szczególnym rygorom odnośnie gabarytów i sposobu kształtowania bryły - dopuszczalne są co najwyżej trzy kondygnacje z dachami o stromych połaciach, krytych dachówką ceramiczną, ewentualnie z użytkowym poddaszem skrytym w dachu. Wskazane jest, aby nowa zabudowa nawiązywała wysokością do budynków sąsiadujących i wpisanie się w sylwetę miasta,
- h) niedopuszczalne jest stosowanie dachów o mijających się połaciach na wysokości kalenicy oraz dachów o asymetrycznym nachyleniu połaci,
- i) w strefie „A” wszelka działalność budowlana wymaga pisemnego zezwolenia WKZ w Opolu,
- j) w strefie „A” ochronie podlegają wszelkie obiekty podziemne i pojedyncze znaleziska oraz odkryte podczas remontów detale architektoniczne. Ustala się wymóg uzyskania zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na podjęcie wszelkich prac ziemnych dla badań archeologicznych wyprzedzających lub towarzyszących. Inwestor powinien liczyć się z koniecznością zapewnienia nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi lub badań ratowniczych. Koszt nadzoru i ratowniczych badań archeologicznych pokrywa inwestor.
- k) postuluje się stosowanie naturalnych, tradycyjnych materiałów budowlanych, tj. łupku, dachówki ceramicznej, stolarki drewnianej,
- l) postuluje się wprowadzenie zakazu stosowania materiałów współczesnych jak: siding, ocieplanie styropianem, gres, stolarka PCV, imitacja typu blachodachówka, gont papowy, płytowe ogrodzenia betonowe, w tym ażurowe,
- m) wymaga się zastosowania stonowanej kolorystyki zgodnej z tradycyjnymi tendencjami; w oparciu o tynki mineralne, ze szczególnym wskazaniem kolorów pastelowych.

strefa „B” ochrony konserwatorskiej, obejmuje obszary, w których elementy dawnego układu zachowały się w stosunkowo dobrym stanie. Są to tereny koncentrycznie przyległe do historycznego układu Starego Miasta, a także historyczny układ zabudowy dawnej wsi Półwiosek, ciągi uliczne ul. Sienkiewicza, część ul. Wrocławskiej, zespół ośrodka szkolno - wychowawczego przy ul. Krakowskiej, zespół obiektów mleczarni przy ul. Warszawskiej oraz park krajobrazowy z zabytkowym wiatrakiem,

- a) określa się wymóg zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim układu dróg, podziału działek i sposobu zagospodarowania działek siedliskowych,
- b) wymagane jest uzyskanie uzgodnienia WKZ w Opolu zmian rodzaju nawierzchni dróg oraz korekt lub zmian w ich przebiegu,
- c) dążyć należy do restauracji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektów,
- d) dążyć należy do dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i formy bryły zabudowy, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej. W strefie tej należy prowadzić działalność inwestycyjną uwzględniając istniejące już związki przestrzenne i planistyczne,
- e) należy konsultować lub uzgadniać z WKZ w Opolu następujące działania inwestycyjne:
 - budowa nowych obiektów kubaturowych,
 - odwoływania się gabarytami i sposobem kształtowania bryły nowej zabudowy do miejscowej tradycji architektonicznej,
 - dopuszcza się trzy kondygnacje z dachami o stromych połaciach, krytych dachówką ceramiczną, ewentualnie z użytkowym poddaszem w dachu, o ile szczegółowe wytyczne nie stanowią inaczej,
 - wysokość nowych budynków nie powinna przekraczać wysokości budynków sąsiednich,
 - niedopuszczalne jest stosowanie dachów o mijających się połaciach na wysokości kalenicy oraz dachów o asymetrycznym nachyleniu połaci,
 - przebudowy, rozbudowy i remonty, a także zmiany funkcji obiektów wpisanych do wykazu zabytków architektury i budownictwa,
 - zmian historycznie ukształtowanych wnętrz urbanistycznych i ruralistycznych,
 - prowadzenia wszelkich prac ziemnych,
- f) postuluje się wprowadzenie zakazu stosowania materiałów współczesnych jak siding, ocieplanie styropianem, gres, stolarka PCV, imitacja typu blachodachówka, gont papowy, płytowe ogrodzenia betonowe, w tym ażurowe,
- g) wymaga się zastosowania stonowanej kolorystyki zgodnej z tradycyjnymi tendencjami; w oparciu o tynki mineralne ze szczególnym wskazaniem kolorów pastelowych,
- h) postuluje się stosowanie naturalnych, tradycyjnych materiałów budowlanych, tj. łupku, dachówki ceramicznej, stolarki drewnianej.

strefa „K” ochrony krajobrazu: obejmuje tereny krajobrazu integralnie związane z zespołem zabytkowym znajdujące się w jego otoczeniu, obejmuje obszar parku z zabytkowym wiatrakiem,

- a) dążenie do restauracji zabytkowych elementów krajobrazu urządzonego, ewentualnie z częściowym ich odtworzeniem,
- b) ochrona krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym założeniem,
- c) ochrona form i sposobu użytkowania terenów takich jak: układ dróg i alei, zadrzewień, alej, szpalerów, przebiegu cieków wodnych z zaleceniem utrzymania wykształconego sposobu parcelacji gruntów i formy użytkowania,
- d) dążenie do likwidacji obiektów dysharmonizujących,

- e) ewentualna lokalizacja nowej zabudowy nie może przekraczać trzech kondygnacji z dachami o stromych połaciach, krytych dachówką ceramiczną, ewentualnie z użytkowym poddaszem w dachu, o ile szczególne wytyczne nie stanowią inaczej,
- f) niedopuszczalne jest stosowanie dachów o mijających się połaciach na wysokości kalenicy oraz dachów o asymetrycznym nachyleniu połaci.

strefa „E” ekspozycji zabytkowego zespołu Starego Miasta - panoramy

- a) ochrona obejmuje otwarcia widokowe miasta wzdłuż ciągów komunikacyjnych, skąd najlepiej eksponowana jest panorama miasta ze wszystkimi dominantami architektonicznymi.

strefa „W” ochrony archeologicznej

- a) obejmuje teren udokumentowanych stanowisk archeologicznych, posiadający własną formę krajobrazową (grodziska, kurhany, osady, itp.),
- b) zakaz podejmowania jakichkolwiek działalności inwestycyjnej,
- c) w razie podejmowania jakichkolwiek inwestycji na tym obszarze, w tym także rewaloryzacyjnych należy wykonać wyprzedzające badania archeologiczne uzgodnione uprzednio z WKZ w Opolu.

strefa „OW” obserwacji archeologicznej

- a) wszystkie działania inwestycyjne uzgadniać należy z odpowiednimi służbami konserwatorskimi, które podejmą decyzję dotyczącą wielkości i trybu badań archeologicznych.

Ochronie podlegają zwłaszcza **obiekty wpisane do rejestru zabytków:**

- a) obiekty znajdujące się w rejestrze objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich przepisów szczególnych, w tym przede wszystkim z ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- b) pozwolenia WKZ, w myśl art. 36 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru; wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku; prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru; prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru; prowadzenie badań archeologicznych; przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru; trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje; dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru; zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku; umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju działań,
- c) wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z wymienionymi poniżej obiektami wymagają wytycznych konserwatorskich oraz pozwolenia Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- d) każda działalność inwestycyjna na obszarze czy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków (np. obszar starego miasta, zespołu pałacowo - parkowego itp.) wymaga pozwolenia WKZ w Opolu.

W miejscowym planie wymieniono 21 obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego.

Ochronie podlegają również **obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków** w liczbie 106.

Zakres ochrony konserwatorskiej obejmuje:

- zachowanie bryły obiektu i dachu, co do kształtu i materiału, podziałów elewacji, stolarki okiennej i drzwiowej oraz wystroju architektonicznego,
- wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami wymagają uzgodnienia z WKZ w Opolu.

Ochronie podlega również 5 stanowisk archeologicznych.

5. **Miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego miejscowości Gnojna** (uchwała Rady Miejskiej w Grodkowie Nr XXXV/374/2006 z dnia 27 września 2006 r.).

W § 9 dokumentu określono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zasobów oraz dóbr kultury współczesnej i wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” pełnej ochrony konserwatorskiej – została wyznaczona dla terenu wokół kościoła i parku krajobrazowego, jako obszar o szczególnie wartościowym charakterze, o zachowanej historycznej strukturze przestrzennej:

- a) w strefie „A” zakłada się bezwzględny priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich,
- b) działania konserwatorskie w tej strefie zmierzają do zachowania i ucytelnienia historycznego układu przestrzennego oraz konserwacji jego głównych elementów,
- c) działalność inwestycyjna, budowlana, jak również przebudowy, remonty, adaptacje, dostosowanie współczesnych funkcji czy podziały nieruchomości znajdujących się w obszarze strefy wymagają zezwolenia WKZ w Opolu.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej obejmuje obszary, w których elementy dawnego układu zachowały się w stosunkowo dobrym stanie - teren wokół całego historycznego siedliska wsi:

- a) określa się wymóg zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim układu dróg, podziału działek i sposobu zagospodarowania działek siedliskowych,
- b) wymagane jest uzyskanie uzgodnienia WKZ w Opolu zmian rodzaju nawierzchni dróg oraz korekt lub zmian w ich przebiegu;
- c) dążyć należy do restauracji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektów;
- d) dążyć należy do dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej, w zakresie skali i formy bryły zabudowy, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej. W strefie tej należy prowadzić działalność inwestycyjną uwzględniając istniejące już związki przestrzenne i planistyczne,
- e) należy konsultować lub uzgadniać z WKZ w Opolu następujące działania inwestycyjne:

budowa nowych obiektów kubaturowych: odwoływanie się gabarytami i sposobem kształtowania bryły nowej zabudowy do miejscowej tradycji architektonicznej; dopuszcza się trzy kondygnacje z dachami o stromych połaciach, krytych dachówką ceramiczną, ewentualnie z użytkowym poddaszem w dachu, o ile szczegółowe wytyczne nie stanowią inaczej; wysokość nowych budynków nie powinna przekraczać wysokości budynków sąsiednich; niedopuszczalne jest stosowanie dachów o mijających się połaciach na wysokości kalenicy oraz dachów o asymetrycznym nachyleniu połaci, przebudowy, rozbudowy i remonty, a także zmiany funkcji obiektów wpisanych do wykazu zabytków architektury i budownictwa, zmian historycznie ukształtowanych wnętrz urbanistycznych i ruralistycznych; prowadzenia wszelkich prac ziemnych.

- f) postuluje się wprowadzenie zakazu stosowania materiałów współczesnych jak: siding, ocieplanie styropianem, gres, stolarka PCV, imitacja typu blachodachówka, gont papowy, płytowe ogrodzenia betonowe, w tym ażurowe,
- g) wymaga się zastosowania stonowanej kolorystyki zgodnej z tradycyjnymi tendencjami; w oparciu o tynki mineralne ze szczególnym wskazaniem kolorów pastelowych,
- h) postuluje się stosowanie naturalnych, tradycyjnych materiałów budowlanych tj. łupku, dachówki ceramicznej, stolarki drewnianej.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej – wyznaczona na rysunku planu w rejonie kościoła. Wszystkie działania inwestycyjne uzgadniać należy z odpowiednimi służbami konserwatorskimi, które podejmą decyzję dotyczącą wielkości i trybu badań archeologicznych.

Jeśli chodzi o **obiekty wpisane do rejestru zabytków**, to pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, w myśl art. 36 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wymaga prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru; wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku; prowadzenie badań konserwatorskich zabytku

wpisanego do rejestru; prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru; prowadzenie badań archeologicznych; przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru; trwale przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje; dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru; zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku; umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju działań. Dalej, wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z wymienionymi poniżej obiektami wymagają wytycznych konserwatorskich oraz pozwolenia WKZ w Opolu. Każda działalność inwestycyjna na obszarze czy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków (np. obszar zespołu pałacowo– parkowego itp.) wymaga pozwolenia WKZ.

Zakres ochrony konserwatorskiej obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków obejmuje: zachowanie bryły obiektu i dachu, co do kształtu i materiału, podziałów elewacji, stolarki okiennej i drzwiowej oraz wystroju architektonicznego. Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Opolu.

6. Miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dla niektórych miejscowości gminy Grodków : Tarnów Grodkowski, Gola Grodkowska, Lubcz, Wojsław, Kolnica, Młodoszowice, Bąków, Lipowa, Przylesie Dolne, Wierzbnik, Nowa WieśMała, Wójtowice, Jędrzejów, Strzegów, Jeszkotle, Starowice Dolne (uchwała Rady Miejskiej w Grodkowie Nr XXXV/376/2006 z dnia 27 września 2006 r.).

W § 4. dokumentu określono zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego. Przyjęto, że na całym obszarze Gminy objętym planem obowiązują następujące zasady zagospodarowania terenów:

- 1) kształtowanie zabudowy winno uwzględniać istniejące walory krajobrazowe oraz skalę, formę, detal architektoniczny i materiały charakterystyczne dla regionalnego budownictwa;
- 2) zaleca się, aby realizacja nowej zabudowy była prowadzona poza terenami podmokłymi i zalewowymi określonymi na rysunku planu dla terenów niezainwestowanych w skali 1 : 5000;
- 3) zabudowę istniejącą o przeznaczeniu innym niż ustalone przeznaczenie podstawowe i dopuszczalne ustala się jako tymczasową; dla zabudowy istniejącej o charakterze tymczasowym dopuszcza się remonty budynków bez możliwości rozbudowy;
- 4) dopuszcza się dokonywanie nowych podziałów geodezyjnych, pod warunkiem zapewnienia dostępu do drogi publicznej dla podzielonych nieruchomości oraz spełnienia warunków, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie;
- 5) dla terenów rehabilitacji istniejącej zabudowy i infrastruktury technicznej postuluje się wprowadzenie wymogu poprawy i uporządkowania wartości estetycznych, funkcjonalnych i technicznych poprzez:
 - a) remonty istniejących obiektów;
 - c) wprowadzenie zieleni o walorach estetycznych i izolacyjnych;
 - d) dostosowanie parametrów zabudowy i zagospodarowania terenu, w tym szczególności gęstości i wysokości zabudowy, do ustaleń określonych dla odpowiednich terenów zawartych.

§ 9. dokumentu określa zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zasobów oraz dóbr kultury współczesnej:

1. Ochrona konserwatorska:

- 1) **Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej**, obejmuje tereny wokół najbardziej wartościowych historycznie takich obiektów jak: kościół wraz z otoczeniem w Bąkowie, zespół dworsko - folwarczny oraz osobno kościół wraz z otoczeniem w Jeszkotli, kościół wraz z otoczeniem oraz osobno zespół pałacowo - parkowy w Jędrzejowie, kościół wraz z otoczeniem w Kolnicy, kościół wraz z otoczeniem w Lipowej, kościół wraz z otoczeniem w Lubczy, kościół wraz z otoczeniem w Młodoszowicach, kościół wraz z otoczeniem w Starowicach Dolnych, kościół wraz z otoczeniem w Tarnowie Grodkowskim, kościół wraz z otoczeniem w Wierzbniku, kościół wraz z otoczeniem w Wojsławiu,
- 2) **strefa „B” ochrony konserwatorskiej**, obejmuje obszary, w których elementy dawnego układu zachowały się w stosunkowo dobrym stanie, czyli historyczny układ zabudowy wsi Bąków, Gola Grodkowska, Jeszkotle,

Jędrzejów, Kolnica, Lipowa, Lubcz, Młodoszowice, Nowa Wieś Mała, Przylesie Dolne, Strzegów, Starowice Dolne, Tarnów Grodkowski, Wierzbnik, Wojsław oraz Wójtowice, dla którego określa się następujące wytyczne:

- a) określa się wymóg zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim układu dróg, podziału działek i sposobu zagospodarowania działek siedliskowych,
 - b) wymagane jest uzyskanie uzgodnienia WKZ w Opolu zmian rodzaju nawierzchni dróg oraz korekt lub zmian w ich przebiegu,
 - c) dążyć należy do restauracji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektów,
 - d) dążyć należy do dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i formy bryły zabudowy, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej. W strefie tej należy prowadzić działalność inwestycyjną uwzględniając istniejące już związki przestrzenne i planistyczne,
 - e) należy konsultować lub uzgadniać z WKZ w Opolu następujące działania inwestycyjne:
 - budowa nowych obiektów kubaturowych,
 - odwoływanie się gabarytami i sposobem kształtowania bryły nowej zabudowy do miejscowej tradycji architektonicznej,
 - dopuszcza się trzy kondygnacje z dachami o stromych połaciach, krytych dachówką ceramiczną, ewentualnie z użytkowym poddaszem w dachu, o ile szczegółowe wytyczne nie stanowią inaczej,
 - wysokość nowych budynków nie powinna przekraczać wysokości budynków sąsiednich,
 - niedopuszczalne jest stosowanie dachów o mijających się połaciach na wysokości kalenicy oraz dachów o asymetrycznym nachyleniu połaci,
 - przebudowy, rozbudowy i remonty, a także zmiany funkcji obiektów wpisanych do wykazu zabytków architektury i budownictwa,
 - zmian historycznie ukształtowanych wnętrz urbanistycznych i ruralistycznych,
 - prowadzenia wszelkich prac ziemnych,
 - f) postuluje się wprowadzenie zakazu stosowania materiałów współczesnych jak siding, ocieplanie styropianem, gres, stolarka PCV, imitacja typu blachodachówka, gont papowy, płytowe ogrodzenia betonowe, w tym ażurowe,
 - g) wymaga się zastosowania stonowanej kolorystyki zgodnej z tradycyjnymi tendencjami; w oparciu o tynki mineralne ze szczególnym wskazaniem kolorów pastelowych,
 - h) postuluje się stosowanie naturalnych, tradycyjnych materiałów budowlanych, tj. łupku, dachówki ceramicznej, stolarki drewnianej,
- 3) **strefa „OW” obserwacji archeologicznej** - wyznaczono ją we wsiach Bąków, Kolnica, Lubcz, Starowice Dolne oraz Wojsław:
- a) wszystkie działania inwestycyjne uzgadniać należy z odpowiednimi służbami konserwatorskimi, które podejmą decyzję dotyczącą wielkości i trybu badań archeologicznych.
- 4) obiekty wpisane do rejestru zabytków:
- a) obiekty znajdujące się w rejestrze objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich przepisów szczególnych, w tym przede wszystkim z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,

- b) pozwolenia WKZ w Opolu, w myśl art. 36 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru; wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku; prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru; prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru; prowadzenie badań archeologicznych; przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru; trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje; dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru; zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku; umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju działań,
- c) wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z wymienionymi poniżej obiektami wymagają wytycznych konserwatorskich oraz pozwolenia Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- d) każda działalność inwestycyjna na obszarze czy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków (np. obszar zespołu pałacowo - parkowego itp.) wymaga pozwolenia WKZ.

Ochronie podlegają również obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, a zakres ich ochrony konserwatorskiej obejmuje: zachowanie bryły obiektu i dachu, co do kształtu i materiału, podziałów elewacji, stolarki okiennej i drzwiowej oraz wystroju architektonicznego. Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami wymagają uzgodnienia WKZ w Opolu.

11. *Miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego gminy Grodków – wieś Zielonkowice* (uchwała Rady Miejskiej w Grodkowie Nr XXI/222/08 z dnia 24 września 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Grodków – wieś Zielonkowice).

Powyższe dokumenty wyznaczają długofalowe kierunki społeczno-gospodarczego rozwoju gminy i sposoby jego realizacji. Celem opracowanych dokumentów jest zapewnienie optymalnego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz stworzenie możliwie jak najlepszych warunków życia jej mieszkańcom. Niniejszy program z założenia zgodny jest również z dokumentem o charakterze ogólnopolskim, takim jak, opracowane w 2005 r. *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013*.

V. 2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

V. 2.1. Opis zasobu i analiza stanu dziedzictwa kulturowego gminy Grodków

Gmina Grodków położona jest w zachodniej części województwa opolskiego, w powiecie brzeskim. Po względem geograficznym gmina leży na Równinie Grodkowskiej wchodzącej w skład Niziny Śląskiej, po lewej stronie Nysy Kłodzkiej. Od południa graniczy z gminami: Kamiennik, Pakosławice, Skoroszyce, od wschodu z gminą Niemodlin, od północy z gminą Olszanka. Zachodnia granica gminy stanowi w części granicę z województwem dolnośląskim. Leży przy trasie Wrocław-Nysa-Głuchołazy. Północnymi obrzeżami gminy przebiega autostrada A-4 Katowice-Wrocław.

Gmina Grodków zajmuje obszar 286 km² (w tym: użytki rolne: 77%; użytki leśne: 14%), co stanowi 3,35 % obszaru województwa opolskiego i 32,67% powierzchni powiatu brzeskiego. W skład gminy wchodzi miasto Grodków i 35 sołectw: Baków, Bogdanów, Gałączyce, Gierów, Głębocko, Gnojna, Gola Grodkowska, Jaszów, Jeszkotle, Jędrzejów, Kobiela, Kolnica, Kopice, Lipowa, Lubcz, Mikołajowa, Młodoszowice, Nowa Wieś Mała, Osiek Grodkowski, Polana, Przylesie Dolne, Rogów, Starowice Dolne, Strzegów, Sulisław, Tarnów Grodkowski, Wierzba, Wierzbnik, Więcmierzyce, Wojsław, Wojnowiczki, Wójtowice, Zielonkowice, Żarów i Żelazna.

Teren gminy zamieszkuje ok. 20.000 mieszkańców. Autochtoniczna ludność prawie nie występuje. Gmina ma charakter miejsko-wiejski, a podstawową funkcją gospodarczą jest rolnictwo. 76 % jej powierzchni zajmują użytki rolne (grunty orne, sady, łąki, pastwiska). Pozostałe 24% zajęte jest przez lasy (14%- tj. 4092 ha) oraz grunty nieużytkowane rolniczo obejmujące drogi, tereny osiedlowe, nieużytki, in. (10%-tj. 2597 ha). Największą obszarowo wsią są Kopice (2138 ha), a najmniejszymi obszarowo są wsie Mikołajowa (279ha) i Zielonkowice (134ha). Procent gruntów rolnych waha się od 21% (w Rogowie) do 95% (w Bąkowie).

Gmina należy do tych gmin woj. opolskiego, które są stosunkowo dobrze zalesione o korzystnych warunkach wodnych, glebach średniej jakości (klasy IV a i IV b), dobrze utrzymanych. Otoczenie i środowisko przyrodnicze stwarzają dobre warunki dla gospodarki rolnej.

Siedzibą władz gminy jest miasto Grodków, gdzie koncentruje się działalność produkcyjna, handlowo-usługowa oraz lokalne życie społeczne i kulturalne. Miasto związane jest historycznie z Dolnym Śląskiem. Leży nad Grodkowską Strugą na Równinie Grodkowskiej. Grodków jest ważnym w skali regionu węzłem drogowym. Na północ od miasta (w odległości ok. 8 km) przebiega autostrada A4. Przez Grodków przechodzi linia kolejowa Nysa-Brzeg o znaczeniu lokalnym.

Gmina Grodków w małym stopniu wykształciła bazę turystyczną. Potencjał noclegowy posiada jedynie miasto Grodków: Hotel „Zameczek” przy ul. Kasztanowej 20 z 36 miejscami noclegowymi, restauracją i parkingiem, Hotel Restauracja „Grodek” przy ul. Krakowskiej 8 z 49 miejscami noclegowymi z restauracją i parkingiem oraz Motel „Profix” z 27 miejscami noclegowymi, restauracją i parkingiem. Ze względu na różnorodność dziedzictwa kulturowego oraz warunki przyrodnicze zaczyna rozwijać się agroturystyka. Jedynym gospodarstwem agroturystycznym jest „Podkowa” w Jeszkotlach oferujące 8 miejsc noclegowych, jazdę konną, wędkarstwo, grill, bar i plac zabaw dla dzieci.

Dziedzictwo kulturowe gminy posiada niejednorodny charakter zdeterminowany typem jednostki osadniczej – wsią (35 wsi sołeckich) i wiąże się z gospodarką rolną. Większość wsi posiada średniowieczną metrykę.

Miasto Grodków lokowano w ok. 1250 r. i była to prywatna, możnowładcza lokacja miejska wpływowego rodu Panów z Pogorzeli. W XIII w. powstało również dziewięć wsi: Bąków, Gałęczycy, Głębocko, Gnojna, Gola Grodkowska, Kolnica, Lubcz, Nowa Wieś Mała i Więcmierzycy. Pod koniec XIII w. lub na początku XIV w. lokowano: Bogdanów, Gierów, Jaszów, Jeszkotle, Jędrzejów, Kobieli, Lipową, Mikołajową, Osiek Grodkowski, Rogów, Starowice Dolne, Strzegów, Sulisław, Tarnów Grodkowski, Wierzbną, Wierzbnik, Wojsław, Wójtowice i Żelazną. XIV-wieczną metrykę mają Kopice, Młodoszowice i Przylesie Dolne. Prawdopodobnie w XVIII w. powstały Zielonkowice, a w latach 40. XIX w. – Wojnowiczki i Żarów.

Zabudowę poszczególnych wsi tworzą w przeważającej mierze zabudowania gospodarstw rolnych. Wiejskim budynkom mieszkalnym towarzyszą obiekty gospodarcze związane z produkcją rolną i przetwórstwem rolno-spożywczym (np. młyny, wiatraki, kuźnie, spichlerze itp.). W gminie zachowało się 27 tego typu obiektów: 8 kuźni, 4 młyny, 1 wiatrak i 14 zabytkowych spichlerzy.

Dopełnieniem wiejskiego krajobrazu są oczywiście liczne budynki mieszkalno-gospodarcze. Większość z nich pochodzi z przełomu XIX i XX w. i 1. poł. XX w. Wpisane trwale w krajobraz wsi, pełnią niezmiennie swoją pierwotną funkcję świadcząc o tradycji miejsca i lokalnym kolorycie.

Integralnym elementem wiejskiego pejzażu są zespoły rezydencjonalno-folwarczne i folwarczne. Z dawnych rezydencji zachowały się: zabudowania folwarczne w: Bogdanowie, Gierowie, Gnojnej, Goli Grodkowskiej, Jeszkotlach, Jędrzejowie, Kopicach, Młodoszowicach, Osieku Grodkowskim, Polanie, Przylesiu Dolnym, Starowicach, Strzegowie, Sulisławiu, Wierzbnej, Wierzbniku, Więcmierzycach, Wojnowiczkach, Zielonkowicach i Żelaznej. Dwory zachowały się w: Gierowie, Jaszowie, Jeszkotlach, Kobieli, Polanie, Wójtowicach i Wojnowiczkach, a zespoły pałacowo-parkowe w: Jędrzejowie, Kopicach, Osieku Grodkowskim i Sulisławiu.

Ważnymi zabytkami są również trzy parki podworskie, zaś na terenie całej gminy zachowało się aż 13 w: Gałęczycach, Gierowie, Gnojnej, Jędrzejowie, Kobieli, Kopicach, Osieku Grodkowskim, Starowicach, Strzegowie, Sulisławiu, Wierzbniku Wojnowiczkach i Żarowie. Parki dworskie stanowią w większości cenne obiekty przyrodnicze, będące równocześnie dokumentami sztuki ogrodniczej. Dziesięć z nich wpisanych jest do rejestru zabytków województwa opolskiego.

Najcenniejszymi zabytkami w gminie są oczywiście obiekty sakralne, które trwale wpisane w krajobraz wsi, pełnią niezmiennie swoją pierwotną funkcję świadcząc o tradycji miejsca i lokalnym kolorycie. Na terenie gminy znajdują się 23 kościoły usytuowane w: Bąkowie, Bogdanowie, Gałęczycach, Gnojnej, Grodkowie (2 świątynie), Jaszowie, Jeszkotlach, Jędrzejowie, Kobieli, Kolnicy, Kopicach, Lipowej, Lubczy, Młodoszowicach, Osieku Grodkowskim, Przylesiu Dolnym, Starowicach Dolnych, Tarnowie Grodkowskim, Wierzbniku, Więcmierzycach, Wojsławiu i Żelaznej. Dwadzieścia z nich jest objętych ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego.

W gminie znajdują się również kapliczki i krzyże przydrożne, które stanowią nieodłączny element krajobrazu kulturowego grodkowskich wsi. Na terenie gminy zachowało się też kilka zabytkowych cmentarzy. Najstarszy

z nich, pochodzący z XIV w., znajduje się w Kobieli. W XV w. powstały cmentarze w: Młodoszowicach, Tarnowie Grodkowskim, Wierzbniku. Na XVI w. datowane są cmentarze usytuowane w Bąkowie, Lipowej, Osieku Grodkowskim i Wojsławiu. W XVII w. założono cmentarze w Gałęczycach, Kobieli i Przylesiu Dolnym, a w XVIII w. cmentarze w: Jędrzejowie, Lubczy, Strzegowie i Żelaznej. Na XIX w. datowane są cmentarze w: Bogdanowie, Kopicach, Starowicach, Więcmierzycach i Żelaznej. Cmentarze są ważnym dziedzictwem kulturowym gminy. Równie istotne z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego są tereny zieleni pocmentarnej z cennymi zabytkami sztuki sakralnej, zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych. Te z dawniejszą metryką, usytuowane są przeważnie w otoczeniu zespołów kościelnych.

Większość obiektów sakralnych gminy znajduje się w dobrym stanie technicznym, są użytkowane zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem i poddawane systematycznym pracom konserwatorskim.

Do elementów zachowanego dziedzictwa kulturowego należą również grodziska średniowieczne usytuowane w: Gierowie (IX-X w.), Głębocku (XIII-XV w.), Gnojnej (XIII-XIV w.), Jędrzejowie (wczesne średniowiecze), Kobieli (XIV-XVI w.), Kopicach (średniowiecze), Osieku Grodkowskim (XIV-XV w.), Strzegowie (VII-IX w.), Więcmierzycach (XIII-XVI w.) i Żelaznej (XIV-XV w.).

Ochrona środowiska kulturowego w formie zachowania wszystkich obiektów, zespołów i terenów uznanych kiedykolwiek za podlegające ochronie lub zaliczonych ze względu na wiek do obiektów czy obszarów chronionych niezależnie od ich przydatności lub możliwości współczesnego ich wykorzystania nie jest możliwe do spełnienia we wszystkich przypadkach i aspektach, biorąc pod uwagę względy ekonomiczne jak i społeczne odczucia potrzeby ochrony i rewaloryzacji obiektów i ich bezpośredniego sąsiedztwa. Ochrona środowiska kulturowego polega na ochronie najcenniejszych obiektów i obszarów.

Bąków

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1258 r. (*Banchow, In Bankowe*). Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od wyrazu *Bąk*.

Bąków założono w pierwszej połowie XIII w. W 1258 r. syn Henryka Pobożnego, książę wrocławski Henryk III Biały nadał za wierną służbę Wilgowi z Bąkowa dwa łany ziemi ze wszystkimi dochodami. Wilgo był prawdopodobnie zasadzcą i sołtysem tej wsi. W miejscowości znajduje się gotycki kościół pw. św. Katarzyny zbudowany za czasów biskupa wrocławskiego Przeclawa z Pogorzeli (1341-1376). Obecnie miejscowość liczy około 600 mieszkańców.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 40 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – kościół filialny (nr rej. 886/64 z 15.05.1964 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe obiekty zabytkowe należy chronić uwzględniając je w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki

Kościół pw. św. Katarzyny

Kościół filialny pw. św. Katarzyny wzniesiono w 3 ćw. XIV w. na planie zbliżonym do prostokąta. W źródłach wzmiankowano go w 1335 r. Patronat nad kościołem sprawował zakon joannitów z Oleśnicy Małej. W latach 1534-1945 świątynia była w rękach ewangelików. Największe remonty przeprowadzono w latach: 1676 (kruchta pd.), 1755, 1813 (obniżenie dachu i szczytu zach.), 1876.

We wnętrzu zachowało się zabytkowe wyposażenie: tabernakulum z kratą z XIV w., kamienna chrzcielnica kielichowa z XV w., renesansowa ambona, empora organowa z pocz. XVIII w. Najciekawszy zabytek wewnątrz kościoła to późnogotycki tryptyk (datowany na 1500 r.) przedstawiający Świętą Rodzinę, a także sceny ewangeliczne.

Kościół otoczony jest średniowiecznym, kamiennym murem z bramką od zach., o ostrołukowym otworze i attykowym zwieńczeniu z 2 poł. XVI w. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 886/64 z 15.05.1964 r.).

Bogdanów

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*In Jampna sive Bogdansdorf*). Później funkcjonowała m.in. nazwa *Boitsmannsdorf* i *Boitmannsdorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od imienia *Bogdan*.

Bogdanów położony jest ok. 15 km na zachód od Grodkowa. W średniowieczu miejscowość była własnością biskupów wrocławskich. W XVI w. panami lennymi był ród von Rothkirch. Kolejnym właścicielem aż do XX w. został ród Hundtów ze Starego Grodkowa. Ich groby znajdują się na cmentarzu obok kościoła wzniesionego w XIX w. W miejscowości istniała posiadłość rycerska z folwarkiem, a w późniejszym czasie powstał także dwór. W 1858 r. właścicielem dworu była rodzina von Hundt. Ich groby znajdują się na cmentarzu koło kościoła. Wieś jest bardzo malowniczo położona, otoczona lasami.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 10 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – kaplica z XIX w. (nr rej. 1573/66 z 17.08.1966 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić uwzględniając je w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół filialny pw. św. Stanisława

Kościół usytuowany jest w centrum wsi, powyżej drogi, po jej północnej stronie, naprzeciw majątku baronów von Hundt. Założono go na rzucie prostokąta, o osi podłużnej wsch.-zach. Jest to kościół salowy, z niewyodrębnionym prezbiterium, zamkniętym łukiem koszowym.

Pierwszy kościół wzniesiono jako ewangelicki w poł. XVI w. jako fundacja protestanckich baronów von Hundt und Alten Grottkau. Kościół został zniszczony w XVII. Obecny kształt budowla otrzymała po przebudowie w początkach XIX w. również z inicjatywy rodziny von Hundt. Po 1945 r. kościół przejęli katolicy. Obecnie kościół jest kościołem filialnym Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Jerzego w Kobieli.

We wnętrzu z historycznego wyposażenia zachowało się m.in. : XVIII-wieczny krzyż ołtarzowy i fragmenty rzeźbiarskie, XIX-wieczny krucyfiks na ołtarzu głównym i XIX-wieczny obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. Większość wyposażenia jest współczesna.

Gałączyce

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Galanscicz sive villa Gerardi*). Później nazwa miejscowości uległa germanizacji na *Giersdorf* . Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od nazwy patronimicznej o nazwy osobowej *Galązka* . W słowniku funkcjonuje zapis miejscowości jako Gałączyce.

Miejscowość położona jest w północno-zachodniej części gminy. W średniowieczu należała do rodziny Panów z Pogorzeli. Od 1372 r. do sekularyzacji w 1810 r. należała do dóbr biskupów wrocławskich. Później znajdujący się w miejscowości majątek był w rękach prywatnych i kilkakrotnie zmieniał właścicieli. W 1881 r. miejscowy majątek był w rękach rodziny von Grosser. Z Gałączyc wywodzi się m.in. Ernst Johann Wiedemann, słynny niemiecki kompozytor.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 25 obiektów o wartościach zabytkowych. Dwa spośród nich – kościół parafialny (nr rej. 148/55 z 19.01.1955 r.) i park podworski (nr rej. 68/81 z 11.08.1981 r.) – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół pw. św. Matki Boskiej Królowej Świata i św. Marcina

Kościół wzniesiono w XIV w. W 1605 r. został on rozbudowany z zachowaniem gotyckich murów w tym prezbiterium. W 1688 r. świątynię przebudowano i rozbudowano. Kolejna przebudowa miała miejsce w 1843 r., kiedy to świątynię przedłużono o zachodnie przesło nawy i wieżę. Kościół został uszkodzony w czasie działań wojennych w 1945 r. Odnowiono go w 1945 r. i 1962 r. Położony jest na wzniesieniu górującym nad wsią.

Wewnątrz zachowały się: kamienna chrzcielnica z przełomu XVI i XVII w., barokowe rzeźby m.in. św. Barbary i św. Piotra. Na zewnątrz zachował się zespół późnorenesansowych płyt nagrobnych rodziny von Seydlitz i von Dresk. W otoczeniu kościoła znajduje się częściowo zachowany mur z XVII w. z widocznymi śladami dawnych bastionów. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 148/55 z 19.01.1955 r.).

Park podworski

Park jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 68/81 z 11.08.1981 r.).

Plebania

Wzniesiono ją w 1 poł. XIX w. Jest murowana, piętrowa, nakryta dachem naczółkowym. Elewacje zdobią boniowane narożniki, a wewnątrz zachował się dwutraktowy układ pomieszczeń.

Gierów

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Gerow*). Później funkcjonowała nazwa *Guhrau*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi bądź od przezwiska *Gier*.

Wieś położona jest 11 km od Grodkowa przy skrzyżowaniu dróg Chróścina Nyska- Przeworno i Grodków-Ziębice. Zabudowania wsi stanowią dość zwarty ciąg wzdłuż szosy po obu jej stronach. Wieś usytuowana jest na niewielkim wzniesieniu. Od zachodu i północnego zachodu otaczają ją kompleksy leśne, od północy i wschodu – pola uprawne.

Miejscowość występowała w średniowieczu pod nazwą łacińską *Antiqua Gora*. Od początku XVIII w. miejscowością zarządzało czterech kolejnych właścicieli: Rodzina von Folgersberg, Ernest Hertz, Baron von Renz, Gustav Kolbe i od 1858 r. rodzina von Pohl. Ostatnim właścicielem Gierowa był Philips Pohl.

Gierów położony jest przy skrzyżowaniu dróg relacji Chróścina-Przeworno i Grodków-Ziębice. Zabudowania wsi stanowią dość zwarty ciąg wzdłuż szosy po obu jej stronach. Wieś usytuowana jest na niewielkich wzniesieniach. Od zachodu i północnego-zachodu otaczają ją kompleksy leśne, od północy i wschodu – pola uprawne.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 11 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – park podworski o powierzchni 0,99 ha (74/83 z 1.08.1983 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego, a pozostałe należy chronić uwzględniając je w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Dwór

Dwór usytuowany jest w środkowej części założenia dworsko-parkowego. Zbudowany został na przełomie XVIII i XIX w. w stylu barokowo-klasycystycznym. Była to fundacja rodziny von Forgelberg. Dwór wzniesiono na planie prostokąta o 3-traktowym układzie wnętrza zakłóconym we wszystkich traktach wydzieleniem dodatkowych pomieszczeń. Układ wnętrza niesymetryczny z klatką schodową w trakcie środkowym. Od wschodu dziedzińca gospodarczego prostokątny portyk kolumnowy, od zachodu podcień wgłębny. Obiekt ma rozwiązania wywodzące się z baroku, np. rozbudowany, dekoracyjny szczyt w elewacji głównej. Podczas II wojny światowej dwór został zniszczony. Odbudowano go ok. 1960 r. Później był wielokrotnie przebudowywany i remontowany. Obecnie znajdują się w nim mieszkania.

Park podworski

Park o powierzchni 0,99 ha usytuowany jest w południowo-zachodniej części wsi w bliskim sąsiedztwie zabudowań wiejskich. Wpisany został w 1983 r. do rejestru zabytków województwa opolskiego pod nr 74/83. Założony został pod koniec XIX w. Jego kształt jest regularny i zbliżony do prostokąta. Poprzecinany jest ścieżkami spacerowymi. W części północno-wschodniej parku znajdują się szopy i kurniki.

Park w Gierowie ma charakter parku krajobrazowego utrzymanego w stylu angielskim. Świadczy o tym naturalny układ drzew między którymi pozostaje wolna przestrzeń stanowiąca polanę widokową. Ośrodkiem kompozycji jest dwór. Środkiem parku biegnie Główna alejka spacerowa dzieląca park na dwie połowy. Pozostałe ścieżki są mało czytelne. W parku występują głównie drzewa liściaste. Dominuje dąb szypułkowy. Najokazalszy egzemplarz ma obwód 430 cm. Licznie występuje również grab, lipa drobnolistna, robinia biała i buk pospolity odmiany purpurowej. Występuje tu też grupa świerków oraz egzemplarz sosny wejmutki.

Grodzisko wyżenne

Położone jest ok. 700 m na zach. od wsi, na wzniesieniu przeciętym drogą relacji Gierów-Jagielnica. Grodzisko, w rzucie poziomym owalne, otoczone jest wałem i rowem. Archeolodzy datują je na IX-X w. Zabytek został częściowo zniszczony podczas budowy drogi.

Głębocko

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1743 r. (*Tieffensee*). Gród kasztelański wzmiankowany w źródłach w 1272 r. Zdaniem językoznawców nazwa jest niemieckiego pochodzenia i nie ma odpowiednika w języku polskim.

Sołectwo liczące około 240 mieszkańców, położone jest we wschodniej części Gminy Grodków, na lewym brzegu rzeki Nysy Kłodzkiej.

We wczesnym średniowieczu istniał tu gród kasztelański wzmiankowany w źródłach w 1272 r. Gród zniszczony został podczas wojen husyckich ok. 1430 r. Później, przez blisko dwa wieki, miejscowość należała do rodziny von Dresk.

Sołectwo otoczone jest licznymi terenami leśnymi stanowiącymi fragmenty Puszczy Niemodlińskiej na obszarze których utworzono dwa rezerваты przyrody: Kokorycz i Dębina. Jest to teren wymarzony dla miłośników turystyki wypoczynku.

W Głębocku mieści się również skansen Państwa Drozd, w którym można poznać ciekawe eksponaty z XIX i XX w. oraz miło wypocząć przy ognisku słuchając gawęd. W okolicy Głębocka powstaje ośrodek rekreacyjny Leśna Przystań. Będzie on wyposażony w hotel, domki kempingowe, pole namiotowe, halę sportową, w skład której będą wchodziły: siłownia i sauna, boisko do badmintonu i korty tenisowe. Obecnie dostępne jest kąpielisko strzeżone z plażą, parking, plac zabaw dla dzieci, dwa boiska do piłki plażowej, wypożyczalnia kajaków i rowerów oraz mała gastronomia.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 15 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden spośród nich nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Należy je chronić uwzględniając w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Grodzisko stożkowane nizinne

Położone jest w pobliżu rzeki Nysy Kłodzkiej, na terenie zalesionym, miejscami podmokłym, w odległości ok. 2 km na pd. od wsi. Archeolodzy datują je na XIII-XV w. Najstarszą część grodu stanowi stożek otoczony fosą i prawdopodobnie południowy odcinek wału. W okresie późniejszym, w pobliżu stożka wzniesiono budowle murowane. Przypuszczalnie gród został zniszczony w czasie wojen husyckich ok. 1430 r.

Gnojna

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1284 r. (*Gnoyna*). Później funkcjonowała nazwa *Olbendorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od wyrazu *gnój*.

Gnojna to miejscowość znana z przynajmniej trzydziestu zakrętów. Położona jest na trasie z Grodków-Strzelin. Zamieszkuje ją ok. 650 mieszkańców.

Od średniowiecza do 1810 r. (sekularyzacja) Gnojna należała do biskupów wrocławskich. Administracyjnie wchodziła w skład okręgu strzelińskiego. We wsi znajdował się pałac który usytuowany był w miejscu dzisiejszego boiska szkolnego. Jest pomnik wybudowany prawdopodobnie na cześć poległych w I wojnie światowej oraz ewangelicka szkoła imienia Ewy. We wsi od 1302 r. istnieje kościół obecnie pw. Matki Boskiej Różańcowej, wokół którego zachował się mur wniesiony z rudy darniowej oraz późnobarokowa wieża z gotyckim prezbiterium. Wart uwagi jest również zabytkowy park z jedynym w swoim rodzaju, ponad dwustuletnim platanem – zwanym drzewem miłości, którego sadzonkę sprowadzono z Ameryki Północnej. W pobliżu Gnojnnej znajduje się pięknie położona leśniczówka.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 66 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko dwa spośród nich – kościół parafialny (nr rej. 1145/66 z 12.02.1968 r.) i park podworski (nr rej. 67/81 z 15.07.1981 r.) – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego, a pozostałe należy chronić uwzględniając je w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół parafialny pw. Matki Bożej Różańcowej

Kościół w części prezbiterium wzniesiono na przełomie XV i XVI w. O 2 poł. XVI w. do 1945 r. należał do ewangelików. Rozbudowano go pod koniec XVIII w. W 1945 r., podczas działań wojennych została uszkodzona wieża kościoła. Odnowiono go w 1965 r.

Kościół składa się z zamkniętego trójbocznie prezbiterium (ostrołukowe okna z maswerkami) z zakrystią od pn., oddzielone ostrołukową tęczą od tej samej szerszej nawy i kwadratowej wieży dostawionej od zach. (obniżona po zawaleniu w 1945 r.).

We wnętrzu zachowało się zabytkowe wyposażenie z ok. 1800 r. i barokowy krucyfiks. Płaskorzeźba przedstawiająca Chrystusa ze św. Tomaszem i apostołami z pocz. XVI w. przeniesiona została do Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu. Po południowej i zachodniej stronie cmentarza przykościelnego zachował się fragment starego kamiennego muru. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 1145/66 z 12.02.1968 r.).

Park podworski

Otacza ruiny dawnego barokowego dworu zniszczonego podczas działań wojennych w 1945 r. Układ parku jest zniekształcony. Park jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego (nr rej. 67/81 z 15.07.1981 r.).

Grodzisko stożkowane nizinne

Położone ok. 800 m na zach. od zachodniego krańca zabudowy wsi i ok. 600 m na pd. od przysiółka Sieroniuwice w lesie. Archeolodzy datują je na XIII-XIV w. W rzucie poziomym grodzisko rysuje się na planie czworoboku o zaokrąglonych narożach. Wschodnią część majdanu wypełnia stożek o stromych zboczach otoczony fosą, która wydziela go z całości założenia. Stożek oraz przyległe doń podgrodzie otacza podwójny wał przedzielony fosą (miejscami silnie zdewastowany). Położeniem zabytek ten wyraźnie nawiązuje do grodziska w Głębocku.

Gola Grodkowska

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1260 r. (*Gola*). Później funkcjonowała nazwa *Guhlau*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości ma związek z topografią terenu i pochodzi od wyrazu *gola*, co oznaczało „teren goły, bezleśny”.

Sołectwo to leży we wschodniej części gminy, ok. 4 km od miasta Grodków. Zamieszkuje je ok. 310 osób.

W czasach nowożytnych miejscowość była podzielona na wioskę i majątek rycerski. Od 1732 r. majątek składający się z zespołu folwarcznego w kształcie prostokąta, budynku mieszkalnego, spichlerza, stajni i wozowni należał do rodziny hrabiowskiej von Franken-Sierstorpff. Przy drodze w kierunku Żelaznej stał młyn. Do dnia dzisiejszego zachowały się zabudowania folwarczne, w tym klasycystyczny spichlerz. Miejscowość słynie z często organizowanych festynów i zabaw. W Goli urodził się m.in. Alois Kassner, światowej sławy magik.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 25 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – spichlerz (nr rej. 890/64 z 18.05.1964 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić uwzględniając je w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Spichlerz w zespole folwarcznym

Wzniesiono go w 1 poł. XIX w. Jest dwukondygnacyjny, z wgłębionym portykiem zamkniętym półkolem na kolumnach doryckich, ramowe podziały elewacji, wysoki, dwuspadowy dach z podłużnymi świetlikami. Spichlerz jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 890/64 z 18.05.1964r.).

Grodków

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1210 r. (*Grodcovichi*). Później funkcjonowały zapisy: *Grodcov*, *Grodchov*.

Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od słowiańskiego imienia *Grodek*, *Grodzislaw*.

Miasto położone jest przy dawnym szlaku handlowym z Wrocławia przez Brzeg do Nysy i Ołomuńca oraz odgałęzieniu drogi do Krakowa. W 1234 r. książę wrocławski Henryk Brodaty założył dwie wsie na tzw. prawie niemieckim (Stary i Nowy Grodków). Już wcześniej jednak na terenie dzisiejszego Grodkowa istniała osada. Miasto lokowano ok. 1250 r. z inicjatywy rodu Panów z Pogorzeli – była to ich prywatna lokacja miejska. W latach 1253-1254 miasto przejął książę Henryk III. Pierwsza pieczęć miejska pochodzi z 1268 r. W 1276 roku nastąpiła ponowna lokacja miasta na prawie średzkim. Miasto rozplanowane zostało na owalu o osi wschód-zachód, z wewnętrznym układem szachownicowym ulic, z prostokątnym rynkiem i ratuszem pośrodku i kościołem parafialnym w części zach. W 1296 r. miasto otoczone zostało murami i fosami, z czterema wieżami bramnymi. Wieże w murach miejskich wybudowane zostały za czasów biskupa wrocławskiego Przeclawa z Pogorzeli (1341-1376).

W 1763 r. Grodków stał się siedzibą pruskiego garnizonu. W 2 poł. XIX w. miasto przeżywało okres intensywnego rozwoju. Wokół dawnych murów miejskich wytyczono promenadę, przy której wzniesionych został szereg budynków publicznych (szkoła rolnicza, poczta, urząd katastralny) oraz prywatne wille. Miasto wzbogaciło się także o gmachy urzędu landrata (*Landratsamt*) i szpitala powiatowego. W latach 1912-1913 zbudowano nowe koszary. W 1936 r. otwarty został basen miejski. Podczas II wojny światowej, w lutym 1945 r., miasto zostało zniszczone w ponad 60%. Po przekazaniu tzw. Ziemi Zachodnich Polsce w wyniku ustaleń poczynionych w Jałcie i Poczdamie nazwa miasta uległa zmianie na *Grodków*, a jego dotychczasowi mieszkańcy zostali wysiedleni do Niemiec. Zniszczona wojną zabudowa starego miasta została rozebrana, zaś na jej miejscu powstały rozległe place bądź budynki z tzw. wielkiej płyty. Materiały budowlane z rozbiórki posłużyły m.in. za budulec dla warszawskiej Starówki.

W Grodkowie urodził się nauczyciel Fryderyka Chopina (1810-1849), założyciel pierwszej na ziemiach polskich wyższej uczelni muzycznej, kompozytor, dyrygent, pianista, skrzypek i śpiewak – Józef Elsner (1769-1854). Przy ulicy noszącej Jego imię zorganizowano muzeum jemu poświęcone. Tu też stawiał swe pierwsze kroki ostatni z wielkich lutnistów barokowych, także kompozytor, Sylvius Leopold Weiss (1687-1750). Wśród ważnych grodkowian są także: Sebastian von Rostock (1607-1671) – biskup wrocławski i Starosta Generalny Śląska w czasie panowania cesarza Ferdynanda III oraz Melchior Adam - XVII-wieczny encyklopedysta i historyk literatury.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 383 obiektów o wartościach zabytkowych. Siedemnaście spośród nich jest prawnie chronionych poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego, a pozostałe należy chronić uwzględniając je w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła

Świątynię wybudowano w 2 połowie XIII w. Była to budowla murowana jednonawowa bez kaplic. W 1363 r. kościół został rozbudowany. Ze starej budowli powstało prezbiterium, a do niego dobudowano nawę główną i dwie nawy boczne. Obok kościoła wybudowano dzwonnice. Do 1473 r. kościół był pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny. Świątynia wielokrotnie była niszczone w wyniku pożarów, czy też wojen (zwłaszcza w wyniku wojny 30-letniej). W 1671 r., kościół przebudowywano staraniem biskupa Sebastiana Rostocka. W 1893 r. nastąpiła częściowa regotyżacja kościoła. Świątynia posiada wczesnogotyckie prezbiterium o układzie wendyjskim pochodzące z XIII w., pozostała część kościoła ma układ polski. Przy prezbiterium znajduje się zakrystia z przełomu XV-XVI w. Ołtarz główny w stylu późno barokowym ufundowany został w 1729 r. przez księdza Henryka Schmidta, a wykonany przez rzeźbiarza Michała Kosslera z Niemodlina i malarza Melchiora Franciszka Ansi. Ponadto w kościele znajduje się barokowa chrzcielnica marmurowa, barokowy prospekt organowy i dzwon, który był przelany w 1833 r. i umieszczony nad prezbiterium. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 122/54 z 28.08.1954 r.).

Ratusz

Wzniesiony został zapewne w XIV lub XV w., następnie w 1549 r. spalony i odbudowany koło 1555 r. staraniem biskupa Baltazara Promnitz. Ponownie zniszczony przez największy grodkowski pożar w roku 1833. Obecny ratusz, z zachowaniem pierwotnej wieży, wzniesiony został w 1840 r. wg projektu architekta Philippiego z Opola. Późnoklasycystyczny z wieżą gotycko-renesansową ratusz usytuowany jest pośrodku rynku. W sieni wmurowano tablicę z herbem biskupa Baltazara Promnitz i inskrypcją dotyczącą odbudowy ratusza w 1551 r. Obiekt jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego (nr rej. 1289/66 z 13.04.1966 r.).

Kościół ewangelicki

W 1766 r. założono w Grodkowie gminę ewangelicką i wzniesiono kościół, który po jakimś czasie uległ zniszczeniu. Budowa obecnego rozpoczęła się w 1845 r. Kościół zbudowany został w stylu neoromańskim, murowany z cegły, trójnawowy, bazylikowy, z wieżą o wysokości 39 metrów. Prawdopodobnie świątynia była pod wezwaniem św. Marcina. Po wojnie, w 1946 r. odprawiano tu nabożeństwa katolickie. Po naprawie kościoła katolickiego, świątynię ponownie przejęli ewangelicy. Jednak z uwagi na ciągle malejącą liczbę wiernych, po kilkunastu latach zaprzestano odprawiania nabożeństw. Od tego czasu kościół popadł w ruinę. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego (nr rej. 2208/90 z 28.02.1990r.).

Mury miejskie z bramami i basztą

Pierwsze mury wzniesione zostały z kamienia narzutowego w latach 1296-1301 r. za panowania księcia świdnickiego Bolka I. W późniejszym czasie otoczono je fosą. Około 1351 r. z inicjatywy biskupa wrocławskiego Przeclawa z Pogorzeli mury zostały nadbudowane z cegły i wzmocnione bramami wjazdowymi. Na początku XVII w. wykonano remont obwarowań, a wieżę obronną nadano cechy z renesansowe. Obecnie zachowały się tylko fragmenty murów obronnych wraz z wieżami bram: Ziębickiej i Lewińskiej, oraz basztą Więzienną. W miejscu zasypanej fosy znajdują się pasy zieleni miejskiej. W północnej części miasta przy baszcie więziennej pozostał odcinek muru niemal w pierwotnej wysokości. Mury są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego (nr rej. 684/63 z 16.10.1963 r.).

Wiatrak

Wiatrak typu holenderskiego: bez skrzydeł, murowany, z przełomu XVIII i XIX w. Obiekt jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego (nr rej. 587/59 z 12.10.1959 r.).

Dworzec kolejowy

Od poł. XIX w. miasto posiadało połączenie kolejowe z Nysą i Brzegiem, później również ze Strzelinem. Przy stacji Grodków znajduje się wiata z rzeźbionymi kolumnami nad jedynym już czynnym peronem w Grodkowie. Jest to przepiękna unikalna w skali kraju, drewniana konstrukcja, zbudowana prawdopodobnie w 2 poł. XIX w., rozciągająca się na całą długość peronu. Charakterystyczna jest również zabudowa przejścia podziemnego. Przepięknym zabytkiem był również budynek stacji, jednak zniszczony podczas działań wojennych, nie zachował swojego dawnego charakteru. Obiekt nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego.

Jaszów

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Syffridi villa*). Później funkcjonował zapis *Siffriksdorf* (1368r.), a następnie *Seiffersdorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od niem. imienia *Siegfrid* i oznaczała „wieś Siegrfieda”.

Jaszów, to najdalej na południe wysunięta miejscowość na terenie Gminy Grodków. Ma bardzo ciekawe położenie geograficzne ze względu na mniej więcej jednakowe odległości do czterech miast: do Grodkowa – 7 km, do Otmuchowa – 18 km, do Nysy – 17 km i do Ziębic – 18 km. We wsi mieszka ok. 370 osób.

Wieś znana od początku XIV w. Od połowy XIV w. należała do włości biskupa wrocławskiego. Wzmianki źródłowe o miejscowym kościele pochodzą z 1302 r. We wsi znajdował się dwór rycerski z sadem wiśniowym oraz fabryka octu, krochmalu, dwa tartaki i dwie szkoły. Jaszów leży na terenie mocno pofałdowanym obfitującym w szereg potoków, tutaj między innymi ma źródło Stara Struga Grodkowska. Cały teren otoczony jest lasami obfitującymi w chronione gatunki roślin. Okolice te są rajem dla zbieraczy owoców leśnych.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 27 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – dawny dwór (nr rej. 1574/66 z 20.08.1966 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego

Kościół pw. św. Anny był wzmiankowany w źródłach w 1302 r. Był on usytuowany na wzniesieniu górującym nad wsią. Spalono go na przełomie XIV i XV w. Obecny kościół w miejscu poprzedniego

wzniesiono w XVIII w. z zachowaniem ocalałej wieży gotyckiego kościoła. Świątynię spalono podczas działań wojennych w 1945 r. Odnowiono go w latach 80. XX.

Założenie folwarczne i dwór

Założenie folwarczne usytuowane jest wśród zabudowań wsi Jaszów, w pobliżu rozwidlenia dróg relacji Grodków-Szklary-Czarnolas. Założenie powstało na planie prostokąta. Jego zachodnią część zajmują zabudowania gospodarcze i mieszkalne ustawione wokół kilku dziedzińców, do których wiedzie droga dojazdowa. Wschodnią część założenia zajmuje zieleń dawnego parku o całkowicie dziś zatartej kompozycji.

Założenie folwarczne wzniesiono w 2 połowie XIX w. być może z fundacji rodziny von Ohlen u. Adlerskron. W 1886 r. właścicielem majątku był dr Carl von Ohlen u. Adlerskron. Majątek zajmował wówczas 370 ha. W 1898 r. właścicielem folwarku był dr Kurt von Ohlen u. Adlerskron. W 1926 r. właścicielem majątku był Alfred Moese, a jego obszar zajmował 216 ha. W 1937 r. właścicielem folwarku był Hans Freiherr von dem Knesebeck-Milendonck.

Dwór jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 1574/66 z 20.08.1966 r.).

Jeszkotle

Miejscowość nazywana Gminnym Zakopanem, położona jest ok. 14 km od Grodkowa. Znana jest od początku XIV w. Kościół wybudowano prawdopodobnie w 1511 r. Zachowało się w nim kilka płyt nagrobnych przedstawicieli rodu von Schweinichen (spokrewnionych lub skoligaconych z możliwym rodem Panów z Pogorzeli).

Pod koniec XVIII w. we wsi istniały dwa folwarki. Dwór wzniesiono w początkach XIX w. Jeszkotle jest atrakcyjnym turystycznie miejscem. Malowniczo położone wśród lasów i wzniesień doskonale nadaje się do uprawiania turystyki rowerowej i pieszej. Funkcjonuje tu pierwsze w gminie gospodarstwo agroturystyczne oferujące pokoje, domki letniskowe i pole namiotowe. W ofercie jest też jazda konna, możliwość wędkowania i mała gastronomia.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 28 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko dwa spośród nich – kościół (nr rej. 1185/66 z 9.03.1966 r.) oraz dwór (nr rej. 992/65 z 5.05.1965 r.) są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół pw. św. Antoniego

Kościół wzniesiono w stylu gotycko-renesansowym w 1 poł. XVI w. Wzmiankowany był w źródłach w 1511 r. Przebudowany został na przełomie XVII/XVIII w. W XIX w. przedłużono go o nowe prezbiterium. Kościół wzniesiono jako ewangelicki i taki pozostał do 1945 r. Składa się z dwuczęściowej nawy przedzielonej arkadą z obecnym prezbiterium od wsch. i półkolistym przedsionkiem od zach. Do nawy przylega od pn. zakrystia, od pd. kaplica grobowa z lożą kolatorską. W murach zewnętrznych kościoła zachowały się płyty nagrobne członków rodzin v. Reideburg i v. Schweininchen z ok. 1548-1607.

Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 1185/66 z 9.03.1966 r.)

Dwór

Usytuowany jest na wzniesieniu i stanowi dominantę zespołu folwarcznego. Zbudowano go w 1 poł. XIX w., na miejscu starszego, w stylu późno klasycystycznym. Dwór wzniesiony został na planie prostokąta. Jest to budynek 2-kondygnacyjny, z pseudoryzalitem flankowanym pilastrami jońskimi, zwieńczonym trójkątnym naczółkiem przykryty dachem czteropłaciowym. Budynek zwrócony jest frontem w stronę folwarku z budynkami spichlerza i obory z ok. poł. XIX w. Po 1945 r. dwór przejął Skarb Państwa i oddał w użytkowanie miejscowemu PGR-owi. Od tego czasu pełni funkcje mieszkalne (wielorodzinne). Wielokrotnie przebudowywany.

Dwór jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 992/65 z 5.05.1965 r.).

Jędrzejów

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*villa Ossec sive Andreasdorf*). Oddalona jest ok. 7 km na zachód od Grodkowa.

Jędrzejów był własnością rodu von Rottenberg, a pod koniec XVIII w. przeszła w ręce rodziny Hennebergów. W 1830 r. odkupił ją za sumę 62.000 talarów Teodor von Gilgenseimb. Ostatnim właścicielem wsi był Aleksander von Francken-Sierstorpff, który zginął podczas II wojny światowej.

W Jędrzejowie znajdują się dwa okazałe zabytki. Jednym z nich jest kościół parafialny pw. św. Szymona i Judy Tadeusza, gruntownie przebudowany w latach 1724-1730, w stylu barokowym. Drugim zabytkiem jest pałac neoklasycyzy, w którym obecnie znajduje się Państwowy Dom Opieki Społecznej.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 30 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko cztery spośród nich – kościół, pałac, cmentarz i park podworski – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół parafialny pw. św. Szymona i Judy Tadeusza

Usytuowany jest na wzniesieniu obok pałacu. Wzniesiono go w 1725 r. w stylu barokowym z wykorzystaniem murów kościoła zbudowanego w XV w. Jest to jednonawowa budowla, z węższym, oskarpowanym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, przy którym znajdują się zakrystie, z których starsza od północy z ostrołukowym portalem i drzwiami z okuciami XV/XVI w. We wnętrzu zachowała się część zabytkowego wyposażenia: w ołtarzu głównym obraz „Adoracja Dzieciątka” z 1 poł. XVII w.; ołtarze boczne regencyjne, ze starszymi obrazami „Przemienienie” i „Wniebowzięcie”; ambona z rzeźbą Michała Archaniola na baldachimie i ewangelistami na koszu z 1 poł. XVIII w.

Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 123/54 z 3.09.1954 r.).

Pałac

Wzniesiony w XIX w. Swój obecny kształt zawdzięcza przebudowie dokonanej w 1882 r. z inicjatywy Harryego von Fracken-Sierstorpff. W rękach tej rodziny pałac był już w 1849 r. W 1882 r. pałac przebudowano w formach neogotyku angielskiego. Jest to budynek dwukondygnacyjny, na nieregularnym planie, z blankami i krenelazem, wieżyczkami oraz 4-kondygnacyjną, kwadratową wieżą. Otoczony jest parkiem krajobrazowym z wzniesionymi w 2 poł. XIX w. budynkami gospodarczymi wokół dziedzińca. Pałac jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 2264/91 z 26.03.1991 r.). Pod ochroną prawną jest również park podworski (nr rej. 41/48 z 27.08.1948 r.; 75/83 z 1.08.1983 r.).

Cmentarz parafialny z 1725 r.

Cmentarz jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 279/90 z 5.11.1990 r.).

Grodzisko stożkowe

Położone jest na skraju lasu, tuż przy drodze z folwarku w kierunku północnym. Zachowało się w stanie szczątkowym. Pierwotnie było znacznie większe i otoczone fosą. W końcowej fazie użytkowania znajdowała się na nim budowla ceglana. Archeolodzy datują je na wczesne średniowiecze.

Kobiela

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Cobola sive Cuschmalz*). Później posługiwano się zapisami: *Kühshmalz* i *Kobyła*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od nazwy osobowej *Kobyła* lub jest to nazwa topograficzna urobiona od wyrazu *kobyła*.

Wieś położona jest w południowo-zachodniej części gminy Grodków, przy drodze relacji Chróścina Nyska-Bogdanów, ok. 8 km od Skoroszyc.

Do połowy XVII w. Kobiela była własnością biskupów wrocławskich i dzieliła się na dwie części Dolną i Górną. W 2 połowie XVIII w. w Górnej Kobieli znajdował się pałac, folwark i młyn wodny oraz barokowy kościół pw. św. Jerzego. W otoczeniu kościoła jest XVII-wieczny mur i plebania z przełomu XVIII i XIX w.

We wsi znajduje się zabytkowy park podworski o powierzchni 4,47 ha, a w jego centralnej jego części dwór wzniesiony w stylu neoklasycystycznym. Południową część parku zajmuje niewielki ogródek jordanowski i boisko do siatkówki. Park spełnia funkcję sportowo-rekreacyjną, jest placem zabaw dla dzieci i miejscem wypoczynku mieszkańców wsi.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 27 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko dwa spośród nich – kościół (nr rej. 1149/66 z 16.02.1966 r.) i park (nr rej. 39/48 z 27.08.1948 r.; 64/81 z 15.07.1981 r.) – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół parafialny pw. św. Jerzego

Wzniesiony w 1662 r. na miejscu drewnianego wzmiankowanego w źródłach w 1335 r. Przebudowany w 3 ćw. XVIII w. Jest to budowla złożona z prostokątnej, czteroprzęsłowej nawy sklepionej kolebką z lunetami. Do nawy przylega węższe i niższe prezbiterium, od wsch. zamknięte trójbocznie, od pn. zakrytą z dwuramiennym portalem nad którym znajduje się łoża kolatorska. Od zachodu przylega kwadratowa wieża ujęta splotami wolutowymi i zwieńczona baniastym hełmem z latarnią. Wewnątrz zachowała się bogata, stiukowa dekoracja rokokowa z 4 ćw. XVIII w. powiązana z elementami wyposażenia. We wnętrzu zachowało się zabytkowe wyposażenie pochodzące głównie z 4 ćw. XVIII w.: ołtarz główny, ambona, rzeźby, dwa konfesjonały z płaskorzeźbionymi scenami z legendy św. Jana Nepomucena, chrzcielnica z ok. 1800 r., chór muzyczny i prospekt organowy z 1763 r. o bogatej dekoracji rokokowej. Kościół otoczony jest murem z bramkami z XVIII w. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków woj. opolskiego (nr rej. 1149/66 z 16.02.1966r.).

Park podworski

Założenie parkowe położone jest w północno-zachodniej części wsi. Zajmuje powierzchnię 4,47 ha. W granicach parku, w centralnej jego części usytuowany jest dwór (wzniesiony na początku XIX w. w stylu neoklasycystycznym) i zabudowania gospodarcze. W pd. części parku znajduje się niewielki ogródek jordanowski i boisko do siatkówki. Cały teren poprzecinany jest rowami melioracyjnymi.

Park usytuowany jest na niskich terenach (dawniej łąki), po pd. stronie dworu. Założono go w latach 60. XIX w. W drzewostanie parkowym dominują: olcha, jesion, dąb i lipa. Cenne są zwłaszcza: topola biała o obwodzie 360 cm i wiąz górski o obwodzie 430 cm.

Park spełnia funkcję sportowo-rekreacyjną, jako plac zabaw dla dzieci i miejsce wypoczynku dla mieszkańców. Park jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków woj. opolskiego (nr rej. 39/48 z 27.08.1948 r.; 64/81 z 15.07.1981 r.).

Cmentarz

Znajduje się przy drodze z Jędrzejowa do Przeworna. Założony został w 1662 r. Zajmuje obszar 0,41 ha. Otoczony jest murem z bramą. Układ cmentarza czytelny, ze śladami po kwaterach i nagrobkach, które zlikwidowano. Cmentarz porasta drzewostan w tym m.in.: jesion, tuja, czereśnia, modrzew i brzoza.

Grodzisko stożkowane

Położone jest na północny-zachód od jeziora. Archeolodzy datują je na XIV-XVI w. Jest to grodzisko stożkowane, czworoboczne, otoczone fosą.

Kolnica

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1242 r. (*Lichtenberch*). Później funkcjonowała nazwa *Lichtenberg*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości jest pierwotną nazwą pochodzenia niemieckiego.

Kolnica położona jest w północno-zachodniej części gminy, przy trasie Nysa- Wrocław. Oddalona jest ok. 8 km na południowy-zachód od Grodkowa i 3 km od odcinka autostrady A-4 relacji Gliwice-Wrocław. Najstarszy dokument, w którym wspomina się o Kolnicy wystawiony został w 1242 r. przez kancelarię księcia Bolesława II, który przekazał prawa do wsi niejakiemu Hermanowi, przenosząc w ten sposób majątek Kolnicy na prawo niemieckie. W 1290 r. potwierdzony jest patronat książęcy. Wieś pierwotnie zobowiązana do płacenia

dziesięciny klasztorowi w Kamieńcu, aż do sekularyzacji w 1810 r. podlegała biskupowi wrocławskiemu. Franz Scholz był przodkiem ostatniego właściciela sołectwa Józefa Scholza, który utrzymał dziedziczość osady do 1945 r.

We wsi zachowało się kilka godnych uwagi zabytków, wśród których na czoło wysuwa się otoczony murem z kamienia narzutowego, gotycki kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca. Wzniesiono go w 2 poł. XIII w., a rozbudowano na przełomie XVIII i XIX w. Przy kościele znajduje się średniowieczny krzyż pokutny. Poza tym w Kolnicy znajdują się trzy przydrożne kapliczki, z których największa pw. Matki Bożej Dobrej Rady pochodzi z XIX w.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 49 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – kościół (nr rej. 892/64 z 18.05.1964 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca

Kościół w Kolnicy wzmiankowany był w źródłach w 1242 r. Kościół wzniesiono w 2 poł. XIII w. Usytuowany jest w północnej pierzei wsi z nawsiem. Jest to budowla jednonawowa, kryta pułapem z wydłużonym prezbiterium o dwuprzęsłowym sklepieniu krzyżowym (zworniki i wsporniki w formie masek), opięta przyporami. W późnym gotyku dostawiono od zach. wieżę, a wewnątrz nawy pokryto freskami.

Nawa po pożarze w 1726 r. sklepiona kolebkowo z lunetami (ramowa dekoracja stiukowa). Wówczas dostawiono też trzy przybudówki i zlikwidowano wejście do prezbiterium. W 1814 r. podwyższono wieżę (na planie kwadratu, górą ośmioboczna, z dachem namiotowym). Wsch. szczyt nawy zwieńczony kamiennym, średniowiecznym krzyżem. We wnętrzu zachowało się barokowe wyposażenie: ołtarz główny regencyjny z bramkami, pod baldachimem płaskorzeźba św. Michała Archanioła, rzeźby (św. Sebastiana, Wawrzyńca, Floriana, Rocha, Elżbiety, Jadwigi i ewangelistów), krucyfiks z ok. 1700 r., chrzcielnica z grupą chrztu Chrystusa na pokrywie z XVIII w. Kościół otoczony jest murem kamiennym z częściowo zachowanymi strzelnicami, od zach. średniowieczny krzyż z granitu.

Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej 892/64 z 18.05.1964r.).

Średniowieczny krzyż pokutny

Usytuowany jest w sąsiedztwie kościoła pw. św. Wawrzyńca. Wykonano go z granitu. Krzyż pokutny jest prawnie chroniony (Ks.B.t.III-575/72 25.04.1972 r.).

Cmentarz

Znajduje się przy rozgałęzieniu drogi relacji Grodków-Brzeg. Założony został w XIV w. przy kościele. Zajmuje obszar 0,24 ha. Otoczony jest murem z bramą. Układ cmentarza czytelny, ze śladami po kwaterach i śladowymi nagrobkami. Cmentarz porasta drzewostan w tym m.in.: jesion, tuja, lipa, świerk i akacja.

Kopice

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1371 r. (*Coppicz*). Później posługiwano się zapisami: *Schwarzengrund* i *Koppitz*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od nazwy *Kopiec* lub *Kopica*, co oznaczało „kopa, sterta, usypisko, wzniesienie”.

Kopice od 1360 r. były siedzibą znanych rodów śląskich w tym m.in. von Borsnitz, od 1450 – von Beess; w 1531 r. posiadał je kanonik katedry wrocławskiej Baltazar von Neckern, potem Hans Heinrich Heymann von Rosenthal, Gotfried von Spätgen i od 1751 r. – śląska rodzina von Sierstorff. To właśnie dla nich opolski budowniczy Jan Rudolf w 1784 r. wybudował renesansową rezydencję, która stała się w późniejszym czasie głównym trzonem pałacu w Kopicach. W 1859 r. dobra w Kopicach zakupił hrabia Hans Ulrich von Schaffgotsch dla swojej siedemnastoletniej żony Joanny Gryczik von Schomberger-Godulla. W 1863 r. nowi właściciele zlecili przebudowę pałacu słynnemu architektowi Karolowi Lüdecke.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 88 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko osiem spośród nich – kościół, pałac, park, kaplica grobowa, dwa spichlerze, budynek gospodarczy i wozownia – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis

w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Założenie pałacowo-parkowe

od 1751 r. – śląska rodzina von Sierstorff. To właśnie dla nich opolski budowniczy Jan Rudolf w 1784 r. wybudował renesansową rezydencję, która stała się w późniejszym czasie głównym trzonem pałacu w Kopicach. Rezydencja ta miała prostą bryłę o 13-osiowej fasadzie, której trzy środkowe osie wysunięto do przodu w formie ryzalitu zwieńczonego trójkątnym naczółkiem. Ryzalit zdobiły cztery pilastry, biegnące przez całą jego wysokość w tzw. wielkim porządku. Trzy okna w jego najwyższej kondygnacji miały kształt koła, reszta – prostokąta. Między pilastrami znajdowało się główne wejście do budynku, prowadząco wielkiej sieni z biegami schodów umieszczonymi po południowej i północnej stronie, którymi przechodziło się do ogrzewanych pomieszczeń mieszkalnych. Za sienią znajdowała się główna jadalnia z wyjściem na ogród, z niej prowadziły wejścia do dalszych pokoi. Pozostałe pomieszczenia służyły celom gospodarczym. Na pierwszym piętrze reprezentacyjna klatka schodowa wiodła ku salonowi na osi, z salonu przechodziło się do jadalni i przez nią – do następnej sali. Drugie piętro miało prawdopodobnie zbliżony układ. Rozkład wnętrza w głównym korpusie budynku pozostał w większości niezmienny przez kolejne przebudowy. Po zakończeniu prac w Kopicach Jan Rudolf udał się do Cieplic, gdzie otrzymał zlecenie od Hansa Nepomuka von Schaffgotscha na wybudowanie pałacu, którego projekt nawiązywał do formy dużo mniejszego pałacyku w Kopicach. Patrząc na niego można wyobrazić sobie, jak pierwotnie wyglądał pałac w Kopicach. W 1859 r. dobra w Kopicach zakupił hrabia Hans Ulrich von Schaffgotsch dla swojej siedemnastoletniej żony Joanny Gryczik von Schomberger-Godulla. W 1863 r. nowi właściciele zlecili przebudowę pałacu słynnemu architektowi Karolowi Lüdecke. Rezydencja otoczona była z trzech stron rozległymi stawami. W pobliżu założono hektary ogrodów kwiatowych i warzywnych, sad, oranżerię, ogród zimowy. Drzewa tropikalne w palmiarni dochodziły do 17 metrów wysokości. Przed "pałacem na wodzie" rozpościerały się kwiatowe dywany o przeróżnych wzorach i barwach. Obok pałacu, na powierzchni ponad 60 hektarów, rozciągał się słynny park krajobrazowy, a dbał o niego sam królewski dyrektor ogrodów Wilhelm Hempel. Ozdobą parku były m.in. stuletnie dęby, sztuczne ruiny "średniowiecznego" zamku, "mysia wieża", kaplica grobowa rodziny Schaffgotschów, niewielka świątynia dumania Diany, pawilon chiński. Park zdobiły 1342 rzeźby postaci oraz zwierząt w naturalnych rozmiarach, dłuta wrocławskiego mistrza Carla Kerna. Atmosfery przepychu i piękna dopełniały przemyślnie wkomponowane fontanny. Na jednej ze sztucznych wysp wzniesiono altanę, obok której stała wysoka kolumna zwieńczona figurą anioła. W parku hrabia hodował daniele. Jego syn planował budowę pól golfowych, a nawet małego lotniska dla samolotów, które sporadycznie lądowały w Kopicach już w latach trzydziestych. Zespół pałacowy należał do Schaffgotschów aż do 1945 r. W latach 50. XX w. pałac stał cały, piękny i był dobrze wyposażony. Odbywały się w nim potańcówki i bale sylwestrowe. Później zaczęło się systematyczne szabrowanie zabytku. W 1958 r. pałac splądrowano po raz ostatni. Dla zatarcia śladów podpalono go. Pałac jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 725/64 z 14.03.1964 r.). Pod ochroną prawną jest również park krajobrazowy (nr rej. 65/81 z 15.07.1981 r.) oraz kaplica grobowa rodziny Schaffgotschów (nr rej. 1996/73 z 4.04.1973 r.).

Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego

Wzniesiony w latach 1820-1822 w stylu klasycystycznym. Poprzedni wzmiankowany w 1588 r. Restaurowany w 1955 r. Jest jednonawowy, czteroprzęsłowy, zamknięty absydą od wsch., od zach. zaokrąglone naroża, sklepienie ceglaste na gurtach i lunetowe od wsch. Od zach. wciągnięta w korpus, kwadratowa wieża z czterospadowym daszkiem z 4 ćw. XIX w. We wnętrzu zachowało się zabytkowe wyposażenie: regencyjna ambona z 1 poł. XVIII w., rokokowe obrazy św. Zygmunta i glorii św. Jana Nepomucena z końca XVIII w., neoklasycystyczne stalle, konfesjonały, Droga Krzyżowa. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 121/54 z 28.08.1954 r.).

Przy kościele, od strony zach. znajduje się neoklasycystyczne, ceglane mauzoleum rodziny von Schaffgotsch z 2 poł. XIX w. - również prawnie chronione.

Lipowa

Nazwa miejscowości wyraźnie wskazuje jej stare słowiańskie znaczenie związane z topografią terenu, czyli miejsce porośnięte lipami. Pierwsze wzmianki na temat miejscowości pochodzą z ok. 1300 r. (*Lypow*). Później funkcjonowała nazwa *Deutsch Leippe*.

Wieś oddalona jest ok. 6 km od Grodkowa. Na początku XIV w. Lipowa była własność Panów z Pogorzeli. Lipowa wymieniona jest w dokumencie wystawionym 24 kwietnia 1315 r. w Nysie, gdzie obok Pogorzeli, Czeskiej Wsi, Michałowa, Ptakowic i Osieka Grodkowskiego wchodziła w skład klucza (ujazdu) michałowskiego (*Michelaw cum suo circuitu*). Pod koniec XIII w. właścicielem wsi był Bogusz z Michałowa i Pogorzeli († 1309-1314), który najprawdopodobniej odziedziczył ją po ojcu Przeclawie († 1273 r.). Innego zdania jest T. Jurek, według którego Lipowa była dobrem wniesionym w posagu przez niezidentyfikowaną bliżej żonę Bogusza. Wiadomo też, że Lipową odziedziczyła córka Bogusza z Michałowa i Pogorzeli – Bogusza, której mężem był najprawdopodobniej Konrad von Muschen. W 1339 r. Elżbieta wywodząca się z rodziny von Muschen, nazwana krewną biskupa wrocławskiego Przeclawa z Pogorzeli, wraz z braćmi dokonywała działów dóbr w Lipowej odziedziczonej po babce. Pod koniec XIV w. właścicielem Lipowej był Bogusz z Pogorzeli († 1385-1405), syn Janusza († 1360-1364) z linii Henryka (Heinczke), brata biskupa Przeclawa z Pogorzeli. Posiadał on Lipową zakupioną jeszcze przez jego matkę. Jako jego własność poświadczona jest ona w dokumencie z 19 lutego 1380 r. Później miejscowość należała do dóbr klasztoru cystersów w Kamieńcu Ząbkowickim. Pod koniec XVI w. i na początku XVII w. Lipowa znajdowała się w posiadaniu skoligaonych z Pogorzelami przedstawicieli rodziny von Bischofsheim. W kościele zachowały się trzy kamienne płyty nagrobne: nieznanego z imienia mężczyzny pochodząca z 1579 r., Ewy von Bischofsheim z pocz. XVII w. i Wacława von Bischofsheim z pocz. XVII w. Na płycie tego ostatniego widoczny jest dobrze zachowany herb rodzinny Pogorzelów – Grzymała.

Kościół pw. św. Marcina Biskupa jest najcenniejszym zabytkiem miejscowości. Wzniesiono go na przełomie XV i XVI w. Obok kościoła znajduje się szkoła wzniesiona w 1888 r. na miejscu poprzedniej zbudowanej w 1735 r. Z Lipowej pochodzi m.in. Peter Haensel, kompozytor i kapelmistrz wiedeński, który zmarł w Wiedniu w 1831 r.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 57 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – kościół (nr rej. 139/54 z 13.12.1954 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół pw. św. Marcina

Kościół w Lipowej poświadczony jest w dokumentach w 1315 r. Możemy więc przyjąć, że prawdopodobnie został on ufundowany przez Panów z Pogorzeli. Obecna bryła kościoła pw. św. Marcina w Lipowej, zdaniem historyków sztuki, pochodzi z końca XV lub początków XVI w. Aby stwierdzić, czy w obecnej bryle zachowały się jakieś elementy z wcześniejszego kościoła potrzebne są szczegółowe badania architektoniczne, których dotychczas nikt nie przeprowadził.

Kościół pw. św. Marcina Biskupa w Lipowej usytuowany jest w centralnej części, przy szosie biegnącej przez wieś. Kościół orientowany. Do prostokątnej nawy przylega trójbocznie zamknięte prezbiterium, do którego od wschodu i północy dostawione są prostokątne zakrystie. Do nawy od południa przylega prostokątna kruchta, od zachodu kwadratowa wieża. Nawa i prezbiterium przykryte dwuspadowo. Kruchta i wschodnia zakrystia w układzie szczytowym, przykryte dwuspadowo, wyższa, 2-kondygnacyjna zakrystia północna kryta pulpitowo. Wieża 5-kondygnacyjna, przykryta ostrosłupowym hełmem. Kościół opięty szkarpami: w narożnikach w układzie ukośnym, w wieży 4-uskokowe, w nawie, w narożach i na środku dłuższych ścian oraz w prezbiterium szkarpy 2-uskokowe. W latach 1534 – 1945 ewangelicki. W XVIII w. fundatorami kościoła była rodzina de Rohrscheidt. Kościół otacza gotycki mur z trzema bramkami, na których widoczne ślady sgraffita. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 139/54 z 13.12.1954 r.).

Obok kościoła zachowała się murowana plebania z 1817 r., parterowa, nakryta naczółkowym dachem.

Dwór

Usytuowany pośrodku wsi. Wzniesiony został na planie prostokąta w I poł. XIX w. Jest murowany, parterowy, nakryty dachem naczółkowym. Obok dworu zachował się niewielki folwark z murowanym dwukondygnacyjnym spichlerzem, nakrytym wysokim dachem dwuspadowym.

Lubcz

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1245 r. (*Lubech*). Później posługiwano się zapisami: *Lubca* i *Leuppusch*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od imienia *Lubek*, *Lubiesz*.

Sołectwo oddalone jest ok. 3 km od Grodkowa, a zamieszkałe jest przez 230 mieszkańców. Od XIV w. do sekularyzacji w 1810 r. wieś stanowiła własność biskupów wrocławskich. W tym czasie sołectwo liczyło 120 ha ziemi. W późniejszych wiekach majątek ten podlegał administracji nyskiej.

We wsi znajduje się kościół wzniesiony w stylu gotyckim. Zwiedzając go warto zwrócić uwagę na trzy ołtarze oraz piękne freski ściennie. Naprzeciw kościoła znajdowała się szkoła wybudowana w 1766 r., obecnie znajduje się tam świetlica wiejska.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 20 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden spośród nich nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Mikołajowa

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1300 r. (*Nikolai villa*). Później posługiwano się zapisami: *Nicklosdorff* i *Niklasdorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od imienia *Mikołaj*.

Wieś leży w północno-zachodniej części gminy. Zamieszkuje ją ok. 130 osób. Majątek znajdujący się we wsi często zmieniał właścicieli: W XV w. należał do rodziny von Seidlitz, potem do niejakiego Vitigo. Kolejnymi właścicielami byli: Zakon Krześacki, prof. Regenbracht z Wrocławia, Rodzina von Oheimb, rodzina Brown (1846 r.), von Haunschlid (1850 r.). W 1881 r. dobra ziemskie należały do Paula Hungera. Majątek sprzedano w 1926 r. dla Towarzystwa Rolnego Górnego Śląska. Pod koniec XX w. majątek został rozparcelowany i wykupiony przez gminę.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 12 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden z tych obiektów nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Młodoszowice

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana w źródłach w 1317 r. (*Czindel*). Potem funkcjonował zapis *Zindel*. W dokumencie wystawionym w 1189 r. wymieniona jest miejscowość *Mlodossouici*, którą część badaczy identyfikuje z Młodoszowicami. Kwestia ta nie jest jednak dostatecznie wyjaśniona, bowiem identyfikacja *Zindel* z dawnym dobrem zakonu joannitów nie jest oczywista.

Wieś położona jest w pobliżu autostrady A4 w rejonie tzw. węzła Przylesie. W średniowieczu we wsi stał kościół, który w 1 połowie XV w. stawił pożar. Później wybudowano obok murowany, który zachował się do chwili obecnej. Przetrwiał również częściowo zdekompletowany w wyniku wojen ołtarz, wykonany przez uczniów Wita Stwosza.

Wieś jest malowniczo położona. Przy dobrej pogodzie można tu podziwiać pasmo Gór Stołowych i masyw Góry Ślęży. Gro mieszkańców wsi to przesiedleńcy i potomkowie rodzin z terenów Tarnopola i Wołynia. Pamiętając swoją wędrówkę chętnie utrzymują kontakty z byłymi mieszkańcami wsi, z Niemiec.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 38 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród tych obiektów – kościół (nr rej. 1184/66 z 8.03.1966 r.; 887/64 z 18.05.1966 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół filialny pw. św. Marcina

Gotycki, wzniesiony w XV w. Remontowany w latach: 1591, 1655 i 1936. W latach 90. XX w. podwyższono dach nad nawą, obniżony w 1809 r. W latach 1534-1945 kościół należał do ewangelików. Obecnie katolicki. Jest to budowla jednonawowa, kryta stropem, z węższym, dwuprzęsłowym prezbiterium, zamkniętym trójbocznie i sklepieniem krzyżowo-żebrowo (kamienne wsporniki o dekoracji maswerkowej). Od zachodu

przylega kwadratowa wieża wzniesiona w 1526 r., zwieńczona ośmioboczną iglicą. We wnętrzu zachowała część zabytkowego wyposażenia, z których najcenniejszy jest późnogotycki tryptyk z 1495 r. Pod tynkiem polichromia z końca XVI w. Kościół otacza mur średniowieczny ze skarpami. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 1184/66 z 8.03.1966 r.; 887/64 z 18.05.1966 r.).

Nowa Wieś Mała

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1393 r. (*Nuewendorff*). Później posługiwano się zapisem *Klein Neudorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości jest przykładem przyswojenia niemieckiej nazwy przez ludność rodzimą.

Wieś leży przy drodze wojewódzkiej nr 401 relacji Grodków-Nysa i stanowi granicę dwóch powiatów: brzeskiego i nyskiego. Zamieszkuje ją około 350 mieszkańców.

We wczesnym średniowieczu miejscowość przypuszczalnie należała do możnego rodu Panów z Pogorzeli. W 1360 r. właścicielem miejscowego majątku był Petrus Degrace, a po nim jego synowie. Od XV w. miejscowość stanowiła majątek Rady Miejskiej w Grodkowie. W 1850 r. miasto sprzedało majątek rodzinie Bayera. W 1856 r. majątek kupił Franke, następnie Wolter Skupin. W XX w. właścicielem był dr filozofii Gustaw Schulze, a dzierżawcą Herbert Petzald, który był również właścicielem fabryki cukru w Brzegu i młeczarni w Grodkowie. Ostatnimi przedwojennymi właścicielami miejscowego majątku byli Jan i Suzana Petzold.

Nowa Wieś Mała nie posiada własnego kościoła ani szkoły, ale znajduje się tam kilka zakładów pracy, w których znajduje zatrudnienie kilkadziesiąt osób z okolicznych miejscowości. Jest wsią typowo rolniczą.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 19 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden z tych obiektów nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Osiek Grodkowski

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana w źródłach ok. 1300 r. (*Ossek*). W czasie germanizacji nazistowskiej w 1936 r. nazwę miejscowości zmieniono na *Auenrode*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od wyrazu *osiek*, co oznacza „miejsce, gdzie wznosiła się warownia leśna utworzona z pni drzewnych”.

Wieś położona jest na Równinie Wrocławskiej, pomiędzy Pradolina Wrocławską a doliną rzeki Nysy Kłodzkiej, ok. 7 km od Grodkowa. Dojazd do miejscowości na trasie relacji Grodków-Niemodlin od strony wsi Żelazna i na trasie Grodków-Brzeg od wsi Lipowa. W średniowieczu wieś należała do rodu panów z Pogorzeli. Jego właścicielem (lub współwłaścicielem) przed 1314 r. był Bogusz z Michałowa i Pogorzeli, syn Przeclawa († 1273 r.). Później właścicielem wsi był zapewne syn Bogusza – Mirzan († 1361-1367), a po nim synowie Stefan z Pogorzeli (1367-1369), Markward (1367-1377) i Jeschke (1369-1379), którzy w 1367 r. i 25 lipca 1369 r. podzielili między siebie odziedziczony po ojcu majątek. Osiek Grodkowski przypadł w udziale Markwardowi z Pogorzeli, który później samodzielnie występował jako jego właściciel. Po jego śmierci wieś odziedziczył syn Wilhelm z Pogorzeli († 1445 r.), po którym wdowa Katarzyna jako dziedziczka Osieka i Nowej Wsi Małej koło Lewina Brzeskiego zatwierdziła sprzedaż sołectwa w Nowej Wsi Małej. Być może kolejnym właścicielem Osieka Grodkowskiego był syn Wilhelma – Marusza. Dalsze losy właścicieli wsi nie są znane. Brakuje też informacji potwierdzających istnienie w średniowieczu kościoła w Osieku.

Obecnie w Osieku Grodkowskim znajdują się zabudowania z XIV-XVIII w., w większości zachowane w dobrym stanie: pałac wzniesiony w stylu renesansowym, oficyny mieszkalne ze stajnią dla ogierów oraz ujeżdżalnią, spichlerz zbożowy wmurowana tablicą w języku niemieckim „Ku Bożej chwale będzie wszystko złożone - hrabia von Kingsdorf A.D.1702 r.”, kościół rzymsko-katolicki pw. Najświętszej Marii Panny wzniesiony w 2 poł. XIII w., następnie przebudowany.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 27 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko osiem spośród nich – kościół, zespół pałacowy, ujeżdżalnia w zespole pałacowym, park w zespole pałacowym, oficyna wschodnia w zespole pałacowym, obory i stajnie w zespole pałacowym, oficyna zachodnia w zespole pałacowym i dom mieszkalny w zespole folwarcznym – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa

opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół pw. św. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny

Kościół pw. św. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny usytuowany jest w centralnej części wsi. Wzniesiono go w 2 poł. XIII w., przebudowano w XVI w. Bryła oraz plan świątyni wyraźnie nawiązują do prostych schematów odziedziczonych po kulturze romańskiej: zbliżonego do kwadratu i zamkniętego ścianą prostą prezbiterium oraz prostokątnej nawy. Prezbiterium nakryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym. We wschodniej ścianie prezbiterium znajduje się zamurowane okno ostrołukowe. Pozostałe okna zamknięte są półkoliście, a ich analiza sugeruje, że pierwotnie były węższe i podczas kolejnych remontów zostały powiększone. Cennym zabytkiem jest kamienny portal zamknięty półkoliście, który pochodzi z 2 połowy XIII w. Budowla po licznych przebudowach w XVI i XVIII w. nie zachowała swojego pierwotnego, gotyckiego kształtu.

Bryła oraz plan świątyni wyraźnie nawiązują do prostych schematów odziedziczonych po kulturze romańskiej: zbliżonego do kwadratu i zamkniętego ścianą prostą prezbiterium oraz prostokątnej nawy. Prezbiterium nakryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym. We wschodniej ścianie prezbiterium znajduje się zamurowane okno ostrołukowe. Pozostałe okna zamknięte są półkoliście, a ich analiza sugeruje, że pierwotnie były węższe i podczas kolejnych remontów zostały powiększone. Cennym zabytkiem, znanym jedynie z archiwalnej fotografii, był kamienny portal zamknięty półkoliście z 2 poł. XIII w.

Strop prezbiterium zdobi barokowa polichromia z 2 poł. XVII w. mocno przemalowana w 1910r. Kościół w znacznej części pozbawiony zabytkowego wyposażenia. Podczas remontu kościoła w 1990r. przemalowano późnobarokowe obrazy na balustradzie chóru muzycznego i wymieniono gotyckie drzwi z okuciami z XV-XVI w. prowadzące z prezbiterium do zakrystii. W kościele nie istnieją już: stalle barokowe z XVII-XVIII w., klasycystyczna chrzcielnica marmurowa z 1 poł. XIX w., regencyjna grupa pasji z ok. 1730-40, wczesnobarokowa rzeźba Pieta z XVII w.; krucyfiks ołtarzowy, rokokowy z 2 poł. XVIII w. Brakuje również rzeźby św. Jana Nepomucena z 1733 r., którą skradziono w 2007 r. Z zabytkowego wyposażenia zachowały się: ołtarz główny z ok. 1700 r., regencyjne tabernakulum z 1737 r. i ambona z końca XVII w., Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 1153/66 z 17.02.1966 r.).

Pałac

Pierwsze założenie dworskie powstało w XVI w. Obecny pałac, wzniesiony został w 2 ćw. XVIII w. z fundacji rodziny von Königsdorff. W latach 1877-1883 pałac gruntownie przebudowano w stylu neogotyckim (dziedziniec i wnętrza) według projektu wrocławskiego architekta Alexisa Langerera z inicjatywy Kurta von Ohlau. Pałac zbudowano na planie prostokąta. Dziedziniec obejmują zamknięte krużganki, wypełnione maswerkami i zwieńczone wimpergami. Od frontu niewielki taras, na osi elewacji ogrodowej półkolisty ryzalit, z wejściem w arkadzie flankowanej niszami. Układ pomieszczeń jednotraktowy, częściowo amfiladowy z krużgankiem. W sieni od pn. i krużganku neogotyckie sklepienia krzyżowo-żebrowe. W narożniku pd.-zach. sala o dekoracji klasycystycznej: stiuki i supraporty z płaskorzeźbami. W jednym z pomieszczeń neogotycki, kasetonowy strop.

Park

Park usytuowany jest na skraju wsi, po północno-wschodniej stronie. Założono go pod koniec XVII w. Był to ogród dworski o reprezentacyjnym charakterze z fontanną i licznymi rzeźbami. W XIX w. ogród zmieniono w zieleniec, a na łąkach, po północnej stronie pałacu, urządzono rozległy park o cechach naturalistycznych. Dawniej powierzchnia parku wynosiła 32 ha, a dziś 5,18 ha. W granicach parku znajdują się: pałac, stajnia, oficyna i kaplica. Założenie parkowe składa się z części przypałacowej, zadrzewionej wschodniej drogi dojazdowej i właściwego drzewostanu parkowego. Osie kompozycji i osie widokowe są zatarte. Park przecinają liczne rowy. W centralnej części znajduje się zniszczona kaplica grobowa właścicieli Osieka wzniesiona według projektu A. Langerera. Wśród drzewostanu dominują gatunki liściaste: lipa, jesion, klon, jawor i dąb. Park wkomponowany jest w krajobraz wsi. Jest miejscem wypoczynku mieszkańców. Zarówno pałac jak i park są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego.

Grodzisko stożkowane

Położone jest ok. 500 m na północ od toru kolejowego, w starorzeczu Nysy Kłodzkiej. Archeolodzy datują je na XIV-XV w. Jest to grodzisko stożkowate, założone na planie wydłużonego prostokąta, otoczonego wałem

Polana

Sołectwo powstało dopiero w 2004 r. Wcześniej był to przysiółek wsi Wierzbnik. Miejscowość leży na trasie relacji Grodków-Brzeg. Mieszka tu ok. 95m osób.

Nie ma dokładnej daty powstania tej miejscowości, jednak z dokumentów wynika, że istniała już w średniowieczu jako majątek rycerski. W 1650 r. miejscowość tą nazwano Nerz -Vorwerg, a potem Ebenau. W XVII w. należała ona do Wierzbnika, a jej właścicielem była rodzina Sonneck. W 1 poł. XIX w. Polana była folwarkiem majątku Wierzbnik, położonego w odległości ok. 4 km na północ. W latach 80. i 90. XIX w. Polana była samodzielnym majątkiem rycerskim należącym do Paula Franke. On to był prawdopodobnie inicjatorem założenia w 4 ćw. XIX w. miejscowego folwarku, którego powierzchnia wynosiła 120 ha. Głównym kierunkiem produkcji był chów bydła.

Na początku XX w. właścicielem majątku był Hugo Scholz, w latach 20. XX w. – Anton Klaus, w 1937 r. – Konrad Sonneck. Ostatnim przedwojennym właścicielem był Erhardt Neugebauer. Po II wojnie światowej, w latach 50. ubiegłego stulecia w folwarku powstał PGR, a na początku lat 90. XX w. majątek przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 8 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden z tych obiektów nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Przylesie Dolne

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana w źródłach w 1368 r. (*Siffridsdorf*). Później posługiwano się zapisem *Seiffersdorf* inastępnie *Niderseiffersdorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości jest przykładem fonetycznego przyswojenia niemieckiej nazwy przez ludność rodzimą i oznacza „wieś Siegfrieda”.

Sołectwo znajdujące się ok. 8 km na wschód od Grodkowa. Zamieszkuje je ok. 340 mieszkańców. Miejscowość lokowano najprawdopodobniej na początku XIV w. W 1358 r. sołtysem był niejaki Jakalinus. Na przełomie XV i XVI w. wieś należała do dóbr rodu Panów z Pogorzeli i związana była z majątkiem w Osieku Grodkowskim. W 1700 r. właścicielem Przylesia Dolnego był baron von Fragstein. W 1830 r. właścicielem majątku był hurtownik o nazwisku Lachmann, a po nim jego córka, która wyszła za mąż za przedstawiciela rodziny von Ohlen und Adelskron. W 1845 r. w Przylesiu dolnym mieszkało 434 osób. We wsi było wówczas 48 gospodarstw, szkoła katolicka z 1 nauczycielem i kościoł. W latach 1881 – 1900 właścicielem majątku i patronem kościoła był dr Curt von Ohlen und Adelskron z Osieka, który utworzył fideikomis z dóbr Osiek, Przylesie Dolne i Lipowa. W miejscowości był folwark, spichlerz, szkoła, młyn i sklep. Po bezpotomnej śmierci Curta von Ohlen jego majątek odziedziczył bratanek Hans baron von dem Kneesebeck-Milendonck. W posiadaniu tej rodziny dobra przetrwały do 1945 r. W 1950 r. w majątku utworzono PGR. Najważniejszym zabytkiem we wsi jest kościół wzniesiony w 2 poł. XVI w., a rozbudowany w 1713 r. i w XX w.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 45 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – kościół (nr rej. 899/64 z 23.05.1964r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół filialny pw. św. Piotra i Pawła

Kościół wzniesiono w 2 poł. XVI w. w stylu gotycko-renesansowym prawdopodobnie z wykorzystaniem murów wcześniejszego kościoła. Bryła składa się z nawy, węższego, zamkniętego prosto prezbiterium, nowszej zakrystii dostawionej od pn., kaplicy od pd i wieży dostawionej od strony zach. We wnętrzu zachowało się zabytkowe wyposażenie, w tym m.in.: ołtarz główny z 3 ćw. XVII w. i wczesnobarokowa ambona z ok. 1700 r. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 899/64 z 23.05.1964 r.).

Zespół folwarczny

Usytuowany jest w centrum wsi po pd. stronie drogi do Wierzbnika. Założono go w 1 poł. XIX w. (rządówka, spichlerz, stodoły), a rozbudowano w 2 poł. XIX w. (obora ze stajnią, domy robotników folwarcznych). Składa się z: dawnej rządówki z niewielkim terenem rekreacyjnym, podwórza folwarcznego z budynkami inwentarskimi, gospodarczymi i mieszkalnymi oraz dwóch kolonii mieszkaniowych robotników folwarcznych.

Cmentarz

Znajduje się przy drodze z Lipowej do Wierzbnika. Założony został w 1638 r. Zajmuje obszar 0,13 ha. Otoczony jest murem z bramą. Układ cmentarza czytelny bez śladów po kwaterach i nagrobkach. Cmentarz porasta drzewostan w tym głównie lipa.

Rogów

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Rogow*). Później posługiwano się zapisem *Rogau*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od przezwiska *Róg*.

Rogów to niewielka miejscowość, zamieszkała tylko przez ok. 39 osób. Oddalona jest od Grodkowa o ok. 13 km. Leży przy trasie relacji Strzegów-Bogdanów.

W 2 poł. XVIII w. Rogów należał do miasta Nysy. W połowie XIX w. został częściowo rozparcelowany i kupiony przez gminę. Do majątku należała kopalnia torfu i leśniczówka. Miejscowość jest malowniczo położona – otaczają ją kompleksy leśne, dlatego jest rajem dla myśliwych i grzybiarzy oraz miłośników wycieczek pieszych i rowerowych.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 9 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden z nich nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Starowice Dolne

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1310 r. (*Starowicz*). Później posługiwano się zapisami *Hennygisdorf* i *Hönigsdorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od przezwiska *Stary*.

Wieś położona jest w południowo-zachodniej części gminy. Zamieszkuje ją ok. 340 osób, którzy zajmują się głównie rolnictwem. Do połowy XVI w. wieś stanowiła własność biskupów wrocławskich. Istniały tu majątek rycerski. W 1556 r. majątek kupił od biskupa wrocławskiego Wolf Rothkirchen von Panthenau. Od 2 poł. XIX w. do 1945 r. majątek był własnością rodziny Zimmer, z inicjatywy której rozbudowano folwark, wzniesiono dwór i założono park. Po zakończeniu II wojny światowej w majątku urządzono PGR, co doprowadziło do częściowego zniszczenia założenia (przebudowano dwór, przez co budowla utraciła cechy zabytkowe), zniszczono park i ogrodzenie. Od 1999 roku przeszedł w posiadanie rodziny Gajewskich i został przez nich odrestaurowany.

Najcenniejszym zabytkiem Starowic Dolnych jest kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny zbudowany ok. 1800 r. Wewnątrz trzeba zwrócić uwagę na ołtarz, ambonę oraz rzeźby. Na terenie parku podworskiego, w pobliżu stawu, znajduje się barokowa figura barokowej św. Jana Nepomucena. usytuowanej na terenie parku dworskiego, w pobliżu stawu.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 24 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – kościół (nr rej. 1985/72 z 7.12.1972 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny

Usytuowany jest na niewielkim wzniesieniu. Wzniesiono go ok. 1800 r. Jest klasycystyczny, orientowany, murowany, jednonawowy z wtopioną w korpus od frontu wieżą, nakryty dachami dwuspadowymi i baniastym hełmem na wieży. Elewacje są dzielone boniowanymi pasami, rozdzielającymi ślepe arkady z oknami. Wewnątrz zachowało się zabytkowe wyposażenie: ołtarz, ambona i rzeźby. We wieży kościoła znajduje się

gotycki dzwon odlany w 1479 r. przez Bartłomieja Lindenrahta z Nysy. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego (nr rej. 1985/72 z 7.12.1972 r.).

Zespół dworsko-folwarczny

Usytuowany jest w zachodniej części wsi, po pd. stronie drogi w kierunku Jędrzejowa. Powstał w kilku etapach. W 1 poł. XIX w. powstał wjazd do zespołu, spichlerz, park i figura św. Jana Nepomucena nad stawem w parku. Dwór wzniesiono ok. 1869 r. z inicjatywy rodziny Zimmer, właścicieli wsi od 1863 r. Pod koniec XIX w. wzniesiono zabudowania gospodarcze. Zespół składa się z: części rezydencjalnej z dworem (przebudowanym w latach 70. XX w.) i parkiem usytuowanym na pd. od dworu oraz części gospodarczej z podwórzem folwarcznym i budynkami gospodarczymi. Układ i kompozycja parku nie jest czytelna.

Strzegów

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Stregendorf*). Później posługiwano się zapisem *Strigendorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od przezwiska *Strzeg*, *Strzeżymir*.

Wieś oddalona jest od Grodkowa o ok. 11 km. Zamieszkuje ją ok. 280 osób. W Strzegowie znajdował się majątek rycerski z folwarkiem i kościołem pw. św. Jana Chrzciciela. Na starych widokówkach uwidocznił się pałac, który istniał za czasów, gdy właścicielem majątku była rodzina Keatmann. W 1855 r. wzniesiono szkołę. Obecnie w budynku szkoły znajduje się Dom Dziecka. Okolice wioski porośnięte są lasami obfitującymi w zwierzynę, grzyby i jagody.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 17 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – park (nr rej. 40/48 z 27.08.1948 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Park krajobrazowy

Zlokalizowany w pobliżu Domu Dziecka. Zabytkowy park krajobrazowy, podworski z XIX w. obejmuje zróżnicowany drzewostan, składający się z gatunków rodzimych i aklimatyzowanych. Park jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego (nr rej. 40/48 z 27.08.1948 r.).

Grodzisko wyżynne

Położone po prawej stronie drogi ze Strzegowa do Jędrzejowa, na wzniesieniu, w pobliżu jeziora i strumienia. Jest to grodzisko wyżynne, owalne, z nierównym majdanem otoczonym rowem i wałem. Powierzchnię grodziska porasta las iglasto-liściasty. Archeolodzy datują je na VII-IX w.

Sulisław

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Sulislai Villa sive Czulczkindorf*). Później posługiwano się zapisami: *Zülzendorf* i *Zülzhoff*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od imienia *Sulisław*.

Wieś położona jest na trasie relacji Grodków-Gałęczycze. Mieszka w niej ok. 180 osób.

W 1814 r. Sulisław kupił cesarz Wilhelm I, a następnie wraz z wsią i pałacem przekazał w nagrodę, za walki z Napoleonem, feldmarszałkowi Grafowi York von Wartenberg. Pod koniec XVIII w. był tu folwark należący do majątku biskupstwa w Gałęczycach. Po sekularyzacji w 1810 r. folwark wchodził w skład majątku w Jędrzejowie. Od 1888 r. właścicielem majątku był hrabia von Schaffgotsch. Od 1909 r. pałac w Sulisławiu został wydzierżawiony a następnie 10 lat później sprzedany hrabiemu von Franken-Siertorff. Pałac otoczony jest parkiem z bogatym i zróżnicowanym drzewostanem.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 11 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko dwa spośród nich – pałac (nr rej. 2027 z 02.05.1977 r.) i park (nr rej. 76/83 z 1.08.1983 r.) – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Pałac

Pałac wzniesiono w 2 poł. XIX w. w stylu neogotyku angielskiego. W 1909 r. pałac został wydzierżawiony a następnie 10 lat później sprzedany hrabiemu von Franken-Siertorpf. Po wojnie, w 1945 r., pałac z całym gospodarstwem przejął Skarb Państwa jednak często zmieniający się właściciele doprowadzili do licznych zniszczeń. W latach 1966-1978 pałac ten pozostawał opuszczony, stając się obiektem dewastacji. W 1978 r. budowlę w stanie ruiny przejęło Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, które przeprowadziło remont kapitalny pałacu i renowację parku. Następnie obiekt oddano pod opiekę Komendzie Organizacji Służba Polsce, później Komendzie Wojewódzkiej Milicji w Opolu, która zorganizowała tutaj szpital-sanatorium. Kilka lat temu sanatorium zlikwidowano. Obecnie zabudowania pałacowe znajduje się w rękach prywatnych. Inwestor tworzy tam hotel pięciogwiazdkowy na potrzeby drużyny EURO 2012. Pałac jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 2027 z 02.05.1977 r.). Prawn timeroniony jest również park podworski (nr rej. 76/83 z 1.08.1983 r.).

Tarnów Grodkowski

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Inferius Tarnow*). Później posługiwano się zapisem *Tarnau*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od wyrazu *tarn*, co oznacza „tarnina”.

Wieś przylega do granic Grodkowa. Zamieszkuje ją prawie 400 osób. Miejscowość w średniowieczu należała do Petrusa i Katarzyny Merkelynn z Brzegu. W XIV w. wieś wchodziła w skład dóbr rycerskich Jana von Schellendorf. W 1466 r. część majątku włączono do Grodkowa, a kolejną przyłączono w 1499 r. Później miejscowość należała do panów von Thornau, a następnie do rodu Kuehschmalzów. Pod koniec XVIII w. Tarnów został podzielony na Górny i Dolny, jednak obydwie części należały do miasta Grodkowa. W miejscowości znajdował się młyn wodny, glinianka i cegielnia. W 1335 r. wzniesiono pierwszy kościół. Obecny pochodzi z XV w. i był wielokrotnie przebudowany.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 44 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród nich – kościół (nr rej. 900/64 z 23.05.1964 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół filialny pw. św. Anny

Usytuowany na wzniesieniu, w centralnej części wsi, na jej północnym krańcu. Kościół filialny pw. św. Anny, dawniej Nawiedzenia Najświętszej Marii panny i św. Mikołaja, wzniesiono w XV w. Był wielokrotnie przebudowywany w tym m.in.: w 1 poł. XVII w. sklepienia prezbiterium, w XVIII/XIX w. dobudowano wieżę i dodano emporę w nawie. Kolejna odbudowa miała miejsce w 1933 r. i w 1955 r. Jest to gotycka świątynia ze znacznym zatarciem cech stylowych i wieżą o skromnych cechach klasycystycznych. We wnętrzu zachowało się zabytkowe wyposażenie, w tym m.in.: ambona z ok. 1800 r., drewniany chór muzyczny z pocz. XIX w., ławy z pocz. XIX w. i rzeźba Jana Nepomucena na ozdobnej konsoli z XVIII w.

Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 900/64 z 23.05.1964 r.).

Wierzbna

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Wyrbna*). Później posługiwano się zapisami *Wirbin* i *Würben*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości jest związana z szatą roślinną.

Wieś leży na trasie relacji Grodków-Ziębice. Oddalona jest od Grodkowa o niecałe 9 km. Zamieszkuje je ok. 160 osób. O początkach Wierzbnej wiemy niewiele. Właścicielami Wierzbnej była rodzina Clauswitz. Stał tu wtedy majątek rycerski i kaplica. Przy drodze do Gałazyc stał młyn. W 1786 r. wybudowano pierwszą szkołę, do której uczęszczały dzieci z pobliskich wiosek. W 1852 r. właścicielem majątku był rodzina von Sierstorpf. Pod koniec XIX w. majątek był własnością Georga Behrli i liczył 237 ha. W 1930 r. należał do kompleksu dóbr w Jędrzejowie.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 3 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden z nich nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Zespół folwarczny

Zespół folwarczny zlokalizowany jest na wschodnim skraju zabudowań wsi. Składa się z: zabudowań mieszkalnych, 2 stodoł, 2 spichlerzy (w tym jeden nowy), 2 obór i magazynu. Założony został w 2 poł. XIX w. z fundacji barona Lorenza, ówczesnego właściciela wsi. W tym czasie ukształtował się podstawowy zrąb założenia, skupiającego się wokół trapezowego dziedzińca. W latach 1886-1898 właścicielem majątku był Karl Hune. W tym czasie majątek zajmował 237 ha powierzchni. W 1898 r. właścicielem folwarku był Georg Behral. W XX w. folwark został włączony do majątku (majoratu) Jędrzejów. W 1937 r. folwark zajmował obszar 233,7 ha. Po II wojnie światowej w folwarku urządzono PGR, w latach 90. XX w. stał się własnością Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. Zespół ma charakter użytkowy i pozbawiony jest części ozdobnej i komponowanej zieleni.

Wierzbnik

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Herzogswalde*) i ma germańską genezę.

W średniowieczu wieś była własnością Panów z Pogorzeli. Właścicielami miejscowości byli wówczas synowie Mirzana z Pogorzeli († 1361-1367): Markward (1367-1377) i Jeschke (1369-1379), którzy odziedziczyli ją po ojcu Mirzanie. Dalsze losy wsi nie są znane, można jednak przypuszczać, że trafiła ona drogą dziedziczenia w ręce syna Markwarda – Wilhelma († 1445 r.) i potomka Jeschke – Henicza (1396-1426). Najprawdopodobniej Panowie z Pogorzeli byli właścicielami Wierzbnika również w XV w., bowiem w kościele znajduje się renesansowa płyta nagrobna – datowana na XVI w. – Henryka Wachtela († 30.11.1595 r.) skoligaconego z Pogorzelami z widocznym w lewym górnym rogu płyty herbem Pogorzelów – Grzymała. Najwidoczniej matka zmarłego wywodziła się z Pogorzelów. Następnie majątek rycerski należał do rodziny Neugebauer, a ostatnio właścicielem była rodzina Sornek.

Wierzbnik leży przy trasie relacji Grodków-Brzeg. Zabudowania wsi tworzą zwarty ciąg po obu stronach jezdni. Wieś położona jest na terenie lekko podmokłym. W części północnej płynie z południa ku północy niewielki potok Wiązówka, do którego wpadają mniejsze bezimienne cieką okalające wieś do wschodu i zachodu.

Wierzbnik posiadał jedną z największych budowli pałacowych ze słynną galerią obrazów znanego na świecie malarza Aloisa Erdelta, który pochodził z Wierzbnika. Pałac został zniszczony podczas II wojny światowej. W centrum wsi znajduje się odrestaurowany, barkowy kościół pw. Michała Archanioła. Wart uwagi jest też zabytkowy park z rzadkimi okazami drzew. Wierzbnik słynie z prężnie działających organizacji: Ochotniczej Straży Pożarnej, Ludowego Zespołu Sportowego, Stowarzyszenia Rozwoju Wsi i Koła Gospodyń Wiejskich.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 49 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko dwa spośród nich – kościół i park – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Kościół w Wierzbniku wzmiankowany był w 1387r., co pozwala snuć przypuszczenia, iż fundatorem świątyni mogli być Panowie z Pogorzeli. Obecna bryła budowli pochodzi, zgodnie z ustaleniami historyków sztuki, z XIV w. Przebudowa kościoła w 1766r. oraz brak pełnych badań architektonicznych obiektu sprawiają, iż brakuje pełnej wiedzy na temat relikwów pochodzących z XIV w. Z badań sondażowych wiemy, że gotyckie mury zachowały się w prezbiterium (wątek gotycki). Niezwykle ciekawe jest też zamurowane okno ostrołukowe znajdujące się w ścianie wschodniej prezbiterium. Na XIV/XV w. datowane jest wykonane z piaskowca reservaculum. Na XV w. datowane są natomiast: gotycki krzyż pokutny, wykonany z piaskowca późnogotycki portal oraz drzwi obite blachą.

Kościół pw. św. Michała Archanioła w Wierzbniku usytuowany jest w środkowej części wsi.

Obecna bryła budowli pochodzi z XIV w. Jednakże gruntowna przebudowa kościoła po pożarze w 1766r. w stylu późnobarokowym oraz brak pełnych badań architektonicznych obiektu sprawiają, iż brakuje nam pełnej wiedzy na temat relikwów pochodzących z XIV w. Z badań sondażowych wiemy, że gotyckie mury zachowały

się w prezbiterium. W ścianie wschodniej prezbiterium znajduje się ostrołukowe, zamurowane okno. W latach 1534 – 1945 obiekt należał do ewangelików. Do lat 70. XX w. parafia w Wierzbniku obejmowała: Wierzbnik, Obórki, Jankowice Wielkie, Przylesie, Kolnicę, Młodoszowice, Przylesie Dolne i Lipową. W 1999 r. wybuch pożar, który uszkodził część cennego wyposażenia, które poddano konserwacji.

Zachował się późnogotycki portal wykonany z piaskowca w XV w. Podczas inspekcji konserwatorskich uznano za zaginione: barokowy, drewniany zydeł z 1752 r., późnobarokowe ławki (4 szt.) z końca XVIII w., olejny obraz Immaculata (z ołtarza głównego) z 1 poł. XIX w. oraz barokowy fragment zdobiny z poł. XVIII w.

Historyczne wyposażenie stanowią: gotyckie reservaculum z XIV-XV w.; późnogotyckie drzwi obite blachą z XV w.; renesansowa płyta nagrobna Henryka Wachtela († 1595 r.); późnobarokowy ołtarz główny z 1 poł. XVIII w.; prospekt organowy z 1 poł. XVIII w.; późnobarokowa balustrada chóru muzycznego z 2 poł. XVIII w.; późnobarokowa chrzcielnica marmurowa z 2 poł. XVIII w.;

- barokowy, cynowy świecznik z reflektorem z 1 poł. XVIII w.; późnobarokowe tabernakulum z poł. XVIII w.; barokowy konfesjonał z XVIII w.; 2 klasycystyczne lichtarze drewniane z 1 poł. XIX w.; klasycystyczny ołtarz boczny p.w. ś. Józefa z 1 poł. XIX w.; klasycystyczna ambona z 1 poł. XIX w.; neogotycka lampka wieczna z poł. XIX w.; barokowa szafka na oleje z XVII/XVIII w.; rzeźby: św. Jana Nepomucena z końca XVIII w., Madonny z XVIII w., Jezus Gorejący Sercem z XIX w., Maria z Gorejącym Sercem z XIX w., krucyfiks z poł. XIX w. (znajduje się na plebani) i krzyż procesyjny z XIX w.; obraz św. Michała Archanioła z 1 poł. XVIII w.; zegar słoneczny z 1835 r.; witraż z ok. 1890 r. z pracowni A. Seiler'a z Wrocławia; kamienna, renesansowa płyta nagrobna Henryka Wachtela († 1595 r.). Przed kościołem gotycki, bardzo zniszczony, krzyż pokutny z XV w. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 1158/66 z 17.02.1966r.).

Płyta nagrobna w kościele

Płyta o wymiarach 220x121 cm przedstawia stojącą postać rycerza w zbroi rycerskiej z szeroko rozwartymi nogami, między którymi, u dołu znajduje się szyszak. Prawa ręka rycerza jest uniesiona i zgięta, a w niej miecz – lewa oparta jest na biodrze. Twarz jest płaska, pokryta gęstym zarostem i zwisającymi wąsami, a broda uformowana jest w klin. W narożach płyty znajdują się kartusze herbowe, z których jeden przedstawia Grzymałę, którą identyfikowali się Panowie z Pogorzeli. W bordiurze znajduje się inskrypcja, z której czytelne są zaledwie jej fragmenty: *IN JAR MDXCV DEN XXX NOVEMBRIS IST IN GOT ... ENTSCHLAFFEND EREDLE GESTRENGE WOLE HRNVES... DES SELEN. GOT. GENEDIGSET UND AMIUNGS NTA GE. EINE FRO LIGHE...*

Park podworski

Zabytkowy park o powierzchni 2,77 ha położony jest w północno-wschodniej części wsi. W centralnej części parku usytuowane jest ujęcie wody dla miejscowości, co narusza charakter i kompozycję parku. Obiekt ma charakter parku krajobrazowego w stylu angielskim. Droga biegnąca środkiem parku z zachodu na wschód dzieli go na dwie części. W części południowej parku znajduje się niewielki staw (zarośnięty). Drzewostan parkowy w części północno-wschodniej ma charakter leśny. Jest zwarty i dominują tu gatunki liściaste: lipa, jesion, olcha, klon, dąb, kasztanowiec i topole. Wiek drzewostanu ma ponad 100 lat. Najcenniejszy drzewostan zachował się w części południowo-zachodniej parku. Stanowią go okazałe egzemplarze sosny wejmutki (obwód 330 cm), dwa egzemplarze płatanu klonolistnego (obwód 490 cm), klon zwyczajny (obwód 405 cm) i miłorząb dwukłapowy (obwód 200 cm). W parku licznie występują też rzadkie okazy dębu szypułkowego odmiany stożkowatej i klonu zwyczajnego odmiany purpurowej.

W części północno-zachodniej parku, na polanie, urządzony jest plac zabaw dla dzieci, a w części południowo-zachodniej boisko sportowe. Park jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 97/84 z 30.01.1984 r.).

Więcierzycze

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana jest w źródłach w 1245 r. (*Vincecomirici*). Później posługiwano się zapisami: *Vincemeritz*, *Wintzmeritz* i *Winzenberg*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od staropolskiego imienia *Więcimir*.

Wieś zamieszkała przez ok. 440 osób, leży na trasie relacji Kopice-Brzeziny. W średniowieczu osada należała do dóbr biskupów wrocławskich. Istniał tu zamek oraz kościół pw. św. Bartłomieja. Więcierzyce,

jako lenno biskupie należały do rodzin: Grabiss, Schildeberg, Stosche i Panów z Pogorzeli. W 1372 r. Heinrich Stosche sprzedał Janowi z Pogorzeli (Johannes Pogarell) więcmierzycy zamek obronny. W rękach Pogorzeliów Więcmierzycy były w 1 poł. XVI w. W 1472 r. Jan z Pogorzeli (Hans von Pogarell) przekazał swe dobra matce Jadwidze z Pogorzeli (Hedwig von Pogarell) oraz zonie Marii von Schaffgotsch. Ostatnim właścicielem Więcmierzycy z rodu Panów z Pogorzeli był Jerzy z Pogorzeli (Georg von Pogarell), który zginął w 1543 r. nie pozostawiając męskiego potomka. Pod koniec XVI w. miejscowość uzyskała od biskupów wrocławskich rodzina von Rothkirch, która założyła tu siedzibę jednej z linii swojego rodu. W latach 1593-1611 właścicielem Więcmierzycy był Wenzel von Rothkirch, syn Wolfa i Margarethy, siostrzenicy biskupa Baltazara. Po jego śmierci majątek odziedziczyli dwaj synowie: Wenzel i Friedrich. W 1621 r. Wenzel von Rothkirch ufundował nowy kościół i prawdopodobnie i przebudował zamek, który w 1778 r. został splądrowany i spalony. Wenzel von Rothkirch zmarł w 1644 r., a majątek odziedziczyła jego wnuczka Marianna Elizabeth, żona Geорга Sigismunda von Seydlitz. W 1737 r. właścicielem majątku był Sigismund Ferdinand von Seydlitz, który w 1739 r. ufundował figurę św. Jana Nepomucena. Po jego śmierci majątek odziedziczyły jego córki, a potem był on własnością barona von Sierstorpff, właściciela pobliskich Kopic. W latach 80. XIX w. kolejnymi właścicielami byli hrabina Joanna von Schomberg-Godula i jej mąż Hans Ulrich von Schaffgotsch z Kopic. W rękach tego rodu więcmierzycy majątek pozostał do 1945 r.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 45 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko trzy spośród nich – kościół, spichlerz i leśniczówka – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Kościół filialny pw. św. Bartłomieja

Usytuowany jest w centrum wsi. Kościół wzniesiono w 1621 r. w stylu późnorenesansowym. Była to fundacja Wenceslusa von Rothkircha. W 1910 r. budowlę powiększono o prezbiterium i nową zakrystię od pd. oraz kruchtę zach. Kościół wyremontowano gruntownie w 1937 r. Pierwotnie była to budowla salowa, z kwadratową wieżą od zach., kruchtą i dawną zakrystią z lożą kolatorską od pn. Na kruchcie tablica erekcyjna z datą „1621”. We wnętrzu zachowało się zabytkowe wyposażenie w tym m.in.: neobarokowy ołtarz z krucyfiksem z 2 poł. XVIII w., obraz Matki Bożej z dzieciątkiem z 2 poł. XVII w., ambona wczesnoklasycystyczna z 1784 r. z herbem rodziny von Seydlitz, rokokowy prospekt organowy. Kościół jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 1984/72 z 6.12.1972r.).

Przed murem kościoła, od strony pn., i naprzeciw wjazdu na podwórze folwarczne znajduje się figura św. Jana Nepomucena ufundowana w 1739 r. przez Sigismunda Ferdinanda von Seydlitz.

Zespół folwarczny

Usytuowany jest w centrum wsi. Składa się z podwórza folwarcznego z zabudową inwestorską, gospodarczą i mieszkalną oraz z kilku obiektów położonych po jego zewnętrznej stronie i tworzących rodzaj aneksów podwórzowych. W XVIII w. w miejscu obecnego spichlerza stał dwór lub pałac. Spichlerz jest najstarszym zachowanym obiektem w zespole. Wzniesiono go w stylu klasycystycznym na planie prostokąta ok. 1820 r. Jest on prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej. 895/64 z 23.05.1964r.).

Zamek

Położony ok. 100 m na zachód od koryta rzeki Nysy Kłodzkiej oraz ok. 1200 m na północny-wschód od młyna, na terenie płaskim, pociętym meandrami rzeki. Pozostałości po zamku, to niewielki nasyp o kształcie czworobocznym, uformowanym w poziomie prawdopodobnie w czasie uprawy łąk, zamienionych częściowo na pola uprawne. W XIX w. fragmenty murów były widoczne jeszcze nad ziemią. Archeolodzy datują zamek na koniec XIII w. i XIV-XVI w.

Wojśław

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Woyslai villa*). Później posługiwano się zapisem *Woisselsdorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od staropolskiego imienia *Wojśław*.

Wieś usytuowana jest przy drodze wojewódzkiej nr 401 relacji Nysa-Oława. Mieszka w niej 315 osób.

Miejscowość lokowano na początku XIV w. na miejscu wykarczowanego lasu. Początkowo wieś podlegała klasztorowi w Kamieńcu Ząbkowickim. W XVI w. istniał tu już kościół ogrodzony murem kamiennym. W kościele wartę uwagi jest późnogotyckie tabernakulum (XVI w.) wmurowane w ścianę prezbiterium.

Przed kościołem stoi średniowieczny kamienny krzyż pokutny. Według legendy, postawił go tu młodzieniec, który po ceremonii ślubnej, strzelając na wiwat, zastrzelił przez przypadek swoją właśnie poślubioną żonę. W samym Wojsławiu i okolicy stoją jeszcze dwa krzyże pokutne oraz kapliczki. We wsi bardzo prężnie działa Rada Sołecka i Gminna Rada Kobiet, które organizują szereg imprez w świetlicy wiejskiej.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 27 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko jeden spośród tych obiektów – kościół (nr rej. 1159/66 z 17.02.1966 r.) – jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Wojnowiczki

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1840 r. (*Klein Zindel*), ale z pewnością jej geneza jest znacznie starsza i być może stanowiła własność biskupów wrocławskich.

Jest to kolejna miejscowość z dużą ilością zakrętów. Leży na trasie relacji Strzegów-Chróścina Nyska. Zamieszkuje ją 60 osób. W początkach XIX w. majątek należał do posła polskiego rodziny Dłuski, potem Mischke, von Lorisch, oraz Gustawa Konrada. Wieś nie posiada własnego kościoła. Znajduje się tu dwór z parkiem oraz folwark.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 12 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden z tych obiektów nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Wójtowice

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300 r. (*Advocati villa*). Później posługiwano się zapisami: *Voigtsdorff* i *Voigtsdorf*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości oznacza „wieś wójta”.

Ta niewielka wieś położona jest przy drodze relacji Grodków-Ziębice. Zamieszkuje ją ok. 160 osób. Miejscowość ta, sądząc z nazwy, stanowiła wyposażenia zasadźców i dziedzicznych wójtów Grodkowa. W XVII w. majątek należał do rodziny von Rothkirch z Więcmierzyc. Krypta grobowa właścicieli Wójtowic z tego rodu znajduje się w kościele w Gnojnej. W początkach XVIII w. właścicielem majątku była rodzina von Rottenberg, a w 2 połowie XVIII w. znajdował się tu folwark szlachecki należący do rodziny barona von Henneberg z Jędrzejowa.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 10 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden z tych obiektów nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Zielonkowice

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1743 r. (*Grunheyde*). Później posługiwano się zapisem *Grünheide*.

Zielonkowice to niewielka miejscowość leżąca na trasie relacji Grodków-Strzelin. Zamieszкана jest przez zaledwie 32 osoby. Brak jest jakichkolwiek informacji o powstaniu tej miejscowości, wiadomo tylko, że do XX w. był to folwark należący do majątku Gnojnej

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 5 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden z tych obiektów nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Zespół folwarczny

Powstał w XVI w. jako folwark polny posiadłości rycerskiej w Gnojnej. Z Gnojną związany był do 2945r. Folwark pełnił typowe funkcje gospodarcze. Składa się podwórza folwarcznego założonego na rzucie kwadratu zabudowanego budynkami gospodarczymi. Najstarszym budynkiem w zespole jest dom mieszkalny wzniesiony pod koniec XVIII w. Pozostałe budynki pochodzą z 2 poł. XIX w. Po II wojnie światowej powstały liczne małe budynki gospodarcze murowane i szopy drewniane.

Żarów

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach w 1845 r. (*Beatenhoff*).

Jest to najmniejsze sołectwo należące do Gminy Grodków. Mieszka tam 30 osób. Dojechać tam można drogą wojewódzką nr 401 w kierunku Nysy, skręcając w prawo w miejscowości Stary Grodków. W 1879r. wybudowano tu kaplicę pw. Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych. Podobno istniał tam kiedyś pałac Kyrta Habela, którego pasją była hodowla koni.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 16 obiektów o wartościach zabytkowych. Żaden z tych obiektów nie jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Można je jedynie chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Żelazna

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana była w źródłach ok. 1300r. (*Selasna*). Później posługiwano się zapisem *Märzdorf*. Po zakończeniu II wojny światowej, przez krótki okres, funkcjonowała nazwa *Marcinów*. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od wyrazu *żelazo*, co oznaczało rdzawe wody z zawartością rudy żelaznej.

Żelazna to niewielka wieś na pd.-wsch. krańcach Równiny Grodkowskiej, położona na równinnym terenie, ograniczonym od wsch. doliną Nysy Kłodzkiej, od zach. kompleksem leśnym, a od pn. pasmem niewielkich wzniesień. Sołectwo leży ok. 7 km od Grodkowa w kierunku miejscowości Gracze. Mieszka tu 250 osób.

W średniowieczu wieś należała do dóbr biskupów wrocławskich. Istniała tu kaplica pw. św. Jadwigi. Żelazna była prawdopodobnie siedzibą rodową śląskiego rodu von Dresk. W 1653 r. właścicielem tej miejscowości była rodzina von Cronfeld. W XVIII w. Żelazna dzieliła się na Dolną i Górną, posiadała aż 4 folwarki. Od 1786 r. obie części wsi były w posiadaniu rodziny von Francken-Sierstorpff. W 1864 r. dobra przeszły drogą kupna na własność rodziny von Schaffgotsch, właścicieli Kopic. W ich rękach folwark przetrwał do 1945 r. Po zakończeniu II wojny światowej majątek w Żelaznej przejął Skarb Państwa. Utworzono tu PGR, a na przełomie 1982/1983 stał się własnością prywatną.

Obecny kościół w Żelaznej pw. św. Jadwigi wzniesiono w 1781 r. Do innych cennych obiektów zabytkowych można zaliczyć: figurę Najświętszej Marii Panny z 1903 r. stojącą przy wjeździe do folwarku; klasycystyczny spichlerz (XVIII w.) i remizę strażacką. Na terenie wsi zarejestrowany jest pomnik przyrody – dąb szypułkowy.

Żelazna to miejscowość otoczona lasami, w których występuje bogaty drzewostan, wiele gatunków grzybów oraz różnego rodzaju zwierzyzna. W pobliskim lesie znajduje się siedlisko bociana czarnego. Okolica ta doskonale nadaje się do uprawiania turystyki rowerowej.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 25 obiektów o wartościach zabytkowych. Tylko dwa spośród nich – kościół (nr rej. 1161/66 z 17.02.1966r.) i spichlerz (nr rej. 896/64 z 23.05.1964r.) – są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego. Pozostałe należy chronić poprzez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i ujmując w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Najcenniejsze zabytki:

Zespół folwarczny

Usytuowany jest w centralnej części wsi, po zach. stronie drogi. Było to typowo gospodarcze założenie pozbawione części rezydencjonalnej. Założono je w 2 poł. XVIII w. i rozbudowano w XIX w. Zespół zajmował obszar 1085 ha. W folwarku prowadzono hodowlę bydła, koni i owiec, a na pocz. XX w. wprowadzono także hodowlę świń, drobiu i założono bażantarnię. Został zdewastowany po 1945 r. i do dziś zachował się fragmentarycznie. Z rozległego niegdyś założenia, do dziś przetrwały: trzy budynki pn. pierzei podwórza folwarcznego tj. budynek mieszkalny, stajnia i budynek gospodarczy oraz kilka innych budynków gospodarczych, budynek inwestorski, rządcówka i spichlerz zlokalizowany w połowie długości podwórza

folwarcznego. Spichlerz, wzniesiony w stylu klasycystycznym pod koniec XVIII w. jest prawnie chroniony poprzez wpis do rejestru województwa opolskiego (nr rej. 896/64 z 23.05.1964r.).

Grodzisko nizinne

Położone jest na wschód od majątku, w pobliżu drogi do wsi Głębocko. Jest to grodzisko nizinne na planie owalu, otoczone wałem i fosą. Określano ją mianem stary zamek. W XIX w. zabytek zniszczono. Archeolodzy datują je na XIV-XV w.

V. 2.1. Dziedzictwo niematerialne gminy

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu; spektakle i widowiska; zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne; wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki oraz umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Gminę Grodków zamieszkuje ludność napływowa – potomkowie repatriantów z dawnych Kresów Wschodnich i przesiedleńców z byłych powiatów: żywieckiego, kieleckiego, tarnowskiego i Zagłębia Dąbrowskiego przybyłych tu w wyniku polityki międzynarodowej po zakończeniu II wojny światowej. Ludność ta swoją kulturę i zwyczaje kultywuje głównie poprzez zachowanie obrzędowości bożonarodzeniowej, specyficznej kuchni oraz tradycji rolnej. Obrzędy i zwyczaje przekazywane są z pokolenia na pokolenie. Ich utrwaleniu i kultywowaniu sprzyjają: utworzony w 1946 r. Ośrodek Kultury i Rekreacji w Grodkowie, Koła Gospodyń Wiejskich, szkoły podstawowe i świetlice wiejskie.

Kultywowaniu obrzędowości bożonarodzeniowej wpisanej w tradycję i kulturę gminy sprzyja organizowany od lat Przegląd Zespołów Kolędniczych. Kultywowane są również obrzędy związane z okresem Wielkiej Nocy. Dobrym tego przykładem jest m.in. organizowany cyklicznie Jarmark Wielkanocny. Tradycje związane z rolnictwem utrwalane są poprzez corocznie organizowane dożynki. Na terenie gminy od 6 lat organizowana jest impreza „Dziedzictwo Kulinarne Gminy Grodków”, w którym m.in. biorą udział przedstawicielki licznych w gminie Kół Gospodyń Wiejskich. Panie sprawdzają swoje możliwości również w licznie organizowanych w woj. opolskim konkursach kulinarnych na tradycyjną potrawę.

V. 3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Rejestr Zabytków

Rejestr zabytków z terenu województwa prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków, a więc obiekty z terenu gminy Grodków ujęte są rejestrem zabytków woj. opolskiego prowadzonym przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W rejestrze zabytków woj. opolskiego ujęto zarówno obiekty nieruchome, ruchome, jak i archeologiczne z terenu gminy Grodków.

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków podlegają rygorom ochrony konserwatorskiej, wynikającym z *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568).

Efektom objęcia obiektu ochroną konserwatorską w postaci wpisu do rejestru są skutki prawne. Wpis do rejestru jest m.in. podstawą do ubiegania się o dotację na prace konserwatorskie, restauratorskie czy budowlane przy zabytku ze środków publicznych, jak również korzystania z ulg podatkowych (*Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 73 – 78).

Sposób i tryb wydawania pozwoleń na prace w zabytku reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 09 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych* (Dz.U. z 2004 r. Nr 150, poz. 1579).

Rejestr zabytków nieruchomych z terenu woj. opolskiego prowadzi Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Zabytkiem nieruchomym, w brzmieniu w/w *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568), art. 3, poz. 1 – 2, określa się nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będącą wytworem człowieka lub związaną z jego działalnością i stanowiącą świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, której zachowanie ze względu na wartość historyczną, artystyczną bądź naukową leży w interesie społecznym.

Zabytek nieruchomy wpisany jest do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

W trybie określonym w w/w ustawie do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru zabytków, jak również nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wpisania do rejestru zabytków nieruchomych poszczególnych elementów wchodzących w skład tych układów lub zespołów.

Wpisanie do rejestru zabytków ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie tego zabytku do rejestru.

W odniesieniu do zabytków nieruchomych ujętych w rejestrze ochronie podlega forma architektoniczna tego typu obiektów, w tym: bryła, kubatura, forma dachu, kompozycja elewacji wraz z detalem architektonicznym i stolarką oraz materiał budowlany, jak również funkcja obiektu, a wszelkie zmiany zależne są od pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Warunki ochrony:

- zachowanie formy architektonicznej i substancji oryginalnej obiektu wpisanego do rejestru zabytków zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz obiektu;
- zachowanie otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym przeznaczeniem.

Rejestr zabytków nieruchomych dla gminy Grodków obejmuje 69 decyzji o wpisie do rejestru zabytków województwa opolskiego (załącznik nr 1), w tym:

- kościoły – 20
- kaplice – 2
- cmentarze – 1
- mogiły – 0
- układ urbanistyczny – 1
- pałace i dwory – 4
- parki wraz z alejami – 10
- architektura obronna – 1
- zabudowa gospodarcza – 13
- zabudowa mieszkaniowa – 12
- budynki użyteczności publicznej – 4

Zabytki te podlegają pełnej ochronie konserwatorskiej, co oznacza, że wszelkie prace przy nich (oraz badania naukowe) wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Indywidualny wpis do rejestru rodzi szereg skutków prawnych, m.in. ulg podatkowych. Między innymi jest on również warunkiem koniecznym do ubiegania się o pomoc finansową na konserwację zabytku ze środków publicznych.

Warto dodać, że szczególną formą wpisu do rejestru jest wpis zespołowy, obszarowy. Dotyczy zwłaszcza średniowiecznych założeń miejskich w granicach murów obronnych, szczególnie cennych osiedli, cennych założeń ruralistycznych, zespołów pałacowo - parkowo-folwarcznych, czy też zespołów architektury przemysłowej. Wymagane jest pozwolenie na prace wojewódzkiego konserwatora zabytków w stosunku do

zmian zewnętrznych budynków w bryle i w elewacji. Wpis chroni rozplanowanie historyczne, układ ulic i budynków oraz ich wygląd zewnętrzny.

W archiwum zakładowym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu znajduje się również 21 kart cmentarzy:

1. Bąków, dawny cmentarz ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki, XVI w. – najstarszy zachowany nagrobek z 1929 r.
2. Bogdanów, cmentarz rzymskokatolicki, 1810 r. – najstarszy zachowany nagrobek z 1849 r.
3. Gałęczycze, cmentarz rzymskokatolicki, 1605 r. – najstarszy zachowany nagrobek z 1924 r.
4. Głębocko, cmentarz ewangelicki.
5. Gnojna, dawny cmentarz ewangelicki, obecnie cmentarz rzymskokatolicki.
6. Grodków, cmentarz rzymskokatolicki, najstarszy zachowany nagrobek z 1934 r.
7. Kobiela, cmentarz rzymskokatolicki, 1662 r.
8. Kolnica, cmentarz rzymskokatolicki, XIV w.
9. Kopice, dawny cmentarz ewangelicki, obecnie cmentarz rzymskokatolicki, 1822 r. – najstarszy zachowany nagrobek z 1906 r.
10. Lipowa, cmentarz rzymskokatolicki, XVI w.
11. Lubcz, cmentarz rzymskokatolicki, XVIII w.
12. Młodoszowice, cmentarz rzymskokatolicki, XV w.,
13. Osiek Grodkowski, cmentarz rzymskokatolicki, XVI w.
14. Przylesie Dolne, cmentarz rzymskokatolicki, 1638 r.
15. Starowice Dolne, cmentarz rzymskokatolicki, 1800 r.
16. Strzegów, cmentarz rzymskokatolicki, XVIII w.
17. Tarnów Grodkowski, cmentarz rzymskokatolicki, XV w. – najstarszy zachowany nagrobek z 1917 r.
18. Wierzbnik, cmentarz rzymskokatolicki, XV w.
19. Więcmierzyce, cmentarz rzymskokatolicki, 1821 r.
20. Wojsław, cmentarz rzymskokatolicki, XVI w.
21. Żelazna, cmentarz rzymskokatolicki, 1781 r. – najstarszy zachowany nagrobek 1945 r.

Rejestr zabytków ruchomych z terenu woj. opolskiego prowadzi Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Zabytkiem ruchomym w brzmieniu w/w *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568), art. 3, poz. 1 i 3, określa się rzecz ruchomą, jej część lub zespół nieruchomości, będącą wytworem człowieka lub związaną z jego działalnością i stanowiącą świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, której zachowanie ze względu na wartość historyczną, artystyczną bądź naukową leży w interesie społecznym

Za zabytek ruchomy uznaje się rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość artystyczną, historyczną lub naukową.

Do zabytków ruchomych zalicza się: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, dzieła sztuki ludowej i rękodzieła, a także inne obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami, jak również wystrój architektoniczny: stała dekoracja budynków (wewnętrzna i zewnętrzna), obiekty małej architektury o cechach indywidualnych, niepowtarzalnych wytworów artystycznych – rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie, detal, w tym gzyms,

obramowanie otworów okiennych i drzwiowych; rzeźby ogrodowe, fontanny, pomniki, kapliczki przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.

Rejestr zabytków ruchomych dla gminy Grodków obejmuje 42 decyzje o wpisie do rejestru zabytków ruchomych, (załącznik nr 2).

Obecnie dla gminy Grodków sporządzono na zlecenie Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków 521 kart dla zabytków ruchomych oraz 94 karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa (tzw. karty białe) dla następujących obiektów:

1. Bąków- kościół filialny pw. św. Katarzyny,
2. Bogdanów – kościół filialny pw. św. Stanisława,
3. Bogdanów – zespół dworsko – folwarczny,
4. Gałączyce – kościół pw. MB Królowej Świata i św. Marcina,
5. Gierów- zespół dworsko – folwarczny,
6. Gierów – dwór,
7. Gierów – spichlerz,
8. Gierów – obora,
9. Gnojna – kościół parafialny pw. Matki Bożej Różańcowej,
10. Gnojna – zespół folwarczny,
11. Gola Grodkowska – zespół folwarczny,
12. Gola Grodkowska – obora z częścią mieszkalną,
13. Gola Grodkowska – obora II,
14. Gola Grodkowska – stajnia,
15. Gola Grodkowska – spichlerz,
16. Grodków – kościół ewangelicki,
17. Grodków – ratusz,
18. Grodków - więzienie/areszt śledczy,
19. Grodków – mleczarnia,
20. Grodków – browar GRODKÓW – zespół,
21. Grodków – browar,
22. Grodków – słodownia w zespole browaru,
23. Grodków – młyn przemysłowy (część A produkcyjna)
24. Grodków – młyn przemysłowy (część B mieszkalna)
25. Grodków – wiatrak wieżowy, holenderski,
26. Grodków – wodociągowa wieża ciśnień,
27. Jaszów – założenie folwarczne,
28. Jeszkotle – kościół parafialny pw. św. Antoniego Padewskiego,
29. Jeszkotle – zespół pałacowo – folwarczny,
30. Jeszkotle – pałac,
31. Jeszkotle – spichlerz,
32. Jeszkotle – obora,
33. Jędrzejów – zespół pałacowy z folwarkiem,

34. Jędrzejów – pałac,
35. Jędrzejów – oficyna,
36. Kobiela – kościół parafialny pw. św. Jerzego,
37. Kobiela – założenie folwarczne,
38. Kobiela – rządcówka,
39. Kolnica – kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca,
40. Kopice – kościół parafialny pw. św. Krzyża,
41. Kopice – zespół pałacowo – parkowy,
42. Kopice – pałac,
43. Kopice – budynek mieszkalny administratora majątku,
44. Kopice – stajnia,
45. Kopice – spichlerz I,
46. Kopice – spichlerz II,
47. Kopice – gorzelnia,
48. Kopice – obora,
49. Kopice – kaplica grobowa,
50. Kopice – budynek mieszkalny administratora ogrodu,
51. Kopice – budynek mieszkalny pracowników nr 52,
52. Kopice – budynek mieszkalny pracowników nr 64/65,
53. Lipowa – kościół parafialny pw. św. Marcina Biskupa,
54. Młodoszowice – kościół filialny pw. św. Marcina Biskupa,
55. Nowa Wieś Mała – zespół folwarczny,
56. Nowa Wieś Mała – budynek inwentarski – winiarnia,
57. Nowa Wieś Mała – obora – stajnia,
58. Osiek Grodkowski – kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP,
59. Osiek Grodkowski – zespół pałacowo – folwarczny,
60. Osiek Grodkowski – założenie pałacowo – parkowe,
61. Osiek Grodkowski – pałac,
62. Osiek Grodkowski – oficyna I,
63. Osiek Grodkowski – oficyna II,
64. Osiek Grodkowski – stajnia koni wyjazdowych,
65. Osiek Grodkowski – stajnia, ob. obora,
66. Osiek Grodkowski – budynek mieszkalny,
67. Osiek Grodkowski – obora, ob. chlewnia,
68. Osiek Grodkowski – spichlerz
69. Polana – założenie dworsko – folwarczne,
70. Polana – spichlerz,
71. Przylesie Dolne – zespół folwarczny,

72. Przylesie Dolne – rządcówka,
73. Przylesie Dolne – spichlerz,
74. Przylesie Dolne – stajnia, obora,
75. Starowice Dolne – zespół dworsko – folwarczny,
76. Starowice Dolne – obora /4/,
77. Starowice Dolne – obora /5/,
78. Sulisław – zespół pałacowy,
79. Sulisław – pałac,
80. Tarnów Grodkowski – kościół filialny pw. św. Anny, dawny Nawiedzenia NMP i św. Mikołaja,
81. Wierzbna – zespół folwarczny,
82. Wierzbna – obora,
83. Wierzbnik – kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła,
84. Wierzbnik – założenia parkowo – folwarczne,
85. Wierzbnik – obora,
86. Wierzbnik – spichlerz - stajnia,
87. Więcmierzyce – zespół folwarczny,
88. Więcmierzyce – spichlerz,
89. Więcmierzyce – obora,
90. Więcmierzyce – leśniczówka,
91. Zielonkowice – zespół folwarczny,
92. Żelazna – zespół folwarczny,
93. Żelazna – spichlerz,
94. Żelazna – stajnia, ob. chlew.

Docelowo wszystkie obiekty wpisane do rejestru zabytków powinny posiadać swoją kartę ewidencyjną zabytków architektury i budownictwa.

Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym w brzmieniu w/w *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568), art. 3, poz. 4, określa się zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub też zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

W rejestrze zabytków archeologicznych woj. opolskiego znajduje się obecnie 18 obiektów z terenu gminy Grodków (załącznik nr 3).

Prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków są następujące zabytki archeologiczne z terenu gminy Grodków:

W archiwum zakładowym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu przechowywane są wyniki badań AZP z terenu gminy Grodków w postaci kart ewidencji stanowisk archeologicznych.

Warto dodać, że program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) realizowany jest od lat końca 70. XX w celu rozpoznania metodą badań powierzchniowych oraz za pomocą kwerend źródłowych stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz stworzenia bazy informacji o rozpoznanych stanowiskach archeologicznych.

Wyniki całościowo zrealizowanych badań stanowią będą podstawową bazę informacji o zasobach archeologicznych gminy Grodków, a więc liczbie, funkcji, wielkości oraz chronologii stanowisk archeologicznych i staną się podstawą dla dalszych etapów badań – prac wykopaliskowych.

Wyniki badań AZP są podstawowym źródłem dla WUOZ w precyzowaniu wytycznych dla władz gminnych w zakresie ustalania stref ochrony konserwatorskich w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Ponadto są wyjściową dla wnioskowania o przeprowadzenie badań ratowniczych oraz nadzoru konserwatorskiego w przypadku planowanej inwestycji.

Gminna Ewidencja Zabytków

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednorodnych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych.

Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Natomiast gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) danej gminy.

Zasady prowadzenia gminnej ewidencji zabytków (GEZ) określa w/w *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568), art. 21; art. 22, poz. 4 oraz *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz.U. z 2004 r., nr 124 poz. 1305).

Zgodnie z art. 22 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości spoczywa na wójcie (burmistrzu, prezydencie) gminy (art. 22 pkt. 4 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). Gminna ewidencja zabytków ma formę zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych równocześnie wojewódzką ewidencją zabytków prowadzoną przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Gminna ewidencja nie jest dokumentem zamkniętym; winna być uzupełniana, aktualizowana i weryfikowana.

W 2009 r. została opracowana Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Grodków. Ujęto w niej 1337 obiektów zabytkowych (załącznik nr 6). Zawiera ona również obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa opolskiego. Gminna Ewidencja Zabytków – w formie kart adresowych (również w wersji elektronicznej) przechowywana jest Urzędzie Miejskim w Grodkowie. Ewidencja ta powinna być nieustannie monitorowana i aktualizowana.

Za kryteria decydujące o wpisie obiektu do ewidencji przyjęto:

- czas powstania – nie później niż lata 50 XX w.;
- stopień zachowania walorów zabytkowych;
- funkcja obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości
- wartość historyczna i artystyczna.

W Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Grodków ujęto 187 stanowisk archeologicznych odkrytych w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w ramach programu badawczego Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Do rejestru zabytków wpisanych zostało 18 stanowisk archeologicznych (załącznik nr 3).

Ochrona archeologicznego dziedzictwa kulturowego może przybierać różne formy. Jak już wcześniej określono istnieją cztery ustawowe formy ochrony zabytków. Pierwszą i najważniejszą z nich jest wpis do rejestru zabytków. Na terenie województwa opolskiego wpisano do rejestru zabytków ok. 1200 stanowisk, tj. około 10% wszystkich znanych stanowisk. Kolejne formy ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym archeologicznego, nie obejmują jak dotąd na terenie województwa opolskiego stanowisk archeologicznych.

Bowiem żadne stanowisko nie zostało uznane za pomnik historii, ani nie utworzono parku kulturowego. Czwarta forma – miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego – jest szeroko wykorzystywana przez archeologiczne służby konserwatorskie jako ważny instrument ochrony zabytków. Informacje te zawarte w planach zagospodarowania przestrzennego gmin powodują, że wszystkie znane stanowiska ujęte w wojewódzkiej ewidencji archeologicznej mogą być dokładniej chronione już na etapie projektowania inwestycji.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami ustalana jest, na podstawie w/w *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568), art. 18 – 2-, przy sporządzaniu i aktualizowaniu koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a także w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się przede wszystkim ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków wraz z otoczeniem;
- zabytków nieruchomości ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.

Ustalenia zawarte w miejscowych planach zagospodarowania, jako jedna z form ochrony zabytków, są podstawą do prawnych działań w tym kierunku. Zgodnie z *Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* w planach należy uwzględniać zapisy krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 ust. 1). W planie bierze się pod uwagę zasięg stref ochrony konserwatorskiej wyznaczonych zgodnie z jednolitą metodą ustalania obszarów pod ochronę konserwatorską opracowaną w 1990 r. przez Zespół Ekspertów Międzynarodowej Komisji d/s Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich. Wyróżnia się następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

"A" - strefa pełnej ochrony, do bezwzględnego zachowania, obejmująca obszary o dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej.

"B" - strefa obejmująca obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania oraz charakteru i skali zabudowy.

"K" - strefa ochrony krajobrazu związanego z zespołem zabytkowym.

"W" - strefa ochrony archeologicznej.

"E" - strefa ochrony ekspozycji, głównie przez wyznaczanie terenów wyłączonych spod zabudowy.

"OW" - strefa obserwacji archeologicznych

Gmina Grodków nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego posiadają: Grodków, Gnojna, Tarnów Grodkowski, Gola Grodkowska, Lubcz, Wojsław, Kolnica, Młodoszowice, Bąków, Lipowa, Przylesie Dolne, Wierzbnik i wieś Polana, Nowa Wieś Mała, Wójtowice, Jędrzejów, Strzegów, Jeszkotle, Starowice Dolne.

Miejscowe plany zagospodarowanie przestrzennego dla tych miejscowości znajdują się na następujących witrynach internetowych:

www.opole.uw.gov.pl/lakty_prawne/dziennik/2006/dziennik92.pdf ,

www.opole.uw.gov.pl/lakty_prawne/dziennik/2006/dziennik84.pdf ,

www.opole.uw.gov.pl/lakty_prawne/dziennik/2006/dziennik81.pdf.

Przewiduje się uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla pozostałych miejscowości gminy Grodków.

Park kulturowy

Krajobrazem kulturowym, w brzmieniu w/w *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568), art. 3, poz. 14, określa się historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka przestrzeń, na którą składają się zarówno wytwory człowieka, jak i elementy przyrodnicze.

W celu ochrony krajobrazu kulturowego i zachowania wyróżniających się krajobrazowo obszarów z zabytkami nieruchomymi, będącymi reprezentatywnymi przykładami miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej tworzy się parki kulturowe. Park kulturowy jedna z czterech podstawowych form ochrony zabytków.

Park kulturowy powołuje na podstawie uchwały Rady Miejskiej w Grodkowie (lub rady gmin jeśli obszar parku znajduje się na terenie kilku gmin), po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Uchwała powinna określać nazwę danego parku kulturowego, granice, sposób ochrony oraz zakazy i ograniczenia.

Burmistrz Grodkowa zobowiązany jest, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sporządzić plan ochrony parku kulturowego oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru parku. Ponadto Rada Miejska w Grodkowie może utworzyć jednostkę organizacyjną zarządzającą parkiem.

Szczegółowe informacje na temat zasad tworzenia Parku Kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu ochrony parku kulturowego dostępne są na stronie internetowej Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (www.zabytek.pl).

Do chwili obecnej na terenie gminy Grodków nie powstał żaden park kulturowy. W przeciągu najbliższych 4 lat Gmina Grodków nie planuje takiej inwestycji.

Pomnik Historii

Pomnik historii jest szczególną, elitarną formą ochrony zabytków, którą objęte mogą zostać zarówno zabytki nieruchome wpisane do rejestru, jak i parki kulturowe, charakteryzujące się wyjątkowymi w skali kraju wartościami historycznymi, artystycznymi i naukowymi dla dziedzictwa kulturowego.

Zabytek wnioskowany o uznanie za Pomnik Historii powinien spełniać następujące kryteria:

- posiadać zachowaną pierwotną kompozycję przestrzenną bądź kompozycję nieznacznie przekształconą;
- być obiektem jednorodnym stylowo bądź obiektem o czytelnym i zharmonizowanym ze sobą nawarstwieniach;
- być obiektem odpowiednio wyeksponowanym w przestrzeni miejskiej lub krajobrazie oraz posiadać pierwotne relacje z otoczeniem;
- być dziełem wybitnych twórców;
- być obiektem dobrze zachowanym.

Rozporządzenie o uznaniu zabytku na Pomnik Historii wydaje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa naukowego, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. W treści rozporządzenia określa się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, jak również jego precyzyjne granice, a także zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Szczegółowe informacje na temat kryteriów i procedur uznawania obiektu za Pomnik Historii dostępne są na stronie internetowej Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (www.zabytek.pl).

Do chwili obecnej na terenie gminy Grodków nie ma obiektu uznanego za pomnik historii. Biorąc pod uwagę powyższy opis zasobu dziedzictwa kulturowego gminy Grodków, żaden obiekt nie kwalifikuje się do takiej nobilitacji.

VI. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT – to diagnoza aktualnego stanu gminy poprzez wskazanie mocnych i słabych stron celem identyfikacji szans i zagrożeń (wyzwań), eliminacji nieprawidłowości i błędów.

STRONY MOCNE:

- bogaty krajobraz kulturowy
- cenne zabytki architektury
- cenne zabytki ruralistyczne i krajobrazowe
- duża ilość zespołów dworsko-parkowych
- dobrze utrzymane zespoły sakralne
- duża ilość tras turystycznych

SŁABE STRONY:

- zły stan architektury zabytkowej miasta Grodków;
- zły stan architektury rezydencjonalnej
- małe szanse otrzymania pomocy finansowej ze środków publicznych przez właścicieli prywatnych na utrzymanie zabytków
- mała świadomość społeczna wartości zabytkowej
- brak planów zagospodarowania przestrzennego sołectw
- słaba estetyka wsi
- brak świadomości zasobów dziedzictwa kulturowego w promocji regionu
- nieskuteczne działania promocyjne
- brak możliwości aktywnego rozwoju mieszkańców w dziedzinie kultury
- brak zaangażowania społeczeństwa w życie wsi
- słaba świadomość ekologiczna
- brak informacji turystycznej i przeszkolonych w zakresie ochrony zabytków pracowników wydziału ds. promocji w gminie
- brak merytorycznych publikacji, folderów i przemyślanych kampanii promocyjnych
- słaby procent działalności organizacji pozarządowych

SZANSE:

- współpraca trans graniczna
- fundusze Unii Europejskiej na poprawę zabytków i ich ochronę
- wzrost świadomości zabytku, jako produktu turystycznego
- uporządkowanie estetyki miejscowości
- rozwój organizacji pozarządowych

ZAGROŻENIA:

- niewykorzystany potencjał regionu
- brak planów zagospodarowania przestrzennego
- bezrobocie, emigracja zarobkowa, ujemny przyrost naturalny
- brak zaangażowania mieszkańców w sprawy wsi
- niskie wykształcenie

•

klęski

żywiłowe

VII. Założenia programowe

Realizacja ustaleń i celów dotyczących ochrony zabytków z terenu gminy Grodków, zawartych w niniejszym programie, uzależniona jest od włączenia problematyki ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych gminy. W celu wypełnienia poniższych zadań należy:

- uznać wartość i znaczenie dziedzictwa kulturowego dla gminy;
- konsekwentnie planować i realizować działania samorządowe w zakresie ochrony zabytków;
- uwzględniać problematykę ochrony obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego w koncepcjach zagospodarowania przestrzennego gminy;
- uwzględniać uwarunkowania ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, zabytków archeologicznych oraz uwarunkowania ochrony przyrody w planach rozwoju gminy;
- uwzględniać w planach zagospodarowania przestrzennego ochrony krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi, ruralistycznymi i architektonicznymi;
- wspierać projekty związane z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych;
- racjonalnie wykorzystywać gminne fundusze na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne oraz działania związane z opieką nad zabytkami.

Główne cele polityki gminnej związanej z ochroną zabytków to:

- planowanie i konsekwentne realizowanie działań samorządowych w zakresie ochrony zabytków;
- racjonalne wykorzystanie gminnych funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne;
- uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju gminy;
- powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju gospodarczego oraz polityką przestrzenną gminy;
- integracja ochrony dziedzictwa kulturowego (krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego), przyrodniczego i krajobrazu w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury – World Cultural Heritage);
- wspieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych;
- powstrzymanie degradacji zagrożonych obiektów zabytkowych i obszarów oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania;
- wspieranie starań właścicieli zabytkowych obiektów sakralnych o ich właściwe zabezpieczenie.

VII. 1. Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Priorytet I : Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy:

- zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne;
- podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet II : Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:

- zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego;
- rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;
- ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich.

Priorytet III: Promocja, edukacja i dokumentacja walorów gminnego dziedzictwa kulturowego oraz badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy:

- szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy;
- edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym;
- specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym;
- promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej;
- specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów oraz obszarów związanych z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.

VII. 2. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Priorytet I

1. Rewaloryzacja starego miasta w ramach średniowiecznych założenia w Grodkowie

Długofalowe działania przy rewitalizacji założenia przewidują:

- odtworzenie zabytkowych budynków w starej części Grodkowa (cele wymienione w *Strategii Rozwoju Gminy Grodków na lata 2007-2013*);
- wykonanie badań archeologiczno – konserwatorskich;
- opracowanie koncepcji rewaloryzacji założenia starego miasta;
- prace konserwatorskie przy ratuszu miejskim;
- prace konserwatorskie i restauratorskie przy najcenniejszych kamienicach w obrębie starego miasta (cele wymienione w *Strategii Rozwoju Gminy Grodków na lata 2007-2013*);
- renowacja elewacji kamienic w obrębie starego miasta (przywrócenie oryginalnej kolorystyki tynków, prace konserwatorskie przy detalu architektonicznym, prace konserwatorskie przy zniszczonych stolarkach okiennych i drzwiowych, odtworzenie oryginalnych pokryć dachowych) ;
- ustalenie wytycznych dla nowej zabudowy oraz zabudowy pustych działek;
- określenie i ujednoczenie zasad w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych;
- remont i ujednoczenie nawierzchni ulic, placów i chodników (kostka brukowa) oraz remont oświetlenia;
- wprowadzenie iluminacji najważniejszych obiektów;
- uporządkowanie skwerów wokół murów miejskich wraz ze zmianą nawierzchni ścieżek wzdłuż murów;
- wprowadzenie funkcji związanych z obsługą ruchu turystycznego do obiektów należących do gminy, w tym m.in. do wież bramnych;
- wprowadzenie ograniczeń lub stopniowe wyeliminowanie ruchu samochodowego w obrębie starego miasta;
- wyeliminowanie parkingów z obszaru starego miasta i stworzenie miejsc postojowych w niewielkim oddaleniu od centrum.

2. Ukończenie prac konserwatorskich przy ratuszu w Grodkowie

Gmina Grodków przewiduje ukończenie rozpoczętych prac konserwatorskich przy ratuszu, stanowiącym jeden z symboli miasta (cel wymieniony w *Strategii Rozwoju Gminy Grodków na lata 2007-2013*). Działania konserwatorskie powinny skupiać wokół:

- oczyszczenia i zabezpieczenia kamiennego detalu architektonicznego elewacji;
- odnowy i zabezpieczenia tynków zewnętrznych z jednoczesnym odtworzeniem oryginalnej kolorystyki obiektu;
- zabezpieczenia i odnowy stolarki okiennej i drzwiowej;
- uporządkowanie otoczenia wokół ratusza.

3. Działania ochronne na terenie plant miejskich oraz cmentarzy

- prowadzenie bieżących prac pielęgnacyjnych roślinności w obrębie plant miejskich i parku;
- opracowanie aktualnej ewidencji cmentarzy.

4. Uporządkowanie i rewitalizacja parków podworskich

- opracowanie aktualnej ewidencji dla wszystkich 13 parków podworskich w gminie Grodków;
- prowadzenie polityki nierozdzielania własnościowego zespołów pałacowo-parkowych;
- opieka nad parkami i pomnikami przyrody (cele wymienione w *Strategii Rozwoju Gminy Grodków na lata 2007-2013*);
- uporządkowanie i oczyszczenie parków z samosiewów;
- proponuje się aby parki w Gierowie, Kobieli, Kopicach, Osieku Grodkowskim i Wierzbniku wykorzystać jako miejsca czynnego wypoczynku i rekreacji;
 - park w Gierowie wymaga uporządkowania i odtworzenia ścieżek i alejek spacerowych. Zaleca się wprowadzenie na obrzeżu parku od strony zabudowań wsi żywoplotu, a od strony pól kęp zakrzewień. Z uwagi na niewielką powierzchnię parku i jego skromne walory park może jedynie spełniać jedynie funkcję rekreacyjno-wypoczynkową dla lokalnej ludności;
 - należy wszcząć procedurę o wpisanie parków ujętych w rejestrze zabytków woj. opolskiego – na *Listę preferencyjną parków i ogrodów zabytkowych dla Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej*.

Ewentualne umieszczenie danego założenia parkowego lub ogrodowego na *Liście* stwarza możliwość ubiegania się o dofinansowanie z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW). Wniosek opiniowany przez WKZ w Opolu poprzedzony musi być opracowaniem i złożeniem przez właścicieli danego obiektu całościowego planu działań związanych z ratowaniem i odtworzeniem historycznego układu parku/ogrodu. Szczegółowych informacji udziela WUOZ w Opolu oraz Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków;

- zaleca się wyselekcjonowanie najcenniejszych egzemplarzy drzew kwalifikujących się do objęcia ochroną pomnikową zwłaszcza w parku w Gierowie;
- postuluje się połączenie wszystkich parków z terenu gminy specjalnymi ścieżkami rowerowymi;
- zaleca się zaopatrzyć parki w specjalne tablice z informacjami o ich historii, kompozycji założenia oraz najcenniejszych okazach dendrologicznych;
- zaleca się przeszkolenie właścicieli parków w zakresie ochrony przyrody, zasad rewitalizacji i wartości historycznej posiadanych obiektów;
- zaleca się włączenie miejscowej młodzieży szkolnej w akcję związaną z rewitalizacją parków podworskich poprzez program „Ślady Przeszłości” w celu kreowania wrażliwości historycznej i zabytkowej oraz rozbudzania zainteresowania otaczającym krajobrazem kulturowym;
- zaleca się włączenie miejscowej młodzieży szkolnej w akcję związaną z rewitalizacją parków podworskich poprzez program „Parki i ogrody oczami młodzieży” realizowanego w ramach projektu Ośrodka Działań Ekologicznych „Źródła” (Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej).

5. Podjęcie działań ochronnych oraz prac renowacyjnych przy przydrożnych i przydomowych kapliczkach, figurach i krzyżach z terenu gm. Grodków.

Na terenie gminy Grodków znajdują się liczne kapliczki, krzyże oraz figury świętych, pozostające świadectwem wielowiekowych tradycji kulturowych oraz religijnych dawnych i obecnych mieszkańców tutejszych miejscowości.

Część spośród kapliczek, będących obiektami kubaturowymi i zabytkami nieruchomymi, ujęta została ochroną w formie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych lub gminnej ewidencji zabytków i włączona jest bądź niebawem zostanie do aktualizowanych i tworzonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Część obiektów niekubaturowych podlega już ochronie na mocy wpisu do rejestru zabytków ruchomych.

Pozostaje natomiast grupa obiektów nie ujęta dotąd żadną formą ochrony, a wykazująca wartości, których zachowanie leży w interesie społecznym. Obiekty te, z uwagi na swoją niekubaturowość nie mogą być ujęte w gminnej ewidencji zabytków, ponieważ nie są zaliczane do grupy obiektów nieruchomych.

Gmina powinna:

- rozpoznać własność tego typu obiektów na terenie gminy;
- uwzględnić ochronę obiektów w aktualizowanych i tworzonych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- pozyskać fundusze na odnowę tego typu obiektów np. ze źródeł Niemieckiej Fundacji Ochrony Środowiska (DBU) lub LGD „Złota Ziemia” – budowa i remonty obiektów małej architektury są jednym z głównych celów zapisanych w Strategii LGD „Złota Ziemia” na lata 2008-2013.

6. Rewaloryzacja zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych

- prowadzenie bieżących prac pielęgnacyjnych, konserwatorskich, porządkowych i zabezpieczających przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów);
- opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów zabytkowych zespołów dworsko-parkowych i pałacowo-parkowych z terenu gminy;
- w gospodarce nieruchomościami przyjęcie zasady dalszego nie rozdrabniania własności zespołów zabytkowych w tym zwłaszcza zespołów pałacowo-parkowych czy samych parków;
- udostępnienie informacji prawnych o możliwościach i obowiązkach prawnej opieki nad zabytkami;
- organizowanie warsztatów dla właścicieli zabytków na temat możliwości pozyskiwania środków finansowych z funduszy samorządowych, ministerialnych oraz unijnych.

7. Zachowanie i ochrona zabytkowego układu i zabudowy wsi

Gmina Grodków powinna podejmować starania o zachowanie i ochronę zabytkowego układu i charakterystycznej, zabudowy wsi w tym zwłaszcza wsi Osiek Grodkowski, Jeszkotle i Kopice, a także wspomóc prywatne inicjatywy dążące do tego samego celu. Priorytetem powinno być dążenie do zachowania XIX-wiecznego wyglądu oraz ukształtowania poszczególnych zagród z charakterystycznymi domami szczytowymi i bramami wjazdowymi. Na obszarach historycznie ukształtowanych centralnych części wsi Bąków, Gałączyce, Gierów, Gnojna, Gola Grodkowska, Jędrzejów, Kobiela, Kolnica, Lipowa, Młodoszowice, Przylesie Dolne, Wierzbnik, Więcmierzyce, Wojsław i Żelazna zaleca się zachowanie zabytkowego układu ulic, oraz uzgadnianie działalności inwestycyjnej z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

8. Rewitalizacja obiektów przemysłowych na terenie Grodkowa.

Na terenie miasta Grodków znajdują się cztery ujęte w gminnej ewidencji zabytków zespoły obiektów przemysłowych, charakteryzujące się walorami zabytkowymi i cenne z punktu widzenia miejscowego krajobrazu kulturowego miasta:

- wiatrak typu holenderskiego: bez skrzydeł, murowany, z przełomu XVIII i XIX w. (nr rej. 587/59 z 12.10.1959r.);
- dworzec kolejowy oraz wiata z rzeźbionymi kolumnami nad jedynym już czynnym peronem w Grodkowie. Jest to przepiękna unikalna w skali kraju, drewniana konstrukcja, zbudowana prawdopodobnie w 2 poł. XIX w., rozciągająca się na całą długości peronu. Charakterystyczna jest również zabudowa przejścia podziemnego;
- wodociągowa wieża ciśnień;
- zespół browaru miejskiego.

Gmina, mimo, iż nie jest właścicielem wymienionych obiektów winna włączyć się w działania mające znaleźć nową funkcję użytkową (kulturalna, turystyczna, edukacyjna, gospodarcza etc.), wprowadzonej z poszanowaniem zabytkowego charakteru zespołów.

9. Montaż iluminacji świetlnych na najciekawszych obiektach zabytkowych z terenu gminy.

10. Montaż zabezpieczeń antypożarowych i antywłamaniowych kościołów z terenu gminy.

11. Utrzymanie w dobrym stanie zabytków stanowiących własność gminy Grodków (wpisanych do rejestru zabytków i ewidencji zabytków).

Posiadanie przez gminę zabytków, pozwala na realizację skoordynowanej, konsekwentnej i długofalowej polityki w zakresie ochrony miejscowej tradycji i dziedzictwa kulturowego.

Prowadzenie prac remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy powinno przebiegać zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi. W pierwszej kolejności należy:

- stworzyć harmonogram niezbędnych prac przy obiektach zagrożonych i wymagających interwencji konserwatorskiej;
- przeprowadzać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne;
- określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych. Propagowanie w gminie zapisu art. 118 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), w którym mowa o tym, że za umieszczenie bez pozwolenia na zabytku wpisanym do rejestru zabytków reklam, tablic, urządzeń technicznych oraz napisów grozi kara grzywny;
- nadzorowanie przestrzegania zakazu wykonywania na terenie stanowisk archeologicznych lub w ich obrębie nielegalnych poszukiwań, prac głębokościowych, wykonywania wykopów lub prowadzenia robót budowlanych bez zgody Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

12. Kontrolowanie przez władze gminy dbałości o zabytki.

Na gminie spoczywa ustawowy obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. Władze gminy zobowiązane są do prowadzenia własnych inwestycji zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi, jak również do nadzorowania i eliminowania prac prowadzonych przez inne podmioty, które szkodziłyby substancji zabytkowej. Powinny również natychmiastowo reagować na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków i zapobiegać degradacji krajobrazu kulturowego. Zaleca się stosowanie:

- okresowych przeglądów stanu zachowania i zabezpieczeń obiektów zabytkowych zgodnie z

Gminnym planem ochrony zabytków Gminy Grodków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych ;

- monitorowanie bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających prowadzonych na terenie gminy parków, alei i cmentarzy. Uzupełnianie nasadzeń w zabytkowych alejach;
- opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych;
- monitoring umów dotyczących sprzedaży zabytków osobom i przedsiębiorstwom prywatnym, pod kątem realizacji zobowiązań tych podmiotów względem zakupionych obiektów.

13. Ochrona obiektów zabytkowych – nieużytkowanych z terenu gminy.

Na terenie gminy znajdują się obiekty zabytkowe, nie będące obecnie użytkowane. Brak użytkownika wiąże się z nieuchronnym pogorszeniem stanu technicznego obiektów, wynikającym z niepodejmowania bieżących prac remontowych i konserwatorskich, niebezpieczeństwem zawilgocenia czy dewastacji, a w konsekwencji z często nieodwracalnym ubytkiem lub całkowitą utratą wartości zabytkowych.

Gmina winna stworzyć listę takich obiektów oraz udostępniać tego typu informacje na ten temat np. na stronie internetowej w celu znalezienia użytkowników lub właścicieli dla zdegradowanych obiektów. Proponuje się również:

- podjęcie działań w celu znalezienia odpowiedzialnych użytkowników dla zdegradowanych i nieużytkowanych obiektów zabytkowych na terenie gminy poprzez przygotowanie oferty inwestycyjnej i udostępnienie jej na oficjalnej stronie internetowej Urzędu Miasta i Gminy w Grodkowie;

- wspieranie utrzymania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów (np. poprzez realizację Hollandzkiego Modelu Konserwacji Zabytków, w myśl zasady „ratować zabytki, ratować pracę, ratować rzemiosło”);

- szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną;

- współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną.

14. Dofinansowanie prac konserwatorskich i remontowych nie będących własnością Gminy poprzez stworzenie uchwały odnośnie dotacji na prace remontowo – konserwatorskie przy zabytkach .

Wzór uchwały w załączniku nr 4.

16. Określenie zadań i kompetencji dotyczących opieki nad zabytkami w obrębie administracji gminy – powołanie Gminnego Konserwatora Zabytków.

Ilość obiektów zabytkowych (1337) oraz zróżnicowanie problematyki konserwatorskiej nasuwa ideę stworzenia samodzielnego stanowiska do spraw ochrony i opieki nad zabytkami na terenie miasta i gminy Grodków – Gminnego Konserwatora Zabytków.

Możliwość powołania tego typu stanowiska stwarza obowiązująca ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Z 2003 r. nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami), której art. 96 ust. 2 mówi, iż wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonych na terenie województwa. Ponadto potrzebne jest wsparcie merytoryczne Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu, co przyczyniłoby się do wzrostu respektowania i egzekwowania wymogów ochrony konserwatorskiej w stosunku do obiektów wpisanych do rejestru i nadzór nad stanem gminnego dziedzictwa kulturowego.

17. Utworzenie w strukturze Urzędu Gminy stanowiska doradcy ds pozyskiwania środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

18. Tworzenie miejsc pracy związanych z zagospodarowywaniem i popularyzacją dziedzictwa kulturowego, szkolenie rzemieślników reprezentujących tzw „ginące zawody”.

19. Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa wiejskiego i dworskiego oferujących wypoczynek oraz rozrywkę, związane z miejscową tradycją i kulturą.

Gmina powinna włączyć się w pomoc i propagowanie pozytywnych przykładów adaptacji obiektów zabytkowych, wykonywanych z poszanowaniem ich substancji zabytkowej. Tego typu działania stwarzają szansę na zabezpieczenie i uratowanie zaniedbanych lub zagrożonych obiektów o niewielkich walorach artystycznych, lecz charakterystycznych dla krajobrazu kulturowego gminy.

Każdorazowe działania związane z odnową danego obiektu powinny być realizowane w poszanowaniu wartości substancji zabytkowej obiektu oraz wzorców i miejscowej tradycji budowlanej. Oznacza to, iż zachowany powinien być m.in. wygląd zewnętrzny obiektu, tj bryła, fasady wraz z podziałami, detalem architektonicznym, forma przekrycia dachu, jak również charakter ewentualnych budynków gospodarczych. Jednocześnie wskazane jest znalezienie nowych funkcji dla obiektów nieużytkowanych, jak stodoły, obory, chlewnie itp., co zabezpieczy je przed degradacją oraz podniesie walory estetyczne i użytkowe. Jednocześnie wpłynie to pozytywnie na społeczność lokalną oraz rozwój turystyki.

20. Stworzenie profesjonalnego Punktu Informacji Turystycznej.

- Punkt Informacji Turystycznej powinien znajdować się w centrum miasta Grodków;
- Punkt powinien być otwarty zarówno w dni robocze, jak również w soboty i niedziele, także w okresie posezonowym;

Priorytet II

1. Organizacja systematycznych szkoleń urzędników w gminie w zakresie opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Opracowanie cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego m.in. do przedstawicieli wspólnot mieszkaniowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów

zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, a także sprawnego zarządzania nimi. Podobne szkoleniem należy objąć również sołtysów wsi, zwłaszcza tych o wysokich walorach krajobrazowych jak Kopice, Jeszkotle i Osiek Grodkowski.

2. Zwrócenie się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z prośbą o wykonanie kart ewidencyjnych (tzw kart białych).

W chwili obecnej (stan na grudzień 2009 r.) na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu wykonano 94 *Karty Ewidencyjne Zabytków Architektury i Budownictwa*, tzw. karty białe. Tego typu karty stanowią podstawową dokumentację danego zabytku, obejmującą takie zagadnienia, jak dane administracyjne i adresowe, rys historyczny, opis obiektu, fotografie oraz plany. Proponuje się zwrócenie się do WKZ w Opolu o sporządzenie w pierwszej kolejności kart białych dla następujących obiektów:

- Gałączyce – plebania;
- Lipowa – dwór.

Docelowo wykonane powinny zostać *Karty Ewidencyjne* dla wszystkich obiektów ujętych w rejestrze zabytków woj. opolskiego z terenu gminy Grodków, obiektów proponowanych do wpisu do rejestru oraz dla innych cennych obiektów zabytkowych.

3. Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie aktualizacji rejestru zabytków:

Zwrócenie się do Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora z prośbą o wpisanie do rejestru zabytków województwa opolskiego następujących obiektów zabytkowych:

- Bogdanów – kościół filialny pw. św. Stanisława (posiada tzw. kartę białą);
- Gierów – dwór; grodzisko wyżynne średniowieczne;
- Grodków – dworzec kolejowy, wodociągowa wieża ciśnień (posiada tzw. kartę białą) i zespół browaru (posiada tzw. kartę białą);
- Jaszów – kościół pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego;
- Kobiela – cmentarz założony w 1662 r.; grodzisko stożkowate;
- Lipowa – dwór z 1 poł. XIX w.;
- Przylesie Dolne – zespół folwarczny (posiada tzw. kartę białą); cmentarz z 1638 r.;
- Starowice Dolne – zespół dworsko-folwarczny (posiada tzw. kartę białą);
- Wierzbna – zespół folwarczny (posiada tzw. kartę białą);
- Zielonkowice – zespół folwarczny (posiada tzw. kartę białą).

4. Sporządzenie, uchwalenie i aktualizowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów wiejskich:

Sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów wiejskich jest niezbędne dla ochrony tak poszczególnych obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, jak i dla ochrony całościowego krajobrazu kulturowego, a także kształtowania ładu przestrzennego.

Poprawa ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez:

- ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy;
- wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy;
- wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk.

Przy najbliższej aktualizacji miejscowych planów należy:

- zaktualizować adresy zabytków, zwłaszcza dla miasta Grodkowa;

- objąć strefą „B” ochrony konserwatorskiej obiekty proponowane do ujęcia w GEZ (spis poniżej w punkcie 8);
- po uzyskaniu wpisu proponowanych obiektów do rejestru zabytków województwa opolskiego (zob. punkt 3), należy wprowadzić aktualizację do odpowiednich miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- zaleca się również uwzględnienie w miejscowych planach kapliczek, przydrożnych krzyży i wolnostojących kolumn z figurami, nie ujętych w gminnej ewidencji zabytków, a charakterystycznych dla krajobrazu kulturowego gminy i regionu.

Przy opracowywaniu nowych miejscowych planów należy uwzględnić wytyczne zawarte w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Grodków*, z uwzględnieniem zasięgu wyodrębnionych tam stref ochrony konserwatorskiej i zasad ich ochrony. Należy uwzględnić:

- dla wsi Gierów: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować teren zespołu pałacowo-parkowego, strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8); strefa „K” powinna się pokrywać ze strefą „A”, a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ;

- dla wsi Wierzbna: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować obszar zespołu folwarcznego, strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8); strefa „K” powinna się pokrywać ze strefą „A”, a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ;

- dla wsi Sulisław: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować obszar zespołu pałacowo-parkowego, strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8); strefa „K” powinna się pokrywać ze strefą „A”, a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ;

- dla wsi Gałęczycze: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować kościół oraz park podworski, strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8); strefa „K” powinna się pokrywać ze strefą „A”, a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ;

- dla wsi Więcmierzyce: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować kościół, spichlerz i leśniczówkę, strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8), a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ;

- dla wsi Głębocko: strefa „B” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8), a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ;

- dla wsi Kobiela: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować kościół i park podworski, strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8); strefa „K” powinna się pokrywać ze strefą „A”, a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ;

- dla wsi Kopice: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować obiekty wpisane do rejestru zabytków (8), strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8); strefa „K” powinna się pokrywać ze strefą „A” (zespół pałacowo-parkowy), a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ. W przypadku uchwalenia przez gminę Parku Kulturowego, granice i zakres ochrony konserwatorskiej również powinny zostać ujęte w miejscowym planie;

- dla wsi Osiek Grodkowski: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować obiekty wpisane do rejestru zabytków, w tym głównie zespół pałacowo-parkowy, strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8); strefa „K” powinna się pokrywać ze strefą „A” (zespół pałacowo-parkowy), a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ. W przypadku uchwalenia przez gminę Parku Kulturowego, granice i zakres ochrony konserwatorskiej również powinny zostać ujęte w miejscowym planie;

- dla wsi Żelazna: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować kościół i spichlerz w zespole folwarcznym, strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8), a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ;

- dla wsi Bogdanów: strefa „A” ochrony konserwatorskiej powinna obejmować kościół wraz z otoczeniem, strefa „B” powinna obejmować obiekty ujęte w GEZ oraz proponowane do uzupełnienia w GEZ (zob. punkt 8), a strefę ochrony archeologicznej należy wyznaczyć uwzględniając obiekty ujęte w GEZ;

5. Administracyjne egzekwowanie rygorów określonych m.in. w planach zagospodarowania przestrzennego.

Gmina winna włączyć się w kontrolę i egzekwowanie zasad ustalonych w planach zagospodarowania przestrzennego, przede wszystkim w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji, a także ochrony wyznaczonych cennych obszarów i budynków. Istotna jest również skuteczna egzekucja prawa budowlanego, a co za tym idzie walka z samowolami budowlanymi. To właśnie prawdopodobnie samowole budowlane przyczyniły się do utraty cech zabytkowych przez znaczną część budynków. Należą do nich głównie wymiany okien, najczęściej wiążące się z poszerzeniem otworów, zmiany kształtu dachu, dowolny dobór poszycia, zbijanie tynków i ocieplanie kosztem podziałów architektonicznych i wystroju.

6. Okresowe przeglądy stanu zachowania i zabezpieczeń obiektów zabytkowych zgodnie z Gminnym planem ochrony zabytków Gminy Grodków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych .

7. Podjęcie działań zmierzających do utworzenia Parków Kulturowych na terenie gminy .

Gmina winna rozważyć powołanie Parku Kulturowego na terenie zespołu pałacowo-parkowego w Kopicach i Osieku Grodkowskim.

Szczegółowe informacje nt. istoty Parków Kulturowych na www.zabytek.pl . Projektprzykładowej uchwały Rady Gminy Grodków w/s uchwalenia parku kulturowego w załączniku nr 5.

8. Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grodków.

Gmina, po dwóch latach od momentu obowiązywania Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Programu Opieki nad Zabytkami, winna zaktualizować GEZ. Aktualizacja ta polegając ma na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących i gruntowanie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp.) oraz wprowadzeniu, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, nowych obiektów, dotąd nie objętych ewidencją, a posiadających wartości zabytkowe, ważne dla kulturowej tożsamości regionu.

Proponuje się przy najbliższej aktualizacji ująć w Gminnej Ewidencji Zabytków następujące obiekty zabytkowe:

• Grodków:

1. dom przy ul. Krzywej 10-11,
2. dom przy ul. Konopnickiej 12,
3. dom przy ul. Miarki 1,
4. dom przy ul. Otmuchowskiej 18,
5. dom przy ul. Otmuchowskiej 19,
6. dom przy ul. Otmuchowskiej 40,
7. dom przy ul. Otmuchowskiej 41,
8. dom przy ul. Otmuchowskiej 62,
9. dom przy ul. Sienkiewicza 68-70,
10. dom przy ul. Sienkiewicza 92-94,
11. dom przy ul. Warszawskiej 59,
12. dom przy ul. Traugutta 20,
13. dom przy ul. Zawadzkiego 7,

14. dom przy ul. Zawadzkiego 9,
15. dom przy ul. Zawadzkiego 11,
16. dom przy ul. Żeromskiego 1,
17. dom przy ul. Żeromskiego 2-4,
18. dom przy ul. Żeromskiego 6-8,
19. dom przy ul. Żeromskiego 7,
20. dom przy ul. Żeromskiego 9,
21. dom przy ul. Żeromskiego 10-12,
22. dom przy ul. Żeromskiego 15,
23. dom przy ul. Żeromskiego 17,
24. dom przy ul. Żeromskiego 19.

• **Bąków:**

1. obora przy domu nr 14,
2. budynek gospodarczy przy domu nr 31,
3. stodoła przy domu nr 57,
4. trafostacja.

• **Bogdanów:**

1. dom nr 21 a,
2. stodoła przy domu nr 11,
3. stodoła w zespole folwarcznym.

• **Galączyce:**

1. zabudowa gospodarcza przy szkole podstawowej z ok. 1920 r.,
2. dom nr 43,
3. budynek gospodarczy przy domu nr 93,
4. dom w zespole folwarcznym,
5. obora w zespole folwarcznym.

• **Gierów:**

1. dom nr 9,
2. dom nr 3,
3. budynek gospodarczy w zespole folwarcznym,
4. obora w zespole folwarcznym.

• **Głębocko:**

1. dom nr 15,
2. leśniczówka nr 66,
3. stodoła przy domu nr 16a,
4. gołębnik przy domu nr 48.

• **Gnojna:**

1. dom nr 28.

• **Gola Grodkowska:**

1. dom nr 17,
2. dom nr 19,
3. dom nr 21,
4. dom nr 23,
5. dom nr 27,
6. budynek gospodarczy przy domu nr 29,
7. dom nr 30,
8. budynek gospodarczy przy domu nr 49.

• **Jeszkotle:**

1. dom nr 7,
2. dom nr 8,
3. stodoła przy domu nr 23,
4. stodoła przy domu nr 27,
5. dom nr 29,
6. budynek gospodarczy przy domu nr 33.

• **Kobiela:**

1. stodoła przy domu nr 5,
2. dom nr 7,
3. kurnik – gołębnik przy domu nr 15,
4. obora przy domu nr 15,
5. dom nr 28,
6. stodoła przy domu nr 54,
7. dom nr 59,
8. stodoła przy domu nr 78.

• **Kopice:**

1. dom nr 123,
2. dom nr 64-65,
3. dom nr 151.

• **Lipowa:**

1. budynek gospodarczy przy domu nr 49,
2. dom nr 59,
3. dom nr 67,
4. dom nr 76.

• **Lubcz:**

1. dom nr 2,
2. dom nr 3,
3. dom nr 12,

4. budynek gospodarczy nr 28.

5. trafostacja.

• **Mikołajowa:**

1. stodoła przy domu nr 3.

• **Młodoszowice:**

1. budynek gospodarczy przy domu nr 19.

• **Osiek Grodkowski:**

1. stodoła przy domu nr 52,

2. ruina wartowni w zespole pałacowo-parkowym,

3. dom nr 19,

4. dom nr 35,

5. obora przy domu nr 36.

• **Polana:**

1. dom nr 9 tzw. dom ogrodnika.

• **Sulisław:**

1. stajnia ze stodołą w zespole folwarcznym,

2. budynek gospodarczy w zespole folwarcznym,

3. dom nr 7,

4. dom nr 8.

• **Tarnów Grodkowski:**

1. dom nr 43,

2. dom nr 58a,

3. stodoła przy domu nr 58a,

4. dom nr 77,

5. dom nr 79,

6. budynek gospodarczy 87,

7. budynek gospodarczy 92.

• **Więcmierzyce:**

1. dom nr 3,

2. dom nr 4,

3. dom nr 5

4. dom nr 37,

5. dom nr 49,

6. dom nr 55,

7. dom nr 64,

8. dom nr 77,

9. obora w zespole folwarcznym.

• **Wierzbna:**

1. dom nr 21,
2. dom nr 7,
3. dom nr 23,
4. młyn w zespole folwarcznym,
5. obora w zespole folwarcznym.

• **Wojnowiczki:**

1. budynek gospodarczy przy domu nr 29,
2. dom nr 1,
3. dom nr 23,
4. dom nr 24.

• **Żarów:**

1. budynek gospodarczy przy domu nr 3,
2. pozostałości dworu,
3. dom w zespole dworskim,
4. ruina budynku gospodarczego w zespole dworskim,
5. ruina bramy wjazdowej do dworu,
6. dom nr 7,
7. budynek gospodarczy przy domu nr 15,
8. budynek gospodarczy przy domu nr 10,
9. budynek gospodarczy przy domu nr 17.

• **Żelazna:**

1. stodoła przy domu nr 27,
2. dom nr 48,
3. dom nr 18,
4. dom nr 32,
5. dom w zespole folwarcznym.

9. Współpraca z placówkami oświatowymi, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, fundacjami, kościołami i innymi instytucjami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami (w tym zwłaszcza z Regionalnym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu oraz Towarzystwem Opieki nad Zabytkami) .

10. Współpraca ze służbami konserwatorskimi województwa

Gmina winna współpracować ze służbami konserwatorskimi woj. opolskiego.

Współpraca polegać ma m.in. na:

- obligowaniu inwestorów do opiniowania planowanych prac (w tym podstawowych, jak wymiana okien, ocieplanie ścian) przez wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- współpracy z zespołem monitorującym realizację Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami;
- nadzór nad bezpieczeństwem stanowisk archeologicznych, w tym przestrzeganie zakazu wykonywania na terenie stanowisk archeologicznych lub w ich obrębie nielegalnych poszukiwań, prac głębokościowych, wykonywania wykopów lub prowadzenia robót budowlanych bez zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11. Opracowanie studium widokowo – krajobrazowego obszaru gminy.

Tego typu studium ma na celu wskazanie obszarów wyłączonych z lokalizacji inwestycji agresywnych tj. wielkokubaturowych obiektów usługowych, przemysłowych, elektrowni wiatrowych etc.

12. Opracowanie katalogu form budownictwa regionalnego.

Tego typu opracowanie służyć powinno m.in. przy nowych realizacjach inwestorskich w strefach ochrony konserwatorskiej i historycznie ukształtowanych układach przestrzennych, jak również stanowić dokumentację badawczą na potrzeby wiedzy i ochrony tego typu zabudowy.

Priorytet III

1. Rozpowszechnianie informacji o obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków

Udostępnienie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków na oficjalnej stronie internetowej Urzędu Miejskiego.

2. Promocja dziedzictwa kulturowego z terenu gminy Grodków

Gminna powinna aktywnie wspierać:

- tworzenie wydawnictw i informatorów propagujących zagadnienia związane z historią gminy oraz ochroną dóbr kultury;
- zamieszczanie i rozbudowywanie na oficjalnej stronie internetowej gminy informacji dotyczących historii poszczególnych miejscowości oraz dziejów ważniejszych obiektów zabytkowych, w tym przede wszystkim chronionych prawnie poprzez wpis do rejestru zabytków województwa opolskiego;
- opracowanie mapy zabytków gminy, będącej przystępną i czytelną formą informacji wizualnej przeznaczonej dla mieszkańców i potencjalnych turystów;
- ulepszenie istniejących już szlaków turystycznych polegające na stworzeniu ujednoczonego systemu tablic informacyjnych dotyczących historii obiektów zabytkowych położonych na trasie szlaków oraz informacji na temat wartościowych obiektów zabytkowych mieszczących się w okolicy (jest to m.in. cel zawarty w Strategii LGD „Złota Ziemia”);
- wytyczenie i opracowanie nowych, tematycznych szlaków turystycznych, promujących historię i bogactwo kulturowe gminy, np.:
 - a) włączenie pałaców i dworów z terenu gminy do *Szlaku zamków, pałaców i dworów Opolszczyzny* (zob. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami);
 - b) utworzenie ścieżki rekreacyjno-edukacyjnej szlakiem pałaców, dworów, zespołów folwarcznych i parków podworskich gminy;
 - c) tworzenie ścieżek edukacyjnych (fragmenty dłuższych szlaków turystycznych) związaniem zabytków oraz stanowisk archeologicznych, zwłaszcza grodów, połączonych z innymi elementami krajobrazu kulturowego i przyrodniczego;
 - d) połączenie Grodkowa z pozostałymi, najciekawszymi pod względem turystycznym, miejscowościami ścieżkami rowerowymi. Przygotowanie specjalnych map i informatorów z historią najważniejszych obiektów zabytkowych.
 - e) szlak turystyczny „Dawne Biskupstwo Wrocławskie”, stworzony np. z miastami Paczków, Otmuchów i Nysą.
 - d) szlak kapliczek, figur i krzyży przydrożnych oraz przydomowych z terenu gminy.

3. Propagowanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym wśród dzieci i młodzieży.

Gmina winna wspierać działania takie jak:

- propagowanie uczestnictwa szkół w ogólnopolskim projekcie „Ślady Przeszłości. Młodzież adoptuje zabytki”, nadzorowanym przez Centrum Edukacji Obywatelskiej, jak również w innych konkursach związanych z wiedzą o zabytkach, organizowanych przez CEO oraz Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków.
- dofinansowanie szkolnych konkursów wiedzy o zabytkach gminy oraz wycieczek szkolnych, których celem jest poznawanie zabytków gminy;

- zachęcać szkoły do upowszechniania wiedzy i problematyki zabytków i dziedzictwa archeologicznego;
- włączenie się w organizację projektów edukacyjnych z zakresu ochrony zabytków i zabytkoznawstwa, w tym wolontariackich obozów archeologicznych czy praktyk studenckich związanych z konserwacją zabytków;
- wprowadzanie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć.

4. Propagowanie pośród lokalnej społeczności wiedzy na temat potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego, tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn.

Gmina winna wspierać działania takie jak:

- propagowanie wiedzy na temat lokalnej specyfiki budowlanej i zachowania ciągłości tradycji oraz idei jej poszanowania;
- organizowanie spotkań pracowników służb konserwatorskich z miejscową społecznością;
- tworzenie ścieżek edukacyjnych w celu uświadomienia roli zabytków w krajobrazie kulturowym;
- współorganizowanie wszelkiego rodzaju wystaw poświęconych historii regionu oraz ochronie obiektów zabytkowych;
- ochrona i promocja lokalnej tradycji oraz poszanowanie dla technicznego i przemysłowego dziedzictwa gminy;
- organizowanie pikników rodzinnych z elementami tradycji lokalnej połączonych z wycieczkami turystycznymi z przewodnikiem w celu umożliwienia zapoznania się przez uczestników z zabytkami na co dzień niezauważanymi.

5. Współpraca ze społecznością lokalną w zakresie promocji zabytków.

Gmina winna włączyć się w następujące działania:

- pozyskanie wśród mieszkańców gminy Społecznych Opiekunów Zabytków;
- pozyskiwanie wolontariuszy i osób chętnych do współpracy w zakresie promocji zabytków;
- wspieranie działalności lokalnych fundacji i stowarzyszeń pracujących na rzecz ochrony zabytków oraz pielęgnowania miejscowej tradycji i dziedzictwa kulturowego.

6. Promowanie tzw. dobrych praktyk

Gmina powinna włączyć się w realizowanie następujących działań:

- wspieranie organizacji szkoleń, warsztatów i konferencji poświęconych tematyce dziedzictwa kulturowego gminy i regionu oraz jej ochronie;
- organizacji szkoleń dla właścicieli oraz użytkowników obiektów zabytkowych w celu upowszechniania wiedzy o zabytkach oraz propagowania standardów w zakresie ochrony dziedzictwa, konkretnych rozwiązań konserwatorskich oraz możliwościach pozyskiwania funduszy na tego typu cele;
- promowanie wzorcowych realizacji z zakresu ochrony obiektów zabytkowych oraz zagospodarowania terenów i obszarów o cennych wartościach kulturowych;
- organizacji konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego oraz najlepsze realizacje przy obiektach zabytkowych na terenie gminy.

7. Współdziałanie w imprezach ogólnopolskich i regionalnych promujących zabytki.

- uczestnictwo w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa, których koordynatorem w Polsce jest Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, natomiast koordynatorem na terenie woj. Opolskiego Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu (informacje szczegółowe dostępne są na www.zabytek.pl oraz www.edd.com.pl)
- włączenie się w obchody Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków.

8. Promocja wartości materialnych oraz niematerialnych dziedzictwa kulturowego, oraz zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości

9. Ochrona i promocja odrębnych cech lokalnych, pielęgnacja tradycji oraz poszanowanie dla technicznego i przemysłowego dziedzictwa gminy.

10. Oznakowanie, we współpracy ze Starostą i Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Opolu, tablicami informacyjnymi najcenniejszych obiektów zabytkowych w gminie.

11. Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych oraz miejsc związanych z kulturą i turystyką organizowanych w obiektach zabytkowych.

- propagowanie pozytywnych przykładów adaptacji, wykonanych z poszanowaniem dla substancji zabytkowej;
- propagowanie odnawiania zabytkowych obiektów zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi i poszanowaniem substancji oryginalnej.

VIII. Instrumenty realizacji programu opieki nad zabytkami

Zakłada się, że zadania określone w *Gminnym Programie* będą realizowane w wyniku następujących działań:

1. Wspólne działanie władz Gminy Grodków z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, przedstawicielami Kościołów, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi;

2. Działania własne władz samorządowych:

- a) prawne - np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską;
- b) finansowe - należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz poprzez dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;
- c) programowe - realizacja projektów i programów regionalnych;
- d) inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

3. Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

IX. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej w Grodkowie, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Z realizacji zadań *Gminnego Programu* co dwa lata Burmistrz Grodkowa zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie Miejskiej. Następnie sprawozdania przekazywane powinny być do Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ich wyniki powinny być wykorzystywane przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami. Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar gminy i przesądza o jej atrakcyjności. Przyjęty przez Radę Miejską w formie uchwały *Gminny Program Opieki nad Zabytkami* jest elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program wykorzystywany może być przez inne jednostki samorządu terytorialnego, środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, a także osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie i uchwalenie *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* nie powinno być traktowane jedynie jako realizacja przez gminę ustawowego zadania. Program służyć ma bowiem rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Inne ważne cele *Gminnego Programu* wskazane przez ustawodawcę, jak określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe, czy tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, sprawiają, że program ten może pełnić ważną rolę społeczną, a jego konsekwentna realizacja stać się istotnym czynnikiem rozwoju gminy. Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji *Gminnego Programu* przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych i rozwój społeczno - gospodarczy. Kolejne sporządzane programy opieki winny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

W celu oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Grodków proponuje się przyjęcie następujących kryteriów prowadzenia oceny realizacji programu opieki nad zabytkami:

I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy:

- a) poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami;
- b) wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów;
- c) wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych tym pracom;
- d) zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.
- e) inne

II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:

- a) poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- b) liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych;
- c) liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii
- d) zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.
- e) inne

III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja:

- a) liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajoznawcze, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego);
- b) liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych (w tym głównie w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa) na terenie gminy;
- c) liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych;
- d) liczba opracowywanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników.
- e) inne.

X. Źródła finansowania przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Kwestie dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (Dz.U. z 2005 e. Nr 112, poz. 940).

Istnieje możliwość dofinansowania zadań z zakresu ochrony zabytków m.in. z budżetu państwa. Wsparcie finansowe pochodzi ze środków:

- Unijnych z programów: KULTURA 2007-2013, Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki, Mechanizm Finansowy EOG i Norweski Mechanizm Finansowania. Po fundusze unijne należy się ubiegać za pośrednictwem Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego. Informacje o funduszach europejskich można uzyskać na stronie www.umwo.opole.pl. O środki finansowe na rozwój obszarów wiejskich można pozyskać również z programu Leader (szczegóły na www.umwo.opole.pl). Leader jest podejściem wielosektorowym, przekrojowym i partnerskim realizowanym lokalnie na określonym obszarze, umożliwiającym osiągnięcie celów osi trzeciej. Celem osi czwartej jest przede wszystkim budowanie kapitału społecznego przez aktywizację mieszkańców oraz przyczynianie się do powstania nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami oraz ich waloryzacją, w skutek pośredniego włączenia Lokalnych Grup Działania (LGD) w system zarządzania danym obszarem.

Na stronach internetowych www.interreg.gov.pl i www.funduszeuropejskie.gov.pl znajdują się informacje dotyczące programu operacyjnego „Innowacyjna gospodarka”, projektu nr 6.4. *Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym* oraz programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne”.

- Państwowych: 1. Program Operacyjny MRR Infrastruktura i Środowisko, XII oś priorytetowa Kultura i dziedzictwo kulturowe; 2. Programy operacyjne MKiDN (12), m.in.: Dziedzictwo Kulturowe, Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury; Promocja kultury polskiej za granicą; Rozwój inicjatyw lokalnych; Patriotyzm jutra; Promesa Ministra KiDN; 3. Program Operacyjny MRiRW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich; 4. Fundusz kościelny ze środków MSWiA (dla prac przy obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów). Na witrynie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego www.mkidn.gov.pl znajdują się informacje dotyczące następujących programów operacyjnych: „Dziedzictwo kulturowe”, „Fundusz wymiany kulturalnej”, „Kultura 2007-2013”.

- Wojewódzkich: 1. Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego 2007-2013; 2. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; 3. Konkursy: Wojewody Opolskiego, Marszałka Województwa Opolskiego oraz jednostek samorządu terytorialnego.

- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla zabytkowych założeń zielonych).

- Fundacji: 1. Wspomaganie Wsi; 2. Europejski Fundusz Rozwoju Wsi; 3. Projekt "Rzeczpospolita Internetowa" (na witrynie internetowej); Lokalne Projekty Kulturalne- program polsko- holenderski; European Cultural Foundation.

- Budżetu gminy i powiatu.

Istnieje możliwość, na drodze podjęcia stosownej uchwały przez Radę Gminy, udzielenia dotacji na prace remontowe i konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków. Dotacje mogą być udzielane osobom posiadającym tytuł prawny do zabytku znajdującego się na terenie gminy i wykażą się poniesieniem wkładu własnego na wykonanie prac. Pierwszeństwo w ubieganiu się o dotacje powinni mieć właściciele obiektów zabytkowych pozostających w złym stanie technicznym o największych wartościach historycznych i artystycznych oraz o szczególnym znaczeniu dla gminy.

XI. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z przywoływaną już wielokrotnie *Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Na mocy art. 29 ust. 1 na wszystkich właścicielach i posiadaczach zabytków oraz przedmiotów o cechach zabytkowych spoczywa obowiązek udostępniania ich organom ochrony zabytków w celu przeprowadzenia badań. W ustawie z 2003 r. utrzymano także obowiązującą dotychczas zasadę, że obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zdaniem własnym (art. 71 ust.2).

W corocznie uchwalanych budżetach Gminy Grodków uwzględniane są wydatki na ochronę dziedzictwa kulturowego.

W opracowywanym okresie 2012-2015 władze gminy nie przewidują wprowadzenia do budżetu gminy konkretnych zadań z zakresu ochrony zabytków. Dofinansowanie zostanie udzielone na wniosek właścicieli w trybie uchwały Rady Miejskiej. Przy sprzedaży obiektów zabytkowych należących do gminy stosuje się dozwolone prawem zniżki.

Gmina Grodków zamierza realizować *Gminny program opieki nad zabytkami* poprzez stosowanie następujących instrumentów:

- a) instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych (w tym: uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- b) instrumenty finansowe – (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);
- c) instrumenty koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego etc., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami);
- d) instrumenty kontroli (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

XII. Bibliografia

Archiwum Zakładowe Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu: karty ewidencji zabytków ruchomych i nieruchomych, karty AZP, studia i opracowania ewidencji założeń pałacowo-parkowych, studium historyczno-urbanistyczne Grodkowa, karty cmentarzy.

Archiwum Zakładowe Urzędu Miejskiego w Grodkowie (uchwały, prawo miejscowe, dane statystyczne).

BANIK J., *Rody Opolskie*, Żyrardów 2005.

BOREK H., *Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych*, Opole 1972.

CEBULKA W.M., *Dzieje kościołów i wyznań w Grodkowie*, Grodków 1999.

CEBULKA W.M., *Dzieje ziemi grodkowskiej*, Grodków 2006.

DUBEL K., *Parki podworskie w województwie opolskim*, Opole 1998.

EYSYMONTT R., *Kod genetyczny miasta. Średniowieczne miasta lokacyjne Dolnego Śląska na tle urbanistyki europejskiej*, Wrocław 2009.

Historia Śląska, red. M. CZAPLIŃSKI, Wrocław 2002.

JUNGNITZ J., *Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonat Breslau, Oppeln, Liegnitz, Glogau*, Bd. I–IV, Breslau 1902–1907.

JUREK T., *Trzynastowieczne lokacje miejskie w dobrach Pogorzeliów [w:] Civitas & Villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie Środkowej*, Wrocław-Praha 2002, s. 89-98.

Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. VII, z. III: powiat grodkowski, red. T. CHRZANOWSKI, M. KORNECKI, Warszawa 1964.

KAŹMIERCZYK J., MACEWICZ K., WUSZKAN S., *Studia i materiały do osadnictwa Opolszczyzny wczesnośredniowiecznej*, Opole 1977.

KNIE J.G., *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht der Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien*, Breslau 1845.

Kodeks Dyplomatyczny Śląska, t. I–III, wyd. K. MALECZYŃSKI, Wrocław 1951–1964.

KOZACZEWSKI T., *Wiejskie kościoły parafialne XIII wieku na Śląsku (H-O)*, Wrocław 1994.

LIS M., *Ludność rodzima na Śląsku Opolskim po II wojnie światowej (1945–1993)*, Opole 1993.

LUTSCH H., *Kunstdenkmäler des Reg.-Bez. Oppeln*, Breslau 1894.

PILCH J., *Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska*, Warszawa 2006.

PRUS K., *Spis miejscowości Śląska Opolskiego*, Katowice 1939.

Schlesisches Güter-Adressbuch, Breslau 1886, 1898, 1891, 1912, 1926, 1937.

SILNICKI T., *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, Kraków 1939.

Słownik terminologiczny sztuk pięknych, wyd. 5, Warszawa 2006.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimirski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. I–XV, Warszawa 1880–1902.

Śląskie zamki i pałace. Opolszczyzna, red. D. I R. EMMERLING, Opole 2000.

TRIEST F., *Topographisches Handbuch von Oberschlesien*, Bd. 1–2, Breslau 1864–1865.

WEBER R., *Schlesische Schlösser*, Drezno 1909–1911.

WILCZEK G., *Grüß aus dem Grottkauer Lande*, Beckum 1996.

Zabytki sztuki w Polsce: Śląsk, Warszawa 2006.

ZIMMERMANN B., *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. II, Brieg 1783.

XIII. Aneksy

Załącznik 1 – wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp	Miejscowość	Obiekt	Data	Numer rejestru
1.	Bąków	kościół filialny pw. św. Katarzyny	XIV, XVII/XVIII	886/64 z 15.05.1964
2.	Bogdanów	kaplica	XIX	1573/66 z 17.08.1966
3.	Gałączyce	kościół parafialny pw. św. Marcina wraz z wnętrzem	XVII	148/55 z 19.01.1955
4.	Gałączyce	park podworski	XIX	68/81 z 11.08.1981
5.	Gierów	park		74/83 z 01.08.1983
6.	Gnojna	kościół parafialny pw. MB Różańcowej		1145/66 z 12.02.1968
7.	Gnojna	park	XIX	67/81 z 15.07.1981
8.	Gola Grodkowska	spichlerz dworski	1 poł. XIX	890/64 z 18.05.1964
9.	Grodków	stare miasto		38/49 z 10.06.1949
10.	Grodków	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła		122/54 z 28.08.1954
11.	Grodków	kościół ewangelicki	1845-46	2208/90 z 28.02.1990
12.	Grodków	ratusz	XV/XVI, 1840, XX	1289/66 z 13.04.1966
13.	Grodków	mury miejskie z bramami i basztą	XIV, XVI	684/63 z 16.10.1963
14.	Grodków	dom ul. Elsnera 8		1292/66 z 13.04.1966
15.	Grodków	budynek dawnego LO ul. Powstańców Śląskich 24	XIX	2111/85 z 16.07.1985
16.	Grodków	dom ul. Reymonta 1		1293/66 z 13.04.1966
17.	Grodków	dom ul. Reymonta 5	XIX	1294/66 z 13.04.1966
18.	Grodków	dom Rynek 32	XIX, XX	1290/66 z 13.04.1966
19.	Grodków	dom ul. Powstańców Śląskich 1-3	XIX	1291/66 z 13.04.1966
20.	Grodków	dom mieszkalny Gospoda pod Trzema Koronami Rynek 2	XVI - XX	891/64 z 18.05.1964
21.	Grodków	budynek aresztu śledczego ul. Sienkiewicza 23	XIX	2364/96 z 30.12.1996
22.	Grodków	dom ul. Warszawska 3	XIX	1295/66 z 13.04.1966
23.	Grodków	dom ul. Warszawska 5	XIX	1296/66 z 13.04.1966
24.	Grodków	dom ul. Wrocławska 17	XIX	1297/66 z 13.04.1966
25.	Grodków	dom mieszkalny ul. Wrocławska 16		2003/73 z 26.09.1973
26.	Grodków	wiatrak holenderski	XIX	587/59 z 12.10.1959
27.	Jaszów	dom nr 40	XIX	1574/66 z 20.08.1966

28.	Jeszkotle	kościół filialny pw. św. Antoniego	XVI - XIX	1185/66 z 9.03.1966
29.	Jeszkotle	dwór	XIX	992/65 z 5.05.1965
30.	Jędrzejów	kościół parafialny pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza		123/54 z 03.09.1954
31.	Jędrzejów	cmentarz parafialny	1725	279/90 z 5.11.1990
32.	Jędrzejów	Dom Pomocy Społecznej	II poł. XIX	2264/91 z 26.03.1991
33.	Jędrzejów	park		41/48 z 27.08.1948 75/83 z 01.08.1983
34.	Kobiela	kościół parafialny pw. św. Jerzego	XVII	1149/66 z 16.02.1966
35.	Kobiela	park	XIX	39/48 z 27.08.1948 64/81 z 15.07.1981
36.	Kolnica	kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca	XIV, XVIII - XIX	892/64 z 18.05.1964
37.	Kopice	kościół parafialny pw. św. Krzyża	1802 - 1822	121/54 z 28.08.1954
38.	Kopice	ruina pałacu	1864	725/64 z 14.03.1964
39.	Kopice	park przypałacowy		65/81 z 15.07.1981
40.	Kopice	budynki folwarczne: budynek mieszkalny - administracyjny	XIX	1941/69 z 01.02.1969
41.	Kopice	budynki folwarczne: spichlerz większy	XIX	1941/69 z 01.02.1969
43.	Kopice	budynki folwarczne: spichlerz mniejszy	XIX	1941/69 z 01.02.1969
44.	Kopice	budynki folwarczne: budynek mieszkalny i wozownia	XIX	1941/69 z 01.02.1969
45.	Kopice	kaplica grobowa rodziny Schaffgotschów	II poł. XIX	1996/73 z 04.04.1973
46.	Lipowa	kościół parafialny pw. św. Marcina	XV/XVI	139/54 z 13.12.1954
47.	Młodoszowice	kościół filialny pw. św. Marcina	XV/XVI	1184/66 z 08.03.1966 887/64 z 18.05.1966
48.	Osiek Grodkowski	kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP	XIV-XVI-XVIII	1153/66 z 17.02.1966
49.	Osiek Grodkowski	zespół pałacowy: pałac	1 poł. XVIII, XIX	894/64 z 23.05.1964
50.	Osiek Grodkowski	zespół pałacowy: budynki folwarczne: dom mieszkalny	k. XVIII	894/64 z 23.05.1964
51.	Osiek Grodkowski	zespół pałacowy: budynki folwarczne: obory i stajnie	XVIII/XIX	894/64 z 23.05.1964
52.	Osiek Grodkowski	zespół pałacowy: budynki folwarczne: oficyna I	XVIII	894/64 z 23.05.1964
53.	Osiek Grodkowski	zespół pałacowy: budynki folwarczne: oficyna II	XVIII	894/64 z 23.05.1964
54.	Osiek Grodkowski	zespół pałacowy: budynki folwarczne: dawna ujeżdżalnia	XVIII/XIX	894/64 z 23.05.1964
55.	Osiek	park przypałacowy		66/81 z 15.07.1981

	Grodkowski			i rozszerzenie decyzji z dn. 03.07.1998
56.	Przylesie Dolne	kościół filialny pw. śś. Piotra i Pawła	II poł. XV, XIX/XX	899/64 z 23.05.1964
57.	Starowice Dolne	kościół filialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1800	1985/72 z 07.12.1972
58.	Strzegów (Strzeżinowo)	park		40/48 z 27.08.1948
59.	Sulisław	pałac	II poł. XIX	2027 z 02.05.1977
60.	Sulisław	park		76/83 z 01.08.1983
61.	Tarnów Grodkowski	kościół filialny pw. św. Anny	XV, XVII-XIX	900/64 z 23.05.1964
62.	Wierzbnik	kościół parafialny pw. św. Michała	XIV, 1766	1158/66 z 17.02.1966
63.	Wierzbnik	park	XIX	97/84 z 30.01.1984
64.	Więcmierzycy	kościół filialny pw. św. Bartłomieja	1621, 1910, 1937	1984/72 z 06.12.1972
65.	Więcmierzycy	spichlerz dworski	1820	895/64 z 23.05.1964
66.	Więcmierzycy	leśniczówka (nr 93)	1830, 1890	2317/93 z 22.02.1993
67.	Wojśław	kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych z murem i 2 bramkami	XVI-XVIII	1159/66 z 17.02.1966 i z 19.04.1972
68.	Żelazna	kościół parafialny pw. św. Józefa	1781, XX	1161/66 z 17.02.1966
69.	Żelazna	spichlerz dworski	2 poł. XVIII	896/64 z 23.05.1964

Załącznik 2 – wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt zabytkowy	Numer rejestru
1.	Bąków	Wyposażenie kościoła filialnego pw. św. Katarzyny	Ks.B.t.II-488/70 24.03.1970 r. Ks.B.t.II-99/1-3/07 08.06.2007 r.
2.	Bąków	Stół sędziowski z siedziskami, posesja nr. 13	Ks.B.t.II-124/08 25.03.2008 r.
3.	Gałęczycze	Wyposażenie kościoła parafialnym pw. MB Królowej Świata	Ks.B.t.V-725/81 25.02.1981 r. Ks.B.t.II-127/08 03.04.2008 r.
4.	Grodków	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła	Ks.B.t.I-295/67 30.08.1967 r. Ks.B.t.II-487/70 24.03.1970 r. Ks.B.t.I-64/04 09.11.2004 r.
5.	Grodków	Wyposażenie plebanii przy kościele parafialnym pw. św. Michała Archanioła	Ks.B.t.I-65/1-9/04 23.11.2004 r.
6.	Grodków	Figura Matki Boskiej Immaculata, ul. Mickiewicza 13	Ks.B.t.I-153/59 20.10.1959 r.
7.	Jędrzejów	Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. śś. Szymona i Judy	Ks.B.t.VI-961/1-24/97 07.04.1997 r.
8.	Kobiela	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Jerzego	ks.B.t.II-493/70 27.03.1970 r. ks.B.t.VI-914/93 15.09.1993 r.
9.	Kolnica	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca	ks.B.t.I-321/67 30.08.1967 r. ks.B.t.V-843/90 22.10.1990 r.
10.	Kolnica	Krzyż pokutny	ks.B.t.V-762/89 14.04.1989 r.
11.	Kopice	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca	ks.B.t.II-451/68 30.09.1968 r. ks.B.t.II-452/68 30.09.1968 r. ks.B.t.II-470/68 19.10.1968 r.
12.	Kopice	Rzeźba – św. Krzysztof z terenu założenia pałacowo-parkowego (przeniesiona do Opola)	ks.B.t.I-20/04 26.01.2004 r.
13.	Kopice	Rzeźba – Dama z harfą z terenu założenia pałacowo-parkowego	ks.B.t.I-24/04 06.04.2004 r.

14.	Kopice	Ołtarz z kaplicy z terenu założenia pałacowo-parkowego	ks.B.t.I-25/04 06.04.2004 r.	
15.	Lipowa	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Marcina Bp.	Ks.B.t.II-423/69 26.11.1969 ks.B.t.II-447/68 30.09.1968 ks.B.t.II-471/68 19.10.1968 r.	r. r.
16.	Młodoszowice	Ołtarz główny z kościoła filialnego pw. św. Marcina	ks.B.t.II-489/70 24.03.1970 r.	
17.	Osiek Grodkowski	Wyposażenie i wystrój zespołu pałacowego (w tym kapliczka z rzeźbą św. Jana Nepomucena)	Ks.B.t.II-472/68 19.10.1968 r.	
18.	Osiek Grodkowski	Wyposażenie kościoła filialnego pw. Wniebowzięcia NMP	Ks.B.t.II-446/68 30.09.1968 r.	
19.	Wierzbnik	Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła	Ks.B.t.II-453/68 29.09.1968 Ks.B.t.II-454/68 28.09.1968 Ks.B.t.II-455/68 28.09.1968 Ks.B.t.II-464/68 05.10.1968 Ks.B.t.II-465/68 12.10.1968 Ks.B.t.II-466/68 12.10.1968 Ks.B.t.II-468/68 12.10.1968 r.	r. r. r. r. r. r. r.
20.	Więcmierzycie	Wyposażenie z kościoła filialnego pw. św. Bartłomieja	Ks.B.t.II-448/68 30.09.1968 Ks.B.t.II-449/68 30.09.1968 r.	r.
21.	Więcmierzycie	Rzeźba św. Jana Nepomucena	Ks.B.t.I-152/59 20.10.1959 r.	
22.	Wojśław	Wyposażenie kościoła filialnego pw. Wszystkich Świętych	Ks.B.t.III-577/1-21/72 26.04.1972 r.	
23.	Wojśław	Kapliczka ze sceną Ukrzyżowania	Ks.B.t.III-575/72 25.04.1972 r.	
24.	Wójtowice	Wyposażenie kaplicy	Ks.B.t.IV-638/1-2/76 02.04.1976 r.	
25.	Żelazna	Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. św. Jadwigi Śl.	Ks.B.t.II-450/68 30.09.1968 Ks.B.t.II-467/68 12.10.1968 r.	r.

Załącznik 3 – wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków

LP	MIEJSCOWOŚĆ	NR STAN	OBIEKT	DATOWANIE	LOKALIZACJA /dz. gr. nr	REJESTR ZABYTKÓW
1	Bąków	1	osada (przypuszczalnie)	epoka brązu, neolit	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
2	Bąków	2	śląd osadnictwa	epoka kamienia	321	
3	Bąków	3	punkt osadniczy	neolit, wczesne średniowiecze	272	
4	Bąków	4	śląd osadnictwa	archeologia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
5	Bąków	5	punkt osadniczy	faza D - okres wędrówek ludów	5/3 PGR	
6	Bąków	6	punkt osadniczy	faza D - okres wędrówek ludów	5/3 PGR	
7	Bąków	7	śląd osadnictwa	epoka kamienia	8/29 PGR	
8	Bąków	8	osada	faza D - okres wędrówek ludów	5/3 PGR	A-1098/98
9	Bąków	9	punkt osadniczy	późny okres wpływów rzymskich - późne średniowiecze	5/3 PGR	A-1099/98
10	Bąków	10	śląd osadnictwa	faza D	22/1 PGR	
11	Bąków	11	śląd osadnictwa	epoka kamienia	22 PGR	
12	Bogdanów	1	śląd osadnictwa	epoka brązu	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
13	Bogdanów	2	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich	76	
14	Bogdanów	3	śląd osadnictwa	epoka kamienia	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
15	Bogdanów	4	miejsce kultu (przypuszczalnie)	archeologia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
16	Głębocko	4	śląd osadnictwa	neolit (przypuszczalnie)	59/1	
17	Gnojna	1	grodzisko	XIII - XIV w.	220	A-386/74
18	Gnojna	2	grodzisko	XIV - XV w.	235	
19	Gola Grodkowska	1	śląd osadnictwa (przypuszczalnie)	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
20	Gola Grodkowska	2	śląd osadnictwa	okres lateński	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
21	Gola Grodkowska	3	śląd osadnictwa (przypuszczalnie)	okres lateński	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
22	Gola Grodkowska	4	śląd osadnictwa	nie znana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
23	Grodków	1	osada	epoka kamienia, X - XIII w.	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
24	Grodków	2	śląd osadnictwa	nieznana	wg mapy archiwalnej	

					KZA w Opolu	
25	Grodków	3	osada	średniowiecze, nowożytność	172	
26	Grodków	4	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
27	Grodków	5	osada	średniowiecze	599/1	
28	Grodków	6	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
29	Grodków	7	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
30	Grodków	8	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
31	Grodków	9	śląd osadnictwa	epoka kamienia	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
32	Grodków	10	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
33	Grodków	11	śląd osadnictwa	epoka kamienia	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
34	Grodków	12	śląd osadnictwa	I - III w n.e.	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
35	Grodków	13	śląd osadnictwa	II w n.e.	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
36	Grodków	14	śląd osadnictwa	pradzieje	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
37	Grodków	15	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
38	Grodków	16	skarb monet	II poł. XII w.	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
39	Grodków	17	śląd osadnictwa	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
40	Grodków	18	śląd osadnictwa	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
41	Grodków	18	śląd osadnictwa	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
42	Grodków	19	śląd osadnictwa	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
43	Grodków	20	śląd osadnictwa	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
44	Grodków	21	śląd osadnictwa	nowożytność	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
45	Grodków	22	śląd osadnictwa	nowożytność	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
46	Grodków	23	śląd osadnictwa	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
47	Grodków	24	śląd osadnictwa	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
48	Grodków	25	cmentarzysko	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
49	Grodków	26	śląd osadnictwa	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
50	Jaszów	1	grodzisko	XIII - XIV w.	102	
51	Jaszów	2	punkt osadniczy	XIV - XV w.	299	

52	Jaszów	3	śląd osadnictwa	XIII - XIV w.	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
53	Jaszów	4	grodzisko	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
54	Jeszkotle	1	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
55	Jeszkotle	2	grodzisko?	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
56	Jędrzejów	1	grodzisko	wczesne średniowiecze	102/ALP	A-415/75
57	Jędrzejów	2	grodzisko	średniowiecze (przypuszczalnie)	261/2	A-59/2007
58	Jędrzejów	3	śląd osadnictwa	XIV - XV w.	7	
59	Jędrzejów	4	śląd osadnictwa	XIV - XV w.	21	
60	Kobiela	1	grodzisko stożkowate	XIV - XV w.	57/1	
61	Kobiela	2	śląd osadnictwa	XV w.	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
62	Kobiela	3	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
63	Kobiela	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
64	Kobiela	5	śląd osadnictwa	okres lateński	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
65	Kobiela	6	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
66	Kolnica	1	grodzisko domniemane	nieznana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
67	Kolnica	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze (przypuszczalnie)	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
68	Kopice	1	grodzisko domniemane	późne średniowiecze	84/4	
69	Kopice	2	grodzisko stożkowate	II poł. XIII - pocz. XIV w.	61/3	A-138/68
70	Kopice	3	punkt osadniczy	XIII - XIV w.	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
71	Kopice	4	punkt osadniczy	pradzieje	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
72	Kopice	5	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
73	Kopice	6	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
74	Kopice	7	śląd osadnictwa	pradzieje	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
75	Kopice	8	śląd osadnictwa	nieznana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
76	Kopice	9	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
77	Kopice	10	punkt osadniczy	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
78	Kopice	11	punkt osadniczy	epoka kamienia	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
79	Kopice	12	punkt osadniczy	neolit	na terenie miejscowości -	

					brak bliźszej lokalizacji	
80	Kopice	13	punkt osadniczy	epoka brązu	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
81	Lipowa	1	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
82	Lipowa	2	śląd osadnictwa	nowożytność	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
83	Lipowa	3	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
84	Lipowa	4	osada	faza D	99/1	A-935/92
85	Lipowa	5	osada	faza D	64/2	
86	Lipowa	6	śląd osadnictwa	nieznana	64/3	
87	Lipowa	7	śląd osadnictwa	nieznana	64/3	
88	Lubcz	1	śląd osadnictwa	neolit	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
89	Lubcz	2	osada	pradzieje (przypuszczalnie)	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
90	Lubcz	3	punkt osadniczy	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
91	Lubcz	4	punkt osadniczy	XIV - XV w.	55	
92	Młodoszowice	1	osada	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
93	Młodoszowice	2	osada (przypuszczalnie)	późny okres wpływów rzymskich	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
94	Młodoszowice	3	śląd osadnictwa	neolit	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
95	Młodoszowice	4	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
96	Młodoszowice	5	śląd osadnictwa	nieznana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
97	Młodoszowice	6	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
98	Młodoszowice	7	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
99	Młodoszowice	8	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
100	Młodoszowice	9	śląd osadnictwa	epoka kamienia	581/2	
101	Młodoszowice	10	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	2/1	
102	Młodoszowice	11	punkt osadniczy	średniowiecze	6/3	
103	Młodoszowice	12	punkt osadniczy	późna epoka brązu	182	
104	Młodoszowice	13	śląd osadnictwa	epoka kamienia	190	
105	Osiek Grodkowski	1	śląd osadnictwa	młodsza epoka brązu	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
106	Osiek Grodkowski	2	punkt osadniczy	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
107	Osiek Grodkowski	3	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
108	Osiek Grodkowski	4	grodzisko	średniowiecze	14/1 ALP	A-452/77

109	Osiek Grodkowski	5	osada	neolit	169, 175, 185	A-107/68
110	Osiek Grodkowski	6	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
111	Osiek Grodkowski	7	groby szkieletowe	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
112	Osiek Grodkowski	8	śląd osadnictwa	III w. n.e.	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
113	Osiek Grodkowski	9	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
114	Osiek Grodkowski	10	śląd osadnictwa	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
115	Osiek Grodkowski	11	śląd osadnictwa	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
116	Osiek Grodkowski	12	śląd osadnictwa	późny okres wpływów rzymskich?	99/2	
117	Osiek Grodkowski	13	osada	faza D	101/1	A-938/92
118	Osiek Grodkowski	14	osada	faza D	102	
119	Osiek Grodkowski	15	osada	faza D	1	A-937/92
120	Osiek Grodkowski	16	osada	faza D	1	
121	Osiek Grodkowski	17	śląd osadnictwa	faza D	1	
122	Osiek Grodkowski	18	śląd osadnictwa	okres lateński	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
123	Przylesie Dolne	1	śląd osadnictwa	okres lateński	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
124	Przylesie Dolne	2	śląd osadnictwa	epoka kamienia	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
125	Przylesie Dolne	3	śląd osadnictwa	epoka kamienia	36/2	
126	Przylesie Dolne	4	punkt osadniczy	faza D	36/1	
127	Przylesie Dolne	5	śląd osadnictwa	neolit (przypuszczalnie)	341/1	
128	Przylesie Dolne	6	pracownia hutnicza	faza D (przypuszczalnie)	341/1	A-800/88
129	Przylesie Dolne	7	osada hutnicza	faza D	40/1, 41, 341/1, 40/2	A-798/88
130	Przylesie Dolne	8	śląd osadnictwa	epoka kamienia	341/1	
131	Przylesie Dolne	9	osada hutnicza	faza D	231/4, 241/5, 241/3, 241/4	A-936/92
132	Przylesie Dolne	10	osada	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
133	Przylesie Dolne	11	śląd osadnictwa	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
134	Rogów	1	śląd osadnictwa	pradzieje	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
135	Rogów	2	grodzisko	IX-XIII w.	2/1, 2/2 ALP	A-52/66
136	Rogów	3	grób wał	nieznana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
137	Starowice Dolne	1	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości -	

					brak bliźszej lokalizacji	
138	Strzegów	1	grodzisko wyzynne	VII - IX w. n.e.	109/268, 110, 110/268, 112	A-139/68
139	Strzegów	2	punkt osadniczy	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
140	Strzegów	3	punkt osadniczy	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
141	Strzegów	4	punkt osadniczy	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
142	Strzegów	6	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
143	Strzegów	7	śląd osadnictwa	pradzieje	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
144	Strzegów	8	ementarzysko ciałopalne	okres lateński	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
145	Sulisław	1	grodzisko	nieznana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
146	Sulisław	2	osada	XII - XIII w.	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
147	Tarnów Grodkowski	1	osada hutnicza	faza D	195/1, 196/1, 195/5, 195/7	
148	Tarnów Grodkowski	2	osada	X - XII w.	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
149	Tarnów Grodkowski	3	grodzisko	średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
150	Tarnów Grodkowski	4	osada	faza D (przypuszczalnie)	196/15	
151	Tarnów Grodkowski	5	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
152	Tarnów Grodkowski	5	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
153	Tarnów Grodkowski	6	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
154	Tarnów Grodkowski	7	osada	pradzieje	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
155	Wierzbnik	1	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
156	Wierzbnik	2	punkt osadniczy	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	A-109/68
157	Wierzbnik	3	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
158	Wierzbnik	4	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
159	Wierzbnik	5	śląd osadnictwa	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliźszej lokalizacji	
160	Wierzbnik	6	śląd osadnictwa	epoka kamienia	5/1 PGR	
161	Wierzbnik	7	punkt osadniczy	późny okres wpływów rzymskich	189/1	
162	Wierzbnik	8	punkt osadniczy	faza D	209	
163	Wierzbnik	9	śląd osadnictwa	epoka kamienia	232/1	
164	Wierzbnik	10	śląd osadnictwa	neolit	5/1 PGR	

165	Wierzbna	1	śląd osadnictwa	nieznana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
166	Wierzbna	2	śląd osadnictwa	II okres epoki brązu	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
167	Wierzbna	3	śląd osadnictwa	nieznana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
168	Wierzbna	4	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
169	Wierzbna	5	śląd osadnictwa	nieznana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
170	Wierzbna	7	śląd osadnictwa	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
171	Wierzbna	8	śląd osadnictwa	pradzieje	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
172	Więcmierzyce	1	grodzisko	XIII w. (przypuszczalnie), XIV - XVI w.	70	
173	Więcmierzyce	2	punkt osadniczy	późne średniowiecze	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
174	Wojnowiczki	1	śląd osadnictwa	epoka kamienia	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
175	Wojnowiczki	2	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
176	Wójtowice	1	śląd osadnictwa	nieznana	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
177	Wójtowice	2	śląd osadnictwa	nieznana	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
178	Wójtowice	3	śląd osadnictwa	epoka kamienia	15/6	
179	Żarów	1	śląd osadnictwa	neolit	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
180	Żarów	2	śląd osadnictwa	IX - I poł. X w.	131/1	
181	Żelazna	1	grodzisko (przypuszczalnie)	XIV - XV w.	wg mapy archiwalnej KZA w Opolu	
182	Żelazna	2	śląd osadnictwa	epoka kamienia	155/1	
183	Żelazna	3	osada	wczesne średniowiecze	86/2	
184	Żelazna	4	śląd osadnictwa	epoka kamienia	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
185	Żelazna	5	śląd osadnictwa	V okres epoki brązu - okres halsztacki C	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
186	Żelazna	6	śląd osadnictwa	pradzieje	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	
187	Żelazna	7	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	na terenie miejscowości - brak bliższej lokalizacji	

Załącznik 4 – wzór uchwały oraz załączników w sprawie przyjęcia zasad i trybu udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Uchwała nr.../.../...
Rady Miejskiej w Grodkowie
z dnia

w sprawie przyjęcia zasad i trybu udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków

Na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. nr 142, poz. 1591 z późn. zm.), art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) Rada Miejska w Grodkowie uchwała, co następuje:

§ 1. Z budżetu gminy mogą być udzielone dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze gminy....

2. Celem dotacji jest wspieranie i uzupełnianie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla zapewnienia ochrony i konserwacji wartościowych elementów substancji zabytkowej.

§ 2. 1. Dotacja może być udzielona każdemu, kto jest właścicielem lub posiadaczem zabytku, o którym mowa w § 1 ust. 1, z wyłączeniem zabytków będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych, które są finansowane ze środków publicznych przyznawanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

2. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach określonych w § 1, ust. 1, ustalonych na podstawie kosztorysu i programu prac zatwierdzonego przez właściwe organy konserwatorskie.

§ 3. 1. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytkowej;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenia w zakresie niezbędnym w celu zachowania zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i detali architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego obiektu kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej części zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi,
- 12) wymianę lub remont więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien lub rur spustowych;
- 13) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub zabytkach, które mają oryginalne, wykonane z drewna części składowe;
- 14) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 15) uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 16) rewaloryzację zabytkowych parków, ogrodów lub zieleni publicznej;

17) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych niezbędnych do wykonywania prac i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, którym mowa w pkt 7 – 15;

18) zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

2. Przeprowadzanie prac lub robót, o których mowa w pkt 1 -17, wymaga wyłonienia ich wykonawcy na podstawie ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. - Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2006 r. nr 164, poz. 1163 z późn. zm.).

3. Prowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

§ 4. 1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych do wykonania niezbędnych prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, w zależności od środków zaplanowanych w budżecie gminy.

2. W szczególnych przypadkach, jeżeli zabytek, o którym mowa w ust.1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona do wysokości 100% nakładów na wykonanie tych prac lub robót.

3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w § 1 ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być również udzielona w wysokości do 100% nakładów na wykonanie tych prac lub robót.

§ 5. Łączna kwota dotacji udzielonych ze środków publicznych na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, o którym mowa w § 1 ust. 1, nie może przekraczać 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

§ 6. 1. Udzielenie dotacji może nastąpić po złożeniu przez właściciela lub posiadacza zabytku wniosku w tej sprawie do Burmistrza Grodkowa za pośrednictwem Wydziału GKIOŚ. Wnioski należy składać w terminie do każdego roku poprzedzającego rok realizacji prac lub robót.

2. Termin, o którym mowa w ust. 1, nie ma zastosowania w przypadku ubiegania się o dotację na prace interwencyjne wynikające z zagrożenia zabytku.

3. Wnioski o przyznanie dotacji opiniuje komisja powołana przez Radę Miejską w Grodkowie w formie uchwały.

§ 7. 1. Rada Miejska w Grodkowie, w miarę posiadanych środków, ustala w budżecie gminy wysokość wydatków przeznaczonych na dotacje.

2. Rada Miejska w Grodkowie udziela dotacji na przeprowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w drodze uchwały.

§ 8. 1. Przekazanie dotacji następuje na podstawie umowy określającej w szczególności:

- 1) . zakres planowanych prac lub robót oraz termin ich realizacji;
- 2) . wysokość udzielanej dotacji oraz termin i tryb jej płatności;
- 3) . tryb kontroli wykonania umowy;
- 4) . sposób i termin rozliczania kontroli;
- 5) . przyczyny, warunki, sposób i termin zwrotu dotacji;
- 6) . zobowiązanie podmiotu dotowanego do stosowania przepisów ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. - Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2006 r. nr 164, poz. 1163 z późn. zm.);
- 7) . zobowiązanie podmiotu dotowanego do niezbywania zabytku odnowionego w ramach przyznanej dotacji w ciągu 3 lat od od daty rozliczenia dotacji.

§ 9. Rozliczenie końcowe realizacji zadania następuje w sposób i w terminach określonych w umowie, które podmiot składa w Wydziale.....

§ 10. 1. Wydział prowadzi dokumentację udzielonych dotacji oraz informuje o tym inne organy uprawnione do udzielania dotacji na prace lub roboty przy zabytkach.

2. Wydział ... ogłasza na tablicy ogłoszeń Urzędu uchwałę o przyznaniu dotacji.

3. Każdemu przysługuje prawo do wglądu do dokumentacji, o której mowa w ust. 1, na zasadach określonych w przepisach dotyczących dostępu do informacji publicznej.

§ 11. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego.

Uzasadnienie

.....
.....
.....
.....

REGULAMIN PRACY KOMISJI

rozpatrującej wnioski o udzielenie dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze gminy Grodków, niestanowiących własności gminy.

§ 1. Burmistrz Grodkowa, powołując komisję, określi jej szczegółowe zasady działania i kryteria, jakimi powinna się kierować przy rozpatrywaniu wniosków.

§ 2. Podstawę pracy komisji stanowią udokumentowane wnioski podmiotów uprawnionych złożone w terminie określonym w uchwale. Wnioski złożone po terminie lub niekompletne nie będą rozpatrywane.

§ 3. Do zadań komisji należy:

- 1) . opiniowanie wniosków o przyznanie dotacji na prowadzone prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
- 2) . opiniowanie wniosków o przyznanie dotacji na prace interwencyjne wynikające z zagrożenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków.

§ 4. 1. 12. Komisja dokonuje oceny wniosków według następujących kryteriów:

- 1) . dostępność zabytku dla ogółu społeczności lokalnej i turystów oraz rola zabytku w kształtowaniu przestrzeni publicznej;
- 2) . promowanie kultury i historii regionu;
- 3) . ranga zabytkowo – artystyczna obiektu;
- 4) . stan zachowania obiektu;
- 5) . fakt kontynuowania prac;
- 6) . wysokość zaangażowania środków własnych;
- 7) . ocena realności wykonywania planowanych prac w świetle przewidywanych kosztów;
- 8) . zgodność z gminnym programem opieki nad zabytkami.

2. Preferuje się prace kompleksowe, możliwe do realizacji w ciągu 1 roku.

§ 5.

– Komisja pracuje na posiedzeniach, którym przewodniczy dyrektor Wydziału, zwany dalej przewodniczącym.

– Posiedzenia komisji zwołuje przewodniczący.

§ 6. Komisja podejmuje decyzje w głosowaniu jawnym, przy obecności całego jej składu, zwykłą większością głosów.

Przewodniczący przedkłada Burmistrzowi Grodkowa wykaz zawierający zestawienie pozytywnie przez nią zaopiniowanych wniosków, na które może być udzielona dotacja.

Protokoły z posiedzeń komisji oraz wykaz, o którym mowa w ust. 2, podpisuje przewodniczący.

§ 7. Obsługę administracyjno – techniczną zapewnia Wydział

**WNIOSEK O UDZIELENIE DOTACJI NA PRACE KONSERWATORSKIE, RESTAURATORSKIE LUB
ROBOTY BUDOWLANE PRZY ZABYTKU WPISANYM DO REJESTRU**

A. DANE O ZABYTKU
NAZWA OBIEKTU
2. DANE O ZABYTKU
Nr w rejestrze zabytków: Wpis z dnia:
3. DOKŁADNY ADRES ZABYTKU LUB MIEJSCE JEGO PRZECHOWYWANIA
4. UZASADNIENIE istotnego znaczenia historycznego, artystycznego lub naukowego zabytku dla regionu
B. WNIOSKODAWCA
1. IMIĘ I NAZWISKO/NAZWA
2. ADRES I SIEDZIBA/GMINA/POWIAT
3. NR NIP:
4. INNE DANE (dot. jednostek organizacyjnych)
1). FORMA PRAWNA
2). NAZWA I NR REJESTRU/EWIDENCJI
DATA WPISU DO REJESTRU/EWIDENCJI
NR REGON
OSOBY UPOWAŻNIONE DO REPREZENTOWANIA WNIOSKODAWCY (zgodnie z danymi rejestrowymi)
BANK (nazwa, adres) i NUMER KONTA WNIOSKODAWCY
C. TYTUŁ DO WŁADANIA ZABYTKIEM
(własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne) Dla nieruchomości prowadzona jest przez Sąd Rejonowy
Księga wieczysta nr
D. UZYSKANE POZWOLENIA
1. Pozwolenie na przeprowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wydane przez: z dnia:
2. Pozwolenie na budowę

wydane przez:

z dnia:

3. Zgłoszenie robót budowlanych do

z dnia:

II. SZCZEGÓŁOWE INFORMACJE O PRACACH LUB ROBOTACH

A. ZAKRES RZECZOWY PRAC LUB ROBÓT I ICH CHARAKTERYSTYKA

B. UZASADNIENIE CELOWOŚCI PRAC LUB ROBÓT

C. TERMIN REALIZACJI (planowany termin rozpoczęcia i zakończenia prac)

D. PRZEWIDYWANE KOSZTY REALIZACJI PRAC LUB ROBÓT ORAZ ŹRÓDŁA ICH FINANSOWANIA

Przewidywane koszty realizacji prac i robót oraz źródła ich sfinansowania

Ogółem

Przedmiot i kwota wnioskowanego dofinansowania

Finansowe środki własne wnioskodawcy

Udział środków pozyskanych z:

budżetu państwa

wojewódzkiego konserwatora zabytków

budżetów jednostek samorządu terytorialnego

Innych źródeł (należy wskazać)

E. HARMONOGRAM I PRELIMINARZ CAŁKOWITYCH KOSZTÓW ZADANIA WRAZ ZE ŹRÓDŁAMI

Termin przeprowadzenia prac

III. INFORMACJE DODATKOWE DOTYCZĄCE WNIOSKODAWCY

Rok

IV. WYKAZ DOKUMENTÓW WYMAGANYCH PRZY SKŁADANIU WNIOSKU

- 1). Potwierdzona za zgodność z oryginałem kserokopia decyzji o wpisie do rejestru zabytków obiektu, którego dotyczą prace lub roboty.
- 2). Dokument potwierdzający tytuł władania zabytkiem (np. aktualny wypis z rejestru gruntów lub aktualny odpis z księgi wieczystej, akt
- 3). Decyzja właściwego organu ochrony zabytków zezwalająca na przeprowadzenie prac lub robót oraz projekt i pozwolenie na budowę, g
- 4). Pozwolenie na budowę, jeżeli wskazane/planowane prace lub roboty wymagają, w myśl obowiązującego stanu prawnego, uzyskania ta
- 5). Fotograficzna dokumentacja obiektu.
- 6). Informacja o wnioskach o udzielenie dotacji skierowanych do innych organów.
- 7). Informacja o zgodności z lokalnym i wojewódzkim programem opieki nad zabytkami.
- 8). Oświadczenie wnioskodawcy o niezaleganiu z płatnościami na rzecz podmiotów publicznie – prawnych.
- 9). W przypadku, gdy wnioskodawcą jest przedsiębiorca, do wniosku o udzielenie dotacji należy dołączyć informację o pomocy publicznej

A. A. Zestawienie kosztów

Całkowity koszt wykonanych prac	zł (brutto)	
W tym koszty pokryte ze środków własnych		
Koszty pokryte z dotacji gminy	zł (brutto)	
W tym koszty pokryte ze środków pochodzących z innych źródeł (wskazać źródła)	Nazwa źródła finansowania	Kwota zł (brutto)

B. Zestawienie faktur

Lp.	Wystawca dokumentu księgowego	Nr dokumentu księgowego	Data	Nazwa wydatku	Źródło finansowania	Kwota w zł (brutto)
Łącznie						

3. Wymagane załączniki do sprawozdania z wykorzystania środków na prace przy obiekcie zabytkowym **

Pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac objętych wnioskiem *** ;

Pozwolenie na budowę;

Obmiar przeprowadzonych prac i robót potwierdzony przez odpowiednie służby;

Protokół odbioru przez właściwe służby konserwatorskie i budowlane (jeśli dotyczy) przeprowadzonych prac i robót;

Kserokopie faktur lub rachunków ze wskazaniem numeru księgowego, nazwy wydatku oraz jego kwoty wraz z opisem określającym wysokości środków lub dotacji finansujących dany rachunek lub fakturę i potwierdzenie zapłaty – wyciąg bankowy.

Protokół z wyboru wykonawcy sporządzony zgodnie z wymogami ustawy – Prawo zamówień publicznych;

Oświadczenie o zgodności dołączonych danych ze stanem faktycznym wraz z pouczeniem o odpowiedzialności z art. 233 kodeksu karnego;

Fotograficzna dokumentacja zabytku po zakończeniu prac.

Miejscowość,

data

.....

.....

podpis/y, pieczęć

4. Ocena sprawozdania

A. A. Zakres merytoryczny

.....
.....
.....
.....
.....
.....

B. Zakres finansowy

.....
.....
.....
.....
.....

Załącznik 5 – projekt uchwały Rady Miejskiej w/s utworzenia parku kulturowego

Uchwała Nr .../.../...
Rady Miejskiej w Grodkowie
z dnia

w sprawie przystąpienia do prac nad utworzeniem Parku Kulturowego/nazwa parku/w gminie Grodków

Na podstawie art. 18 ust.2 pkt. 15 i art. 40 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2001 r. nr 142, poz. 1591 z późniejszymi zmianami) w związku z art. 16 ust.1 i 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami) Rada Miejska Grodkowie uchwała co następuje:

§ 1. Tworzy się park kulturowy o nazwie ... zwany dalej „Parkiem” na terenie miejscowości ..., obejmujący

...

§ 2. Szczegółowe granice Parku są określone w załączniku graficznym nr 1 do uchwały.

§ 3. Na terenie Parku kulturowego ustanawia się zakazy:

- a) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków nie związanych z ochroną Parku kulturowego z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego.
- b) składowania lub magazynowania odpadów innych niż komunalne.
na terenie zabudowy centrum ... umieszczania tablic dopuszczane za zgodą władz Gminy.

§ 4. Na terenie Parku kulturowego ustanawia się ograniczenia:

- a) prowadzenie robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej wymaga zgody Burmistrza Grodkowa.
- b) zmiana sposobu korzystania z zabytków nieruchomych może nastąpić za zgodą Burmistrza Grodkowa.

§ 5. Ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego na obszarze Parku prowadzona będzie w oparciu o zasady i wytyczne sformułowane w planie ochrony Parku.

§ 6. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Grodkowa.

§ 7. Uchwała wchodzi w życie w dniu ogłoszenia na tablicy ogłoszeń Urzędu Miejskiego w Grodkowie.

§ 8. Uchwała podlega opublikowaniu na tablicy ogłoszeń Rady Miejskiej w Grodkowie przez okres 14 dni.

Załącznik 6 – wykaz zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków

Lp	Miejscowość	Obiekt	Ulica	Nr	Lokalizacja	Nr rejestru
1.	Bąków	kościół filialny pw. św. Katarzyny				886/64 z 15.05.196 4 r.
2.	Bąków	ogrodzenie kościoła filialnego wraz z bramką				
3.	Bąków	dom mieszkalny, dawna plebania i Dom Nauczyciela		13		
4.	Bąków	stodoła przy przedszkolu		36		
5.	Bąków	młyn				
6.	Bąków	dom mieszkalny		1		
7.	Bąków	budynek administracyjny Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej		2		
8.	Bąków	dom mieszkalny		4		
9.	Bąków	budynek gospodarczy		4		
10.	Bąków	dom mieszkalny		5		
11.	Bąków	budynek gospodarczy		5		
12.	Bąków	dom mieszkalny		6		
13.	Bąków	dom mieszkalny		9		
14.	Bąków	dom mieszkalny		10		
15.	Bąków	dom mieszkalny		14		
16.	Bąków	dom mieszkalny		16		
17.	Bąków	dom mieszkalny		17		
18.	Bąków	dom mieszkalny		23		
19.	Bąków	dom mieszkalny		28		
20.	Bąków	dom mieszkalny		29		
21.	Bąków	dom mieszkalny		34		
22.	Bąków	dom mieszkalny		37		

23.	Bąków	budynek gospodarczy		37		
24.	Bąków	dom mieszkalny		38		
25.	Bąków	dom mieszkalny		39		
26.	Bąków	dom mieszkalny		40		
27.	Bąków	dom mieszkalny		41		
28.	Bąków	dom mieszkalny		42		
29.	Bąków	łazus-chlewik		42		
30.	Bąków	dom mieszkalny		45		
31.	Bąków	dom mieszkalny		47		
32.	Bąków	stodoła		47		
33.	Bąków	dom mieszkalny		52		
34.	Bąków	dom mieszkalny		53		
35.	Bąków	dom mieszkalny		54		
36.	Bąków	dom mieszkalny		55		
37.	Bąków	dom mieszkalny		56		
38.	Bąków	dom mieszkalny		57		
39.	Bąków	dom mieszkalny		58		
40.	Bąków	most				
41.	Bogdanów	kościół filialny pw. św. Stanisława				1573/66 z 17.08.196 6 r.
42.	Bogdanów	obora w zespole folwarcznym				
43.	Bogdanów	obora w zespole folwarcznym				
44.	Bogdanów	dom mieszkalny		1		
45.	Bogdanów	dom mieszkalny		2		
46.	Bogdanów	dom mieszkalny		6		

47.	Bogdanów	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		27 d. 26		
48.	Bogdanów	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		27		
49.	Bogdanów	dom mieszkalny		32		
50.	Gałączyce	kościół parafialny pw. św. Marcina				148/55 z 19.01.195 5 r.
51.	Gałączyce	mur kościelny wokół kościoła parafialnego				
52.	Gałączyce	kapliczka w murze wokół kościoła parafialnego				
53.	Gałączyce	plebania z 1825 r.		45		
54.	Gałączyce	remiza strażacka				
55.	Gałączyce	Dom Ludowy z 1905 r.		37		
56.	Gałączyce	Szkoła Podstawowa				
57.	Gałączyce	dom mieszkalny		5		
58.	Gałączyce	dom mieszkalny		8		
59.	Gałączyce	dom mieszkalny		10		
60.	Gałączyce	dom mieszkalny		11		
61.	Gałączyce	dom mieszkalny		12		
62.	Gałączyce	stodoła		12		
63.	Gałączyce	dom mieszkalny		14		
64.	Gałączyce	budynek mieszkalno-usługowy		21, d. 17		
65.	Gałączyce	dom mieszkalny		32		
66.	Gałączyce	dom mieszkalny, tzw. Dom Nauczyciela		47		
67.	Gałączyce	budynek gospodarczy		47		
68.	Gałączyce	dom mieszkalny		50		
69.	Gałączyce	dom mieszkalny		55		
70.	Gałączyce	dom mieszkalny		80		

71.	Gałączyce	dom mieszkalny		90		
72.	Gałączyce	dom mieszkalny		94b		
73.	Gałączyce	trafostacja				
74.	Gałączyce	park podworski				68/81 z 11.08.198 1 r.
75.	Gierów	dwór				
76.	Gierów	park podworski				74/83 z 1.06.1983 r.
77.	Gierów	kuźnia w zespole folwarcznym				
78.	Gierów	spichlerz w zespole folwarcznym				
79.	Gierów	dom w zespole folwarcznym		22a-b		
80.	Gierów	dom mieszkalny		7		
81.	Gierów	dom mieszkalny		15a, d. 13		
82.	Gierów	dom mieszkalny		28		
83.	Gierów	dom mieszkalny		30		
84.	Gierów	budynek gospodarczy		33		
85.	Gierów	stodoła		34		
86.	Głębocko	kapliczka - dzwonnica				
87.	Głębocko	dom mieszkalny		5		
88.	Głębocko	dom mieszkalny		8		
89.	Głębocko	dom mieszkalny		9		
90.	Głębocko	dom mieszkalny		16a		
91.	Głębocko	dom mieszkalny		18		
92.	Głębocko	dom mieszkalny		28		
93.	Głębocko	dom mieszkalny		32		
94.	Głębocko	dom mieszkalny		34		

95.	Głębocko	dom mieszkalny		35		
96.	Głębocko	dom mieszkalny		42		
97.	Głębocko	budynek gospodarczy		44		
98.	Głębocko	dom mieszkalny		47		
99.	Głębocko	dom mieszkalny		50		
100.	Głębocko	budynek gospodarczy		50		
101.	Gnojna	kościół parafialny pw. Matki Bożej Różańcowej				1145/66 z 12.02.196 8 r.
102.	Gnojna	mur kościelny wraz z nagrobkami				
103.	Gnojna	plebania				
104.	Gnojna	dawne przedszkole		40		
105.	Gnojna	park podworski				67/81 z 15.07.198 1 r.
106.	Gnojna	remiza strażacka				
107.	Gnojna	dom mieszkalny, dawna biblioteka i poczta		88		
108.	Gnojna	dom mieszkalny		1		
109.	Gnojna	kurnik-gołębnik		1		
110.	Gnojna	dom mieszkalny		7		
111.	Gnojna	dom mieszkalny		8		
112.	Gnojna	dom mieszkalny		9		
113.	Gnojna	dom mieszkalny		10		
114.	Gnojna	budynek gospodarczy		13		
115.	Gnojna	dom mieszkalny		21		
116.	Gnojna	stodoła		23		
117.	Gnojna	dom mieszkalny		25		
118.	Gnojna	dom mieszkalny		35		

119.	Gnojna	dom mieszkalny		36		
120.	Gnojna	dom mieszkalny		38		
121.	Gnojna	dom mieszkalny		39		
122.	Gnojna	stodoła		39		
123.	Gnojna	dom mieszkalny		42		
124.	Gnojna	dom mieszkalny		46		
125.	Gnojna	dom mieszkalny		48		
126.	Gnojna	budynek gospodarczy		48		
127.	Gnojna	dom mieszkalny		49		
128.	Gnojna	dom mieszkalny		50		
129.	Gnojna	dom mieszkalny		57		
130.	Gnojna	dom mieszkalny		59		
131.	Gnojna	dom mieszkalny		63		
132.	Gnojna	dom mieszkalny		73		
133.	Gnojna	dom mieszkalny		76		
134.	Gnojna	dom mieszkalny		80		
135.	Gnojna	dom mieszkalny		81		
136.	Gnojna	gołębnik		87		
137.	Gnojna	dom mieszkalny		89		
138.	Gnojna	dom mieszkalny		91		
139.	Gnojna	dom mieszkalny		93		
140.	Gnojna	leśniczówka		94		
141.	Gnojna	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		103, d. 98		
142.	Gnojna	dom mieszkalny		99		

143.	Gnojna	budynek gospodarczy w zespole folwarku				
144.	Gnojna	dom mieszkalny		146-7 d102		
145.	Gnojna	dom mieszkalny		106		
146.	Gnojna	dom mieszkalny		107		
147.	Gnojna	budynek mieszkalno-usługowy		109		
148.	Gnojna	dom mieszkalny, d. Dom Ludowy		109a		
149.	Gnojna	dom mieszkalny		110		
150.	Gnojna	dom mieszkalny		111		
151.	Gnojna	dom mieszkalny		113		
152.	Gnojna	dom mieszkalny		118		
153.	Gnojna	stodoła		118		
154.	Gnojna	dom mieszkalny		119		
155.	Gnojna	stodoła		119		
156.	Gnojna	dom mieszkalny		124		
157.	Gnojna	dom mieszkalny		125		
158.	Gnojna	dom mieszkalny		127		
159.	Gnojna	dom mieszkalny		128a		
160.	Gnojna	dom mieszkalny		130		
161.	Gnojna	dom mieszkalny		131		
162.	Gnojna	dom mieszkalny		131a		
163.	Gnojna	dom mieszkalny		135		
164.	Gnojna	dom mieszkalny		140		
165.	Gnojna	dom mieszkalny		149-150		
166.	Gnojna	trafostacja				

167.	Grodków	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła	Warszawska			122/54 z 28.08.1954 r.
168.	Grodków	kościół ewangelicki	Świerczewskiego			2208/90 z 28.02.1990 r.
169.	Grodków	kapliczka	Elsnera	31		
170.	Grodków	kaplica pw. św. Marii Magdaleny	Otmuchowska			
171.	Grodków	kaplica	Krótką			
172.	Grodków	kapliczka	Sienkiewicza			
173.	Grodków	kaplica cmentarna	Słowackiego - cmentarz parafialny			684/63 z 16.10.1963 r.
174.	Grodków	wieża Bramy Lewińskiej	Elsnera			684/63 z 16.10.1963 r.
175.	Grodków	wieża Bramy Ziębickiej	Warszawska			684/63 z 16.10.1963 r.
176.	Grodków	mury obronne	Chrobrego			684/63 z 16.10.1963 r.
177.	Grodków	mury obronne	Wyspiańskiego			684/63 z 16.10.1963 r.
178.	Grodków	mury obronne	Wrocławska			684/63 z 16.10.1963 r.
179.	Grodków	mury obronne	Warszawska			684/63 z 16.10.1963 r.
180.	Grodków	baszta więzienna	Wrocławska			684/63 z 16.10.1963 r.
181.	Grodków	park na terenie dawnej fosy	Elsnera			
182.	Grodków	ratusz	Rynek			1289/66 z 13.04.1966 r.
183.	Grodków	Komenda Policji	Kasztanowa	5		
184.	Grodków	wiatrak holenderski	Krakowska			587/59 z 12.10.1959 r.
185.	Grodków	wieża ciśnień	Krakowska	29		
186.	Grodków	kotłownia - stołówka w Zespole Szkół Specjalnych	Krakowska	31		
187.	Grodków	Zawodowa Szkoła Specjalna	Krakowska	31		
188.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	31a		
189.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	31b		

190.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	31c		
191.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	31d		
192.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	31g		
193.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	31i		
194.	Grodków	Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych	Krakowska	31k		
195.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	31n		
196.	Grodków	Gimnazjum	Powstańców Śląskich	22		2111/85 z 16.07.198 5 r.
197.	Grodków	kino Klaps	Powstańców Śląskich			
198.	Grodków	Zakład Karny	Sienkiewicza	23		2364/96 z 30.12.199 6 r.
199.	Grodków	Liceum Ogólnokształcące	Sienkiewicza	29		
200.	Grodków	bramka cmentarna z murem	Słowackiego			
201.	Grodków	Urząd Miejski	Warszawska	29		
202.	Grodków	Poczta Polska	Warszawska	30		
203.	Grodków	Urząd Telekomunikacji	Warszawska	30		
204.	Grodków	Dworzec PKP	Warszawska			
205.	Grodków	peron dworca PKP	Warszawska			
206.	Grodków	nastawnia kolejowa	Warszawska			
207.	Grodków	trafostacja przy bramie Wieży Lewińskiej	Elsnera			
208.	Grodków	dom mieszkalny	Elsnera	2		
209.	Grodków	dom mieszkalny	Elsnera	3		
210.	Grodków	dom mieszkalny	Elsnera	4		
211.	Grodków	dom mieszkalny	Elsnera	6		
212.	Grodków	dom mieszkalny	Elsnera	8, d. 16		1292/66 z 13.04.196 6 r.
213.	Grodków	dom mieszkalny	Elsnera	13		

214.	Grodków	dom mieszkalny - oficyna	Elsnera	13a		
215.	Grodków	przedszkole	Elsnera	15		
216.	Grodków	dom mieszkalny	Grunwaldzka	4		
217.	Grodków	dom mieszkalny	Jagielły	1		
218.	Grodków	dom mieszkalny	Kasztanowa	2-4		
219.	Grodków	Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka	Kasztanowa	3		
220.	Grodków	dom mieszkalny	Kasztanowa	6		
221.	Grodków	dom mieszkalny	Kasztanowa	8		
222.	Grodków	dom mieszkalny	Kasztanowa	7		
223.	Grodków	dom mieszkalny	Kasztanowa	9		
224.	Grodków	dom mieszkalny	Kasztanowa	10		
225.	Grodków	magazyn	Kasztanowa			
226.	Grodków	magazyn	Kasztanowa			
227.	Grodków	stodoła	Kasztanowa			
228.	Grodków	dom mieszkalny	Kasztanowa	11		
229.	Grodków	Bank Spółdzielczy	Kasztanowa	18		
230.	Grodków	dom mieszkalny	Kasztanowa	18a		
231.	Grodków	hotel - restauracja	Kasztanowa	20		
232.	Grodków	dom mieszkalny	Klubowa	5		
233.	Grodków	dom mieszkalny	Klubowa	13		
234.	Grodków	dawna ujeżdźalnia w zespole stadniny koni, ob. hala sportowa	Klubowa			
235.	Grodków	dawna ujeżdźalnia II w zespole stadniny koni, ob. magazyn	Klubowa			
236.	Grodków	dawna stajnia w zespole stadniny koni, ob. sklep, magazyn	Klubowa			
237.	Grodków	dawna stajnia II w zespole stadniny koni, ob. nieużytkowana	Klubowa			

238.	Grodków	dom mieszkalny	Konopnickiej	2		
239.	Grodków	dom mieszkalny	Konopnickiej	8		
240.	Grodków	magazyny	Kościuszki			
241.	Grodków	przedszkole	Kościuszki	4		
242.	Grodków	dom mieszkalny	Kościuszki	6		
243.	Grodków	budynek usługowy	Kościuszki	6		
244.	Grodków	dom mieszkalny	Kościuszki	7		
245.	Grodków	dom mieszkalny	Kościuszki	11		
246.	Grodków	dom mieszkalny	Kościuszki	12		
247.	Grodków	dom mieszkalny	Kościuszki	27-29		
248.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	1-3		
249.	Grodków	dom mieszkalny-oficyna	Krakowska	1a		
250.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	2		
251.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	4		
252.	Grodków	dom mieszkalny	Krakowska	9		
253.	Grodków	magazyn	Krakowska	13		
254.	Grodków	dom mieszkalny (usługowy)	Królowej Jadwigi	3		
255.	Grodków	dom mieszkalny	Królowej Jadwigi	4		
256.	Grodków	dom mieszkalny	Królowej Jadwigi	8		
257.	Grodków	budynek usługowy	Królowej Jadwigi	10		
258.	Grodków	budynek gospodarczy (usługowy)	Królowej Jadwigi	10		
259.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Królowej Jadwigi	12		
260.	Grodków	dom mieszkalny	Krzywa	1		
261.	Grodków	dom mieszkalny	Krzywa	3		

262.	Grodków	dom mieszkalny	Krzywa	4-5		
263.	Grodków	dom mieszkalny	Krzywa	6-7		
264.	Grodków	dom mieszkalny	Krzywa	8-9		
265.	Grodków	spichlerz	Krzywa			
266.	Grodków	dom mieszkalny	Ligonia	1		
267.	Grodków	budynek gospodarczy	Ligonia	2		
268.	Grodków	dom mieszkalny	Ligonia	3		
269.	Grodków	stolarnia, ob. budynek usługowy	Ligonia	4		
270.	Grodków	dom mieszkalny	Ligonia	5		
271.	Grodków	dom mieszkalny	Ligonia	6		
272.	Grodków	dom mieszkalny	Ligonia	9		
273.	Grodków	budynek usługowy	Ligonia	10		
274.	Grodków	dom mieszkalny	Miarki	3		
275.	Grodków	dom mieszkalny	Miarki	5		
276.	Grodków	dom mieszkalny	Miarki	7		
277.	Grodków	dom mieszkalny	Miarki	9		
278.	Grodków	stodoła	Kasztanowa			
279.	Grodków	dom mieszkalny	Elsnera	10		
280.	Grodków	dom mieszkalny	Kasztanowa	13		
281.	Grodków	budynek mieszkalno - usługowy	Mickiewicza	1		
282.	Grodków	budynek mieszkalno - usługowy	Mickiewicza	1		
283.	Grodków	budynek mieszkalno - usługowy	Mickiewicza	2		
284.	Grodków	dom mieszkalny	Mickiewicza	3		
285.	Grodków	dom mieszkalny	Mickiewicza	4		

286.	Grodków	budynek mieszkalno - usługowy	Mickiewicza	4a		
287.	Grodków	budynek mieszkalno - usługowy	Mickiewicza	5		
288.	Grodków	dom mieszkalny	Mickiewicza	6		
289.	Grodków	dom mieszkalny	Mickiewicza	7		
290.	Grodków	dom mieszkalny	Mickiewicza	8		
291.	Grodków	dom mieszkalny	Mickiewicza	9		
292.	Grodków	Publiczne Gimnazjum nr 2	Mickiewicza	10		
293.	Grodków	dom mieszkalny	Mickiewicza	11		
294.	Grodków	Publiczne Gimnazjum nr 2	Mickiewicza	13		
295.	Grodków	Dom Pomocy Społecznej	Mickiewicza	15		
296.	Grodków	dom mieszkalny	Mickiewicza	17		
297.	Grodków	dom mieszkalny	Miodowa	4		
298.	Grodków	dom mieszkalny	Miodowa	2, d. 9		
299.	Grodków	dom mieszkalny	Miodowa	8		
300.	Grodków	dom mieszkalny	Moniuszki	1		
301.	Grodków	dom mieszkalny	Moniuszki	2		
302.	Grodków	dom mieszkalny	Moniuszki	3		
303.	Grodków	dom mieszkalny	Moniuszki	4		
304.	Grodków	dom mieszkalny, dawny spichlerz	Ogrodowa	2		
305.	Grodków	dom mieszkalny	Ogrodowa	4		
306.	Grodków	budynek gospodarczy	Ogrodowa	4		
307.	Grodków	stodoła	Ogrodowa	4		
308.	Grodków	dom mieszkalny	Ogrodowa	11		
309.	Grodków	dom mieszkalny	Ogrodowa	15		

310.	Grodków	dom mieszkalny	Ogrodowa	16		
311.	Grodków	trafostacja	Otmuchowska			
312.	Grodków	dom mieszkalny w zespole magazynu zbożowego	Otmuchowska	1		
313.	Grodków	magazyn zbożowy	Otmuchowska	1		
314.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	2		
315.	Grodków	dom mieszkalny, d. Zespół Szkół Rolniczych	Otmuchowska	4		
316.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	7		
317.	Grodków	Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna	Otmuchowska	8		
318.	Grodków	stodoła	Otmuchowska	8		
319.	Grodków	spichlerz	Otmuchowska	8		
320.	Grodków	magazyn Caritas, d. Dom Ludowy	Otmuchowska	9		
321.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	10		
322.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	11		
323.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	12		
324.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	14		
325.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	17		
326.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	20		
327.	Grodków	obora	Otmuchowska	20		
328.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	23		
329.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	24		
330.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	31		
331.	Grodków	obora I	Otmuchowska	31		
332.	Grodków	obora II	Otmuchowska	31		
333.	Grodków	budynek gospodarczy	Otmuchowska	31		

334.	Grodków	stodoła	Otmuchowska	31		
335.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	32		
336.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	34		
337.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	36		
338.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	37		
339.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	38		
340.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	39		
341.	Grodków	dom mieszkalny, d. przedszkole	Otmuchowska	46		
342.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	47		
343.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	49		
344.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	50		
345.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	52		
346.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	58		
347.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	60		
348.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	64		
349.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	66		
350.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	68		
351.	Grodków	dom mieszkalny	Otmuchowska	70		
352.	Grodków	dom mieszkalny	Polna	9		
353.	Grodków	dom mieszkalny	Polna	11		
354.	Grodków	dom mieszkalny	Polna	13		
355.	Grodków	dom mieszkalny	Polna	16		
356.	Grodków	dom mieszkalny	Polna	20		
357.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Powstańców Śląskich	1-3		1291/66 z 13.04.196 6 r.

358.	Grodków	dom mieszkalny	Powstańców Śląskich	5		
359.	Grodków	dom mieszkalny	Powstańców Śląskich	12		
360.	Grodków	dom mieszkalny	Powstańców Śląskich	14		
361.	Grodków	dom mieszkalny	Powstańców Śląskich	20		
362.	Grodków	dom mieszkalny, d. koszary	Powstańców Śląskich	24		
363.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Reymonta	2		
364.	Grodków	dom mieszkalny	Reymonta	5		1294/66 z 13.04.196 6 r.
365.	Grodków	dom mieszkalny	Reymonta	1		1293/66 z 13.04.196 6 r.
366.	Grodków	dom mieszkalny	Reymonta	9		
367.	Grodków	dom mieszkalny	Reymonta	11		
368.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy, tzw. Gospoda pod Trzema Koronami	Rynek	2, d. 14		891/64 z 18.05.196 4 r.
369.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	3		
370.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	4		
371.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	5		
372.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	16		
373.	Grodków	dom mieszkalny - oficyna	Rynek	16a		
374.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	17		
375.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	19		
376.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	20		
377.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	21		
378.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	22		
379.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	23		
380.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	24		
381.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	30		

382.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	31		
383.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Rynek	32, d. 12		1290/66 z 13.04.196 6 r.
384.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	3		
385.	Grodków	dom mieszkalny - oficyna	Sienkiewicza	3b		
386.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	4		
387.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	5		
388.	Grodków	dom mieszkalny - oficyna	Sienkiewicza	5a		
389.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	7		
390.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	8		
391.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	9		
392.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	10		
393.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	11		
394.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	12		
395.	Grodków	dom mieszkalny - oficyna	Sienkiewicza	12a		
396.	Grodków	bunek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	13		
397.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	14		
398.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	16		
399.	Grodków	budynek administracyjny w zespole młyna	Sienkiewicza	17		
400.	Grodków	budynek produkcyjny w zespole młyna	Sienkiewicza	17		
401.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	20		
402.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	22		
403.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	24		
404.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	25		
405.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	26		

406.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	27		
407.	Grodków	budynek usługowy	Sienkiewicza	28		
408.	Grodków	budynek usługowy	Sienkiewicza	30		
409.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	32		
410.	Grodków	budynek gospodarczy	Sienkiewicza	32		
411.	Grodków	budynek gospodarczy	Sienkiewicza	32		
412.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	33		
413.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	38-40		
414.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	39		
415.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	42-44		
416.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	46a		
417.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	52-54		
418.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	56		
419.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	60-62		
420.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	72-74		
421.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	76-90		
422.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	96-98		
423.	Grodków	dom mieszkalny	Sienkiewicza	100		
424.	Grodków	dom mieszkalny	Skośna	4		
425.	Grodków	dom mieszkalny	Skośna	5		
426.	Grodków	dom mieszkalny	Skośna	7		
427.	Grodków	dom mieszkalny	Skośna	9		
428.	Grodków	budynek administracyjny basenu miejskiego	Sportowa	31		
429.	Grodków	budynek usługowy, d. budynek gospodarczy w zespole stadniny koni	Słowackiego/Warszawska			

430.	Grodków	dom mieszkalny	Słowackiego	2		
431.	Grodków	Przychodnia Zdrowia	Słowackiego	5, d. 3		
432.	Grodków	trafostacja	Słowackiego			
433.	Grodków	dom mieszkalny	Szpitalna	2		
434.	Grodków	dom mieszkalny	Szpitalna	2a		
435.	Grodków	dom mieszkalny	Szpitalna	3		
436.	Grodków	budynek magazynowy	Szpitalna	4		
437.	Grodków	budynek magazynowy	Szpitalna	4		
438.	Grodków	budynek dawnego szpitala	Szpitalna	13, d. 1		
439.	Grodków	budynek dawnego oddziału wewnętrznego szpitala	Szpitalna	13, d. 1		
440.	Grodków	dom mieszkalny	Szpitalna	14		
441.	Grodków	dom mieszkalny	Świerczewskiego	2		
442.	Grodków	budynek usługowy	Świerczewskiego	4		
443.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Świerczewskiego	4a		
444.	Grodków	dom mieszkalny	Świerczewskiego	5		
445.	Grodków	dom mieszkalny	Świerczewskiego	7		
446.	Grodków	dom mieszkalny	Świerczewskiego	8		
447.	Grodków	dom mieszkalny	Świerczewskiego	9		
448.	Grodków	dom mieszkalny	Świerczewskiego	14		
449.	Grodków	budynek administracyjny Zakładu Energetycznego	Traugutta	10		
450.	Grodków	dom mieszkalny	Traugutta	12-14		
451.	Grodków	dom mieszkalny	Traugutta	16		
452.	Grodków	dom mieszkalny	Traugutta	24		
453.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	3		1295/66 z 13.04.196 6 r.

454.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	4		
455.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	5		1296/66 z 13.04.196 6 r.
456.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	6		
457.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	7		
458.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	8		
459.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	9		
460.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	10		
461.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	11		
462.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	11a		
463.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	12		
464.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	14		
465.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	15		
466.	Grodków	budynek usługowy	Warszawska	15		
467.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	16		
468.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	17		
469.	Grodków	budynek usługowy	Warszawska	18		
470.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	19		
471.	Grodków	plebania parafii rzymskokatolickiej	Warszawska	22		
472.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	25		
473.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Warszawska	26		
474.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	27		
475.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	28		
476.	Grodków	garaże przy Urzędzie Miejskim	Warszawska	29		
477.	Grodków	dom mieszkalny z bramą wjazdową	Warszawska	31		

478.	Grodków	budynek usługowy	Warszawska	32		
479.	Grodków	budynek usługowy	Warszawska	33		
480.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	34		
481.	Grodków	budynek usługowy	Warszawska	35		
482.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	36		
483.	Grodków	d. kuźnia w zespole stadniny koni, ob. budynek usługowy	Warszawska			
484.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	39		
485.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	41		
486.	Grodków	Zespół Szkół Średnich	Warszawska	42		
487.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	47		
488.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	49		
489.	Grodków	dawny magazyn w zespole wikliniarni	Warszawska	50		
490.	Grodków	dawny budynek administracyjny w zespole wikliniarni	Warszawska	50		
491.	Grodków	most kolejowy za wikliniarnią	Warszawska			
492.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	51		
493.	Grodków	budynek produkcyjny mleczarni	Warszawska	51		
494.	Grodków	budynek administracyjno- produkcyjny mleczarni	Warszawska	51		
495.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	53		
496.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	55		
497.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	57		
498.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	61		
499.	Grodków	dom mieszkalny	Warszawska	63		
500.	Grodków	dom mieszkalny	Wiejska	1		
501.	Grodków	dom mieszkalny	Wiejska	3		

502.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy	Wrocławska	5		
503.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	7		
504.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	9 d. 17		1297/66 z 13.04.196 6 r.
505.	Grodków	dom mieszkalny, dawny zajazd	Wrocławska	16		2003/73 z 26.09.197 3 r.
506.	Grodków	budynek gospodarczy w zespole dawnego zajazdu	Wrocławska	16		
507.	Grodków	budynek gospodarczy w zespole dawnego zajazdu	Wrocławska	16		
508.	Grodków	budynek gospodarczy w zespole dawnego zajazdu	Wrocławska	16		
509.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	18		
510.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	19		
511.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	22-24-26		
512.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	27		
513.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	28-30		
514.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	32-34-36		
515.	Grodków	dom mieszkalny, dawny czworak	Wrocławska	35-41		
516.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	43		
517.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	45		
518.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	47		
519.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	49		
520.	Grodków	warsztat samochodowy	Wrocławska	51		
521.	Grodków	dom mieszkalny, dawna przychodnia zakładowa	Wrocławska	53		
522.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	55-57		
523.	Grodków	dom mieszkalny, dawny dom dróżnika	Wrocławska	56		
524.	Grodków	budynek administracyjny	Wrocławska	59		
525.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	61		

526.	Grodków	dom mieszkalny	Wrocławska	63-65		
527.	Grodków	dom mieszkalny	Wyspiańskiego	2		
528.	Grodków	dom mieszkalny	Wyspiańskiego	3		
529.	Grodków	dom mieszkalny	Wyspiańskiego	5		
530.	Grodków	dom mieszkalny	Wyspiańskiego	6		
531.	Grodków	dom mieszkalny	Wyspiańskiego	10		
532.	Grodków	budynek mieszkalno-usługowy, dawny Państwowy Zakład Sanitarny	Zawadzkiego	1		
533.	Grodków	dom mieszkalny	Zawadzkiego	2		
534.	Grodków	dom mieszkalny	Zawadzkiego	3		
535.	Grodków	dom mieszkalny	Żeromskiego	14-16		
536.	Grodków	słodownia w zespole dawnego browaru	Ligonia			
537.	Grodków	warzelnia w zespole dawnego browaru	Ligonia			
538.	Grodków	komin w zespole dawnego browaru	Ligonia			
539.	Grodków	leżakownia i fermentownia w zespole dawnego browaru	Ligonia			
540.	Grodków	budynek socjalny w zespole browaru	Ligonia			
541.	Grodków	wialnia w zespole dawnego browaru	Ligonia			
542.	Grodków	dom mieszkalny, dawny dom dyrektora w zespole dawnego browaru	Ligonia	13		
543.	Grodków-Orlików	dom w zespole folwarcznym				
544.	Grodków-Orlików	obora w zespole folwarcznym				
545.	Grodków-Orlików	mur ogrodzeniowy wraz z bramką				
546.	Gola Grodkowska	spichlerz w zespole folwarcznym				890/64 z 18.05.196 4 r.
547.	Gola Grodkowska	obora w zespole folwarcznym				
548.	Gola Grodkowska	obora II w zespole folwarcznym				
549.	Gola Grodkowska	stajnie i wozownie w zespole folwarcznym				

550.	Gola Grodkowska	dom w zespole folwarcznym		10		
551.	Gola Grodkowska	remiza strażacka				
552.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		3		
553.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		4		
554.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		5		
555.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		6		
556.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		7		
557.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		12		
558.	Gola Grodkowska	budynek gospodarczy		15		
559.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		20		
560.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		29		
561.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		33		
562.	Gola Grodkowska	stodoła		33		
563.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		36		
564.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		38		
565.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		41		
566.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny, dawna szkoła		45		
567.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		46		
568.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny		48		
569.	Gola Grodkowska	dom mieszkalny, dawny Dom Ludowy		50		
570.	Gola Grodkowska	trafostacja				
571.	Jaszów	mur ogrodzeniowy kościoła wraz z bramką				
572.	Jaszów	budynek gospodarczy w zespole dworskim				
573.	Jaszów	dom w zespole folwarcznym		23		

574.	Jaszów	dom mieszkalny, d. szkoła		79		
575.	Jaszów	dom mieszkalny, d. dwór		40		1574/66 z 20.08.196 6 r.
576.	Jaszów	dom mieszkalny		12		
577.	Jaszów	dom mieszkalny		14		
578.	Jaszów	dom mieszkalny		17		
579.	Jaszów	budynek gospodarczy		17		
580.	Jaszów	dom mieszkalny		20		
581.	Jaszów	dom mieszkalny		27		
582.	Jaszów	dom mieszkalny		30		
583.	Jaszów	stodoła		30		
584.	Jaszów	dom mieszkalny		36		
585.	Jaszów	dom mieszkalny		42		
586.	Jaszów	dom mieszkalny, d. poczta		45		
587.	Jaszów	Dom Ludowy				
588.	Jaszów	dom mieszkalny		56		
589.	Jaszów	dom mieszkalny		64		
590.	Jaszów	dom mieszkalny		70		
591.	Jaszów	dom mieszkalny		71		
592.	Jaszów	dom mieszkalny		74		
593.	Jaszów	wozownia		78		
594.	Jaszów	dom mieszkalny		81		
595.	Jaszów	dom mieszkalny		85		
596.	Jaszów	mostek				
597.	Jaszów	dom mieszkalny		67		

598.	Jeszkotle	kościół filialny pw. św. Antoniego Padewskiego				1185/66 z 9.03.1966 r.
599.	Jeszkotle	dwór				992/65 z 5.05.1965 r.
600.	Jeszkotle	ruina stodoły w zespole folwarcznym				
601.	Jeszkotle	obora w zespole folwarcznym				
602.	Jeszkotle	spichlerz w zespole folwarcznym				
603.	Jeszkotle	stodoła w zespole folwarcznym				
604.	Jeszkotle	dom mieszkalny, d. Dom Ludowy				
605.	Jeszkotle	dom mieszkalny		3		
606.	Jeszkotle	dom mieszkalny		4		
607.	Jeszkotle	dom mieszkalny		7, d. 5		
608.	Jeszkotle	dom mieszkalny		6		
609.	Jeszkotle	budynek gospodarczy		6		
610.	Jeszkotle	dom mieszkalny		10		
611.	Jeszkotle	dawna kuźnia		10		
612.	Jeszkotle	dom mieszkalny		11		
613.	Jeszkotle	dom mieszkalny		17		
614.	Jeszkotle	dom mieszkalny		21		
615.	Jeszkotle	stodoła		21		
616.	Jeszkotle	dom mieszkalny		25		
617.	Jeszkotle	dom mieszkalny		26		
618.	Jeszkotle	stodoła		26		
619.	Jeszkotle	stodoła		27		
620.	Jeszkotle	dom mieszkalny		34		
621.	Jeszkotle	dom mieszkalny		40		

622.	Jeszkotle	dom mieszkalny		41		
623.	Jeszkotle	dom mieszkalny		44		
624.	Jeszkotle	dom mieszkalny		45		
625.	Jeszkotle	dom mieszkalny, d. szkoła		54		
626.	Jędrzejów	kościół parafialny pw. św. Szymona i Judy Tadeusza				123/54 z 3.09.1954 r.
627.	Jędrzejów	ogrodzenie kościoła parafialnego wraz z bramką				
628.	Jędrzejów	plebania		105		
629.	Jędrzejów	kapliczka na cmentarzu przykościelnym				
630.	Jędrzejów	Dom Pomocy Społecznej - pałac		16		2264/91 z 26.03.199 1 r.
631.	Jędrzejów	cmentarz parafialny				279/90 z 5.11.1990 r.
632.	Jędrzejów	wejście do lochów w zespole pałacowym				
633.	Jędrzejów	brama wjazdowa do zespołu pałacowego				
634.	Jędrzejów	park w zespole pałacowo-parkowym				41/48 z 27.08.194 8 r. 75/83 z 1.08.1983 r.
635.	Jędrzejów	remiza strażacka				
636.	Jędrzejów	Wiejski Ośrodek Zdrowia				
637.	Jędrzejów	rzędcówka w zespole folwarcznym		20-21		
638.	Jędrzejów	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		28		
639.	Jędrzejów	budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole folwarcznym				
640.	Jędrzejów	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		27		
641.	Jędrzejów	budynek magazynowy GS				
642.	Jędrzejów	dom mieszkalny		11		
643.	Jędrzejów	dom mieszkalny		35		
644.	Jędrzejów	dom mieszkalny		36a		

645.	Jędrzejów	dom mieszkalny		38		
646.	Jędrzejów	dom mieszkalny		39		
647.	Jędrzejów	dom mieszkalny		40		
648.	Jędrzejów	dom mieszkalny		45		
649.	Jędrzejów	dom mieszkalny		55 d. 56a		
650.	Jędrzejów	dom mieszkalny		66		
651.	Jędrzejów	dom mieszkalny		91		
652.	Jędrzejów	stodoła		95		
653.	Jędrzejów	dom mieszkalny, d. szkoła-Dom Nauczyciela		102		
654.	Jędrzejów	dom mieszkalny		104		
655.	Jędrzejów	trafostacja				
656.	Kobiela	kościół parafialny pw. św. Jerzego				1149/66 z 16.02.196 6 r.
657.	Kobiela	ogrodzenie kościoła parafialnego wraz z bramką				
658.	Kobiela	plebania		26		
659.	Kobiela	dom mieszkalny, d. ośrodek zdrowia				
660.	Kobiela	szkoła				
661.	Kobiela	kapliczka		74		
662.	Kobiela	park				39/48 z 27.08.194 8 r. 64/81 z 15.07.198 1 r.
663.	Kobiela	budynek usługowy - gospoda, sklep				
664.	Kobiela	dwór				
665.	Kobiela	budynek gospodarczy w zespole dworskim				
666.	Kobiela	stodoła		2		
667.	Kobiela	dom mieszkalny		4		

668.	Kobiela	dom mieszkalny		6		
669.	Kobiela	dom mieszkalny		15		
670.	Kobiela	dom mieszkalny, d. dom i poczta		22		
671.	Kobiela	dom mieszkalny		24		
672.	Kobiela	dom mieszkalny		30, d. 32		
673.	Kobiela	dom mieszkalny		34		
674.	Kobiela	dom mieszkalny		45		
675.	Kobiela	dom mieszkalny		54		
676.	Kobiela	dom mieszkalny		56		
677.	Kobiela	dom mieszkalny, d. dworek - leśniczówka		64		
678.	Kobiela	dom mieszkalny		74		
679.	Kobiela	dom mieszkalny		78		
680.	Kobiela	stodoła		78		
681.	Kobiela	trafostacja				
682.	Kobiela	budynek gospodarczy		15		
683.	Kolnica	kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca				892/64 z 18.05.196 4 r.
684.	Kolnica	ogrodzenie kościoła parafialnego wraz z bramką				
685.	Kolnica	kapliczka		70		
686.	Kolnica	kapliczka		87		
687.	Kolnica	kapliczka		95		
688.	Kolnica	młyn				
689.	Kolnica	dom mieszkalny, d. Ośrodek Zdrowia				
690.	Kolnica	remiza strażacka				
691.	Kolnica	dom mieszkalny, d. przedszkole		86		

692.	Kolnica	dawna poczta				
693.	Kolnica	budynek usługowy, d. Klub Rolnika		84		
694.	Kolnica	dom mieszkalny		3		
695.	Kolnica	dom mieszkalny		8		
696.	Kolnica	dom mieszkalny		11		
697.	Kolnica	dom mieszkalny		16		
698.	Kolnica	dom mieszkalny		17		
699.	Kolnica	dom mieszkalny		18		
700.	Kolnica	dom mieszkalny		29		
701.	Kolnica	dom mieszkalny		30		
702.	Kolnica	dom mieszkalny		31		
703.	Kolnica	dom mieszkalny		33a, d. 33		
704.	Kolnica	dom mieszkalny		34		
705.	Kolnica	dom mieszkalny		35		
706.	Kolnica	dom mieszkalny		39		
707.	Kolnica	dom mieszkalny		40		
708.	Kolnica	kuźnia		41		
709.	Kolnica	dom mieszkalny		42		
710.	Kolnica	dom mieszkalny		43		
711.	Kolnica	stodoła		43		
712.	Kolnica	łamus		43		
713.	Kolnica	dom mieszkalny		52		
714.	Kolnica	dom mieszkalny		36		
715.	Kolnica	dom mieszkalny		51		

716.	Kolnica	dom mieszkalny		61		
717.	Kolnica	dom mieszkalny		70		
718.	Kolnica	dom mieszkalny		72		
719.	Kolnica	dom mieszkalny		79		
720.	Kolnica	dom mieszkalny		80		
721.	Kolnica	kuźnia		85a		
722.	Kolnica	stodoła		85a		
723.	Kolnica	dom mieszkalny		87		
724.	Kolnica	dom mieszkalny		88		
725.	Kolnica	stodoła		88		
726.	Kolnica	dom mieszkalny		89		
727.	Kolnica	dom mieszkalny		90		
728.	Kolnica	dom mieszkalny		96		
729.	Kolnica	dom mieszkalny		97		
730.	Kolnica	dom mieszkalny		101		
731.	Kolnica	trafostacja				
732.	Kopice	kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego				121/54 z 28.08.195 4 r.
733.	Kopice	kapliczka w ogrodzeniu kościoła parafialnego				
734.	Kopice	bramka w ogrodzeniu kościoła parafialnego				
735.	Kopice	kapliczka i kostnica przy murze ogrodzeniowym kościoła parafialnego				
736.	Kopice	ruina pałacu				725/64 z 14.03.196 4 r.
737.	Kopice	kaplica grobowa rodziny Schaffgotschów				1996/73 z 4.04.1973 r.
738.	Kopice	kaplica pałacowa				725/64 z 14.03.196 4 r.
739.	Kopice	kaplica kostnica w zespole pałacowym				

740.	Kopice	altana w zespole pałacowym				
741.	Kopice	ruina romantyczna w zespole pałacowym				
742.	kopice	bramka w ogrodzeniu zespołu pałacowego				
743.	Kopice	przystań przy stawie				
744.	Kopice	most w parku pałacowym				
745.	Kopice	altana w parku pałacowym				
746.	Kopice	most w zespole pałacowym				
747.	Kopice	park krajobrazowy w zespole pałacowym				65/81 z 15.07.198 1 r.
748.	Kopice	ruina grotty w parku pałacowym				
749.	Kopice	budynek gospodarczy w zespole folwarcznym				
750.	Kopice	spichlerz w zespole folwarcznym				1941/69 z 1.02.1969 r.
751.	kopice	stajnie w zespole folwarcznym				
752.	Kopice	obora w zespole folwarcznym				
753.	Kopice	spichlerz - wozownia w zespole folwarcznym				1941/69 z 1.02.1969 r.
754.	Kopice	spichlerz w zespole folwarcznym				1941/69 z 1.02.1969 r.
755.	Kopice	obora w zespole folwarcznym				
756.	Kopice	budynek gospodarczy w zespole folwarcznym				
757.	Kopice	sklep				
758.	Kopice	klub				
759.	Kopice	przedszkole				
760.	Kopice	szkoła				
761.	Kopice	Ośrodek Zdrowia		28		
762.	Kopice	gorzelnia w zespole folwarcznym				
763.	Kopice	budynek mieszkalny administratora				

764.	Kopice	dom mieszkalny		9-10		
765.	Kopice	dom mieszkalny		13		
766.	Kopice	dom mieszkalny		14		
767.	Kopice	dom mieszkalny		16		
768.	Kopice	dom mieszkalny		18		
769.	Kopice	dom mieszkalny		23		
770.	Kopice	dom mieszkalny		26		
771.	Kopice	plebania		27a		
772.	Kopice	budynek gospodarczy		27a		
773.	Kopice	dom ogrodnictwa		45		
774.	Kopice	budynek gospodarczy		45		
775.	Kopice	ruina szklarni ogrodnictwa		45		
776.	Kopice	mur wokół ogrodnictwa		45		
777.	Kopice	budynek mieszkalno-gospodarczy		48		
778.	Kopice	dom mieszkalny		50		
779.	Kopice	dom mieszkalny		52		
780.	Kopice	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		52		
781.	Kopice	dom mieszkalny		53		
782.	Kopice	dom mieszkalny		55		
783.	Kopice	dom mieszkalny		56		
784.	Kopice	dom mieszkalny		58		
785.	Kopice	budynek mieszkalno-usługowy - gospoda		62		
786.	Kopice	dom mieszkalny		63		
787.	kopice	dom mieszkalny		64		

788.	Kopice	dom mieszkalny		66-67		
789.	Kopice	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		69		
790.	Kopice	dom mieszkalny		70		
791.	Kopice	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		73		
792.	Kopice	dom mieszkalny		74		
793.	Kopice	dom mieszkalny		79		
794.	Kopice	dom mieszkalny		85		
795.	Kopice	budynek mieszkalno-gospodarczy		102		
796.	Kopice	budynek mieszkalno-gospodarczy		103		
797.	Kopice	dom mieszkalny		106		
798.	Kopice	dom mieszkalny		109		
799.	Kopice	dom mieszkalny		110		
800.	Kopice	dom mieszkalny		111		
801.	Kopice	budynek gospodarczy		111		
802.	Kopice	dom mieszkalny		116		
803.	Kopice	dom mieszkalny		118d		
804.	Kopice	dom mieszkalny		121		
805.	Kopice	dom mieszkalny		122		
806.	Kopice	dom mieszkalny		122		
807.	Kopice	dom mieszkalny tzw. dom ogrodnika		124		
808.	Kopice	dom mieszkalny		125		
809.	Kopice	dom mieszkalny		131		
810.	kopice	dom mieszkalny		144		
811.	Kopice	stodoła		144		

812.	Kopice	dom mieszkalny		147		
813.	Kopice	trafostacja				
814.	Kopice	dom mieszkalny		152		
815.	Kopice	stodoła		152		
816.	Kopice	dom mieszkalny		153		
817.	Kopice	leśniczówka				
818.	Kopice	budynek gospodarczy przy leśniczówce				
819.	Lipowa	kościół parafialny pw. św. Marcina				139/54 z 13.12.195 4 r.
820.	Lipowa	mur kościelny wokół kościoła parafialnego wraz z bramkami				
821.	Lipowa	Szkoła Podstawowa		19		
822.	Lipowa	dawny Dom Ludowy				
823.	Lipowa	spichlerz w zespole folwarcznym				
824.	Lipowa	dom mieszkalny		1		
825.	Lipowa	dom mieszkalny		2		
826.	Lipowa	budynek gospodarczy		6		
827.	Lipowa	dom mieszkalny		11		
828.	Lipowa	dom mieszkalny		13		
829.	Lipowa	dom mieszkalny		14		
830.	Lipowa	dom mieszkalny		17		
831.	Lipowa	dom mieszkalny		18		
832.	Lipowa	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		21		
833.	Lipowa	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		22		
834.	Lipowa	dom mieszkalny		23		
835.	Lipowa	dom mieszkalny		24		

836.	Lipowa	dom mieszkalny		25		
837.	Lipowa	dom mieszkalny		30		
838.	Lipowa	stodoła		29-30		
839.	Lipowa	dom mieszkalny		31		
840.	Lipowa	lamus		31		
841.	Lipowa	dom mieszkalny		33		
842.	Lipowa	dom mieszkalny		35		
843.	Lipowa	dom mieszkalny		38		
844.	Lipowa	dom mieszkalny		39, d. 40		
845.	Lipowa	kuźnia		39		
846.	Lipowa	dom mieszkalny		45		
847.	Lipowa	dom mieszkalny		46		
848.	Lipowa	dom mieszkalny		53		
849.	Lipowa	dom mieszkalny		54		
850.	Lipowa	budynek gospodarczy		53		
851.	Lipowa	dom mieszkalny		60		
852.	Lipowa	dom mieszkalny		63		
853.	Lipowa	dom mieszkalny		64		
854.	Lipowa	dom mieszkalny		65		
855.	Lipowa	dom mieszkalny		69		
856.	Lipowa	stodoła		69		
857.	Lipowa	dom mieszkalny		70		
858.	Lipowa	dom mieszkalny		71		
859.	Lipowa	dom mieszkalny		72		

860.	Lipowa	dom mieszkalny		73		
861.	Lipowa	dom mieszkalny		75		
862.	Lipowa	Szkoła Podstawowa		79		
863.	Lipowa	dom mieszkalny		80		
864.	Lipowa	dom mieszkalny		82		
865.	Lipowa	dom mieszkalny		87		
866.	Lipowa	dom mieszkalny		88		
867.	Lipowa	dom mieszkalny		90		
868.	Lipowa	dom mieszkalny		91		
869.	Lipowa	dom mieszkalny		92		
870.	Lipowa	dom mieszkalny		97, d. 93		
871.	Lipowa	dom mieszkalny		95		
872.	Lipowa	dom mieszkalny		99		
873.	Lipowa	dom mieszkalny w zespole dworca kolejowego		101		
874.	Lipowa	dom mieszkalny w zespole dworca kolejowego		102		
875.	Lipowa	dom mieszkalny w zespole dworca kolejowego		103		
876.	Lubcz	kościół filialny pw. św. Marcina				
877.	Lubcz	mur kościelny wokół kościoła filialnego wraz z bramką				
878.	Lubcz	kapliczka na terenie RSP				
879.	Lubcz	kapliczka		19		
880.	Lubcz	dawna szkoła i Dom Ludowy		33		
881.	Lubcz	stodoła		7		
882.	Lubcz	dom mieszkalny		24		
883.	Lubcz	dom mieszkalny		26		

884.	Lubcz	dom mieszkalny		27-28		
885.	Lubcz	dom mieszkalny		32		
886.	Lubcz	dom mieszkalny		34		
887.	Lubcz	dom mieszkalny		35		
888.	Lubcz	dom mieszkalny		38		
889.	Lubcz	dom mieszkalny		41		
890.	Lubcz	dom mieszkalny		42		
891.	Lubcz	kuźnia		47		
892.	Lubcz	stodoła		51		
893.	Lubcz	dom mieszkalny		56		
894.	Lubcz	stodoła		56		
895.	Mikołajowa	ruina kapliczki groty				
896.	Mikołajowa	dom mieszkalny, d. Dom Ludowy		15		
897.	Mikołajowa	dom mieszkalny		2		
898.	Mikołajowa	dom mieszkalny		3		
899.	Mikołajowa	dom mieszkalny		6		
900.	Mikołajowa	dom mieszkalny		8		
901.	Mikołajowa	dom mieszkalny		10		
902.	Mikołajowa	dom mieszkalny		13		
903.	Mikołajowa	dom mieszkalny		14		
904.	Mikołajowa	dom mieszkalny		16		
905.	Mikołajowa	dom mieszkalny		17		
906.	Mikołajowa	dom mieszkalny		23		
907.	Młodoszowice	kościół filialny pw. św. Marcina				1184/66 z 8.03.1966 r. 887/64

						z 18.05.196 6 r.
908.	Młodoszowice	budynek gospodarczy w zespole folwarku				
909.	Młodoszowice	stodoła w zespole folwarku				
910.	Młodoszowice	budynek mieszkalno-usługowy, d. Dom Ludowy		1		
911.	Młodoszowice	stodoła		2		
912.	Młodoszowice	dom mieszkalny		6		
913.	Młodoszowice	dom mieszkalny		7		
914.	Młodoszowice	budynek gospodarczy		7		
915.	Młodoszowice	stodoła		6-7		
916.	Młodoszowice	dom mieszkalny		10		
917.	Młodoszowice	dom mieszkalny		11		
918.	Młodoszowice	dom mieszkalny		12		
919.	Młodoszowice	budynek gospodarczy		12		
920.	Młodoszowice	dom mieszkalny		16		
921.	Młodoszowice	dom mieszkalny		18		
922.	Młodoszowice	stodoła		18		
923.	Młodoszowice	dom mieszkalny		19		
924.	Młodoszowice	budynek gospodarczy		19		
925.	Młodoszowice	dom mieszkalny		20		
926.	Młodoszowice	dom mieszkalny		21a, d. 21		
927.	Młodoszowice	dom mieszkalny		23		
928.	Młodoszowice	stodoła		23		
929.	Młodoszowice	dom mieszkalny		26		
930.	Młodoszowice	dom mieszkalny		44		

931.	Młodoszowice	dom mieszkalny		47		
932.	Młodoszowice	dom mieszkalny		49		
933.	Młodoszowice	stodoła		50		
934.	Młodoszowice	dom mieszkalny, d. Dom Nauczyciela		52		
935.	Młodoszowice	dom mieszkalny		53		
936.	Młodoszowice	dom mieszkalny		54		
937.	Młodoszowice	dom mieszkalny		59		
938.	Młodoszowice	dom mieszkalny		60		
939.	Młodoszowice	dom mieszkalny		62		
940.	Młodoszowice	dom mieszkalny		64		
941.	Młodoszowice	budynek gospodarczy		64		
942.	Młodoszowice	dom mieszkalny		67		
943.	Młodoszowice	stodoła		75		
944.	Młodoszowice	trafostacja				
945.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		1		
946.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		2		
947.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		4		
948.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		5		
949.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		9		
950.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		10		
951.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		11		
952.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		12		
953.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		13		
954.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		22		

955.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		23		
956.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		26		
957.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		27		
958.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		31		
959.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		32		
960.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		33		
961.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		40		
962.	Nowa Wieś Mała	dom mieszkalny		27a, d. 41		
963.	Nowa Wieś Mała	magazyn przy d. Zespole Szkół Rolniczych				
964.	Osiek Grodkowski	kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP				1153/66 z 17.02.196 6 r.
965.	Osiek Grodkowski	pałac				894/64 z 23.05.196 4 r.
966.	Osiek Grodkowski	brama wjazdowa do zespołu pałacowego				
967.	Osiek Grodkowski	kapliczka				
968.	Osiek Grodkowski	spichlerz w zespole pałacowym				
969.	Osiek Grodkowski	ujeżdżalnia w zespole pałacowym				894/64 z 23.05.196 4 r.
970.	Osiek Grodkowski	obory i stajnie w zespole pałacowym				894/64 z 23.05.196 4 r.
971.	Osiek Grodkowski	park w zespole pałacowym				66/81 z 15.07.198 1 r.
972.	Osiek Grodkowski	oficyna wschodnia w zespole pałacowym				894/64 z 23.05.196 4 r.
973.	Osiek Grodkowski	oficyna zachodnia w zespole pałacowym				894/64 z 23.05.196 4 r.
974.	Osiek Grodkowski	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		1		894/64 z 23.05.196 4 r.
975.	Osiek Grodkowski	budynek gospodarczy w zespole pałacowym				
976.	Osiek Grodkowski	dom mieszkalny		3		
977.	Osiek Grodkowski	dom mieszkalny		7		
978.	Osiek Grodkowski	budynek gospodarczy		7		

979.	Osiek Grodkowski	budynek gospodarczy		9		
980.	Osiek Grodkowski	budynek gospodarczy		14		
981.	Osiek Grodkowski	dom mieszkalny		15a		
982.	Osiek Grodkowski	budynek gospodarczy		16		
983.	Osiek Grodkowski	gołębnik-latryna		16		
984.	Osiek Grodkowski	dom mieszkalny		24		
985.	Osiek Grodkowski	dom mieszkalny		30		
986.	Osiek Grodkowski	dom mieszkalny		31		
987.	Osiek Grodkowski	dom mieszkalny		37		
988.	Osiek Grodkowski	obora		61 d. 36		
989.	Osiek Grodkowski	dom mieszkalny		61 d. 35		
990.	Osiek Grodkowski	budynek gospodarczy		35a		
991.	Polana	spichlerz w zespole folwarcznym				
992.	Polana	stajnia i wozownia w zespole folwarcznym				
993.	Polana	dwór		11		
994.	Polana	obora, d. stodoła w zespole folwarcznym				
995.	Polana	obora w zespole folwarcznym				
996.	Polana	dom mieszkalny, d. rządcówka w zespole folwarku		10		
997.	Polana	dom mieszkalny, d. kuźnia		2		
998.	Polana	dom mieszkalny - dwojak		8		
999.	Przylesie Dolne	kościół filialny pw. św. Piotra i Pawła				899/64 z 23.05.196 4 r.
1000.	Przylesie Dolne	ogrodzenie kościoła filialnego wraz z bramką				
1001.	Przylesie Dolne	cztery kapliczki w murze kościelnym				
1002.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny, d. szkoła		43a		

1003.	Przylesie Dolne	budynek usługowy, d. Dom Ludowy		33		
1004.	Przylesie Dolne	rządca w zespole folwarcznym		70		
1005.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		69		
1006.	Przylesie Dolne	stodoła w zespole folwarcznym				
1007.	Przylesie Dolne	spichlerz w zespole folwarcznym				
1008.	Przylesie Dolne	stodoła w zespole folwarcznym				
1009.	Przylesie Dolne	obora w zespole folwarcznym				
1010.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny w zespole folwarcznym				
1011.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		1-1a		
1012.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		3-3a		
1013.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny wraz z ogrodzeniem, d. szkoła		6a		
1014.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		7		
1015.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		8		
1016.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		10		
1017.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		11		
1018.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		13		
1019.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		15		
1020.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		16		
1021.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		17		
1022.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		20		
1023.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		23		
1024.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		24		
1025.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		25		
1026.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		29		

1027.	Przylesie Dolne	stodoła		29-30		
1028.	Przylesie Dolne	stodoła		32		
1029.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny wraz z bramką		44		
1030.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		45		
1031.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		46		
1032.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		49		
1033.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		50		
1034.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		54		
1035.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		54a		
1036.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		55		
1037.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		58		
1038.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		63		
1039.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		70		
1040.	Przylesie Dolne	stodoła		71		
1041.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny, d. plebania		72		
1042.	Przylesie Dolne	dom mieszkalny		75		
1043.	Rogów	dom mieszkalny		1		
1044.	Rogów	stodoła		1		
1045.	Rogów	dom mieszkalny		4		
1046.	Rogów	dom mieszkalny		8		
1047.	Rogów	dom mieszkalny przy domu nr 14		14		
1048.	Rogów	dom mieszkalny		14		
1049.	Rogów	stodoła		14		
1050.	Rogów	dom mieszkalny		18		

1051.	Rogów	dom mieszkalny		19		
1052.	Starowice Dolne	kościół filialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP				1985/72 z 7.12.1972 r.
1053.	Starowice Dolne	ogrodzenie kościoła filialnego wraz z bramką				
1054.	Starowice Dolne	dom mieszkalny, d. plebania		8		
1055.	Starowice Dolne	remiza strażacka				
1056.	Starowice Dolne	brama wjazdowa do zespołu dworskiego				
1057.	Starowice Dolne	spichlerz w zespole dworskim				
1058.	Starowice Dolne	obora w zespole folwarcznym				
1059.	Starowice Dolne	obora w zespole folwarcznym				
1060.	Starowice Dolne	park krajobrazowy				
1061.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		8		
1062.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		15		
1063.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		23		
1064.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		24		
1065.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		25		
1066.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		26		
1067.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		28		
1068.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		43		
1069.	Starowice Dolne	stodoła		42		
1070.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		56		
1071.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		58		
1072.	Starowice Dolne	budynek gospodarczy		58		
1073.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		62		
1074.	Starowice Dolne	dom mieszkalny tzw. dom młynarza		67		

1075.	Starowice Dolne	dom mieszkalny		69		
1076.	Strzegów	kaplica cmentarna				
1077.	Strzegów	cmentarz				
1078.	Strzegów	park				40/48 z 27.08.194 8 r.
1079.	Strzegów	mur ogrodzeniowy cmentarza wraz z bramką				
1080.	Strzegów	remiza strażacka				
1081.	Strzegów	dom mieszkalny przy Domu Dziecka				
1082.	Strzegów	stodoła w zespole folwarcznym				
1083.	Strzegów	dom mieszkalny, d. budynek gospodarczy w zespole folwarcznym				
1084.	Strzegów	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		59		
1085.	Strzegów	dom mieszkalny		9		
1086.	Strzegów	dom mieszkalny		16-17		
1087.	Strzegów	dom mieszkalny		23		
1088.	Strzegów	dom mieszkalny		30		
1089.	Strzegów	dom mieszkalny		44		
1090.	Strzegów	dom mieszkalny		45		
1091.	Strzegów	dom mieszkalny		58		
1092.	Strzegów	trafostacja w zespole folwarcznym				
1093.	Sulisław	pałac		24		2027/77 z 2.05.1977 r.
1094.	Sulisław	brama wjazdowa do zespołu pałacowego		24		
1095.	Sulisław	park pałacowy		24		76/83 z 1.08.1983 r.
1096.	Sulisław	obora-spiczlerz w zespole folwarcznym				
1097.	Sulisław	dom mieszkalny		4		
1098.	Sulisław	dom mieszkalny		6		

1099.	Sulisław	budynek gospodarczy, d. stodoła w zespole folwarcznym		9		
1100.	Sulisław	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		10-11		
1101.	Sulisław	dom mieszkalny		13		
1102.	Sulisław	budynek gospodarczy, d. kuźnia		13		
1103.	Sulisław	dom mieszkalny		14		
1104.	Tarnów Grodkowski	kościół filialny pw. św. Anny				900/64 z 23.05.196 4 r.
1105.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny, d. przedszkole		90		
1106.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		7		
1107.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		8		
1108.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		9		
1109.	Tarnów Grodkowski	budynek gospodarczy		10		
1110.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		11		
1111.	Tarnów Grodkowski	stodoła		11-12		
1112.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		12		
1113.	Tarnów Grodkowski	budynek gospodarczy		12		
1114.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		15		
1115.	Tarnów Grodkowski	stodoła		15		
1116.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		20		
1117.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny, d. Dom Ludowy		24		
1118.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		28		
1119.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		29		
1120.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		30		
1121.	Tarnów Grodkowski	stodoła		36		
1122.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		44		

1123.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		45		
1124.	Tarnów Grodkowski	budynki gospodarcze		48		
1125.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		53		
1126.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		59		
1127.	Tarnów Grodkowski	budynek gospodarczy		59		
1128.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		61		
1129.	Tarnów Grodkowski	stodoła		61		
1130.	Tarnów Grodkowski	budynek gospodarczy		62		
1131.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		66		
1132.	Tarnów Grodkowski	stodoła		66		
1133.	Tarnów Grodkowski	stodoła		69		
1134.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		74		
1135.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		78		
1136.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		82		
1137.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		84		
1138.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		86		
1139.	Tarnów Grodkowski	stodoła		86		
1140.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		88		
1141.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		89		
1142.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		92		
1143.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		93		
1144.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		95		
1145.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		98		
1146.	Tarnów Grodkowski	dom mieszkalny		99		

1147.	Tarnów Grodkowski	trafostacja				
1148.	Wierzbnna	spichlerz w zespole folwarcznym				
1149.	Wierzbnna	dom mieszkalny		20		
1150.	Wierzbnna	dom mieszkalny w zespole folwarcznym - czworak		16-17		
1151.	Wierzbnik	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła				1158/66 z 17.02.196 6 r.
1152.	Wierzbnik	ogrodzenia kościoła parafialnego				
1153.	Wierzbnik	kapliczka w ogrodzeniu kościoła parafialnego				
1154.	Wierzbnik	kapliczka w ogrodzeniu kościoła parafialnego				
1155.	Wierzbnik	kapliczka		31		
1156.	Wierzbnik	kapliczka		53		
1157.	Wierzbnik	d. Dom Ludowy		14		
1158.	Wierzbnik	Przedszkole, d. szkoła		65		
1159.	Wierzbnik	d. Szkoła Podstawowa				
1160.	Wierzbnik	park dworski				97/84 z 30.01.198 4 r.
1161.	Wierzbnik	remiza strażacka				
1162.	Wierzbnik	obora w zespole folwarcznym				
1163.	Wierzbnik	wozownia w zespole folwarcznym				
1164.	Wierzbnik	stodoła w zespole folwarcznym				
1165.	Wierzbnik	dom mieszkalny		3		
1166.	Wierzbnik	dom mieszkalny		15		
1167.	Wierzbnik	dom mieszkalny		26		
1168.	Wierzbnik	dom mieszkalny		27		
1169.	Wierzbnik	dom mieszkalny		33		
1170.	Wierzbnik	budynek gospodarczy		33		

1171.	Wierzbnik	dom mieszkalny		34		
1172.	Wierzbnik	stodoła		34		
1173.	Wierzbnik	dom mieszkalny		36		
1174.	Wierzbnik	stodoła		36		
1175.	Wierzbnik	dom mieszkalny		38		
1176.	Wierzbnik	dom mieszkalny, d. plebania		40		
1177.	Wierzbnik	dom mieszkalny		44abcdef		
1178.	Wierzbnik	dom mieszkalny		44g		
1179.	Wierzbnik	dom mieszkalny		56		
1180.	Wierzbnik	dom mieszkalny		59		
1181.	Wierzbnik	dom mieszkalny		60		
1182.	Wierzbnik	dom mieszkalny		60a		
1183.	Wierzbnik	dom mieszkalny		61		
1184.	Wierzbnik	stodoła		61		
1185.	Wierzbnik	dom mieszkalny		61a		
1186.	Wierzbnik	dom mieszkalny, d. dom zakonny		64		
1187.	Wierzbnik	dom mieszkalny		68		
1188.	Wierzbnik	dom mieszkalny		72a		
1189.	Wierzbnik	dom mieszkalny		76		
1190.	Wierzbnik	dom mieszkalny		77		
1191.	Wierzbnik	dom mieszkalny		83		
1192.	Wierzbnik	dom mieszkalny		85		
1193.	Wierzbnik	dom mieszkalny		91		
1194.	Wierzbnik	dom mieszkalny		88		

1195.	Wierzbnik	stodoła		92		
1196.	Wierzbnik	dom mieszkalny		93		
1197.	Wierzbnik	dom mieszkalny		96		
1198.	Wierzbnik	trafostacja				
1199.	Więcmierzycze	kościół filialny pw. św. Bartłomieja				1984/72 z 6.12.1972 r.
1200.	Więcmierzycze	bramka w ogrodzeniu kościoła filialnego				
1201.	Więcmierzycze	kapliczka		24		
1202.	Więcmierzycze	kapliczka		27		
1203.	Więcmierzycze	kapliczka		76		
1204.	Więcmierzycze	most			na drodze wjazdowej od strony Kopic	
1205.	Więcmierzycze	most			na drodze dojazdowej do młyna	
1206.	Więcmierzycze	dom mieszkalny, d. szkoła				
1207.	Więcmierzycze	dom mieszkalny, d. leśniczówka		93		2317/93 z 22.02.199 3 r.
1208.	Więcmierzycze	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		56		
1209.	Więcmierzycze	spichlerz w zespole folwarcznym				895/64 z 23.05.196 4 r.
1210.	Więcmierzycze	dom mieszkalny, d. rządówka w zespole folwarcznym		56		
1211.	Więcmierzycze	obora w zespole folwarcznym				
1212.	Więcmierzycze	młyn				
1213.	Więcmierzycze	dom w zespole młyńskim		63		
1214.	Więcmierzycze	roszarnia lnu				
1215.	Więcmierzycze	budynek mieszkalny, d. budynek gospodarczy w zespole roszarńi lnu				
1216.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		12		
1217.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		13		
1218.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		14		

1219.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		16		
1220.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		17		
1221.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		18		
1222.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		23		
1223.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		24		
1224.	Więcmierzycze	budynek gospodarczy		24		
1225.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		26		
1226.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		27		
1227.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		30		
1228.	Więcmierzycze	budynek gospodarczy		30		
1229.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		35		
1230.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		39		
1231.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		41		
1232.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		43		
1233.	Więcmierzycze	latryna-gołębnik		44		
1234.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		47		
1235.	Więcmierzycze	budynek gospodarczy		47		
1236.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		49		
1237.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		51		
1238.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		52		
1239.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		54		
1240.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		69		
1241.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		74		
1242.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		76		

1243.	Więcmierzycze	dom mieszkalny		79		
1244.	Wojśław	kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych				1159/66 z 17.02.196 6 r.
1245.	Wojśław	ogrodzenie kościoła parafialnego wraz z bramkami				1159/66 z 17.02.196 6 r.
1246.	Wojśław	plebania		65		
1247.	Wojśław	dom mieszkalny, d. szkoła				
1248.	Wojśław	dom mieszkalny		8		
1249.	Wojśław	dom mieszkalny		9		
1250.	Wojśław	dom mieszkalny		11		
1251.	Wojśław	dom mieszkalny		13		
1252.	Wojśław	dom mieszkalny		16		
1253.	Wojśław	dom mieszkalny		22		
1254.	Wojśław	stodoła		24		
1255.	Wojśław	dom mieszkalny		26		
1256.	Wojśław	dom mieszkalny		30		
1257.	Wojśław	dom mieszkalny		31		
1258.	Wojśław	dom mieszkalny		37		
1259.	Wojśław	dom mieszkalny		45		
1260.	Wojśław	dom mieszkalny		47		
1261.	Wojśław	dom mieszkalny		49		
1262.	Wojśław	dom mieszkalny		53		
1263.	Wojśław	stodoła		53		
1264.	Wojśław	dom mieszkalny		57		
1265.	Wojśław	dom mieszkalny		59		
1266.	Wojśław	dom mieszkalny		69		

1267.	Wojslaw	dom mieszkalny		70		
1268.	Wojslaw	dom mieszkalny		76		
1269.	Wojslaw	trafostacja				
1270.	Wojnowiczki	owczarnia w zespole folwarcznym				
1271.	Wojnowiczki	stodoła w zespole folwarcznym				
1272.	Wojnowiczki	budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole folwarcznym				
1273.	Wojnowiczki	dom mieszkalny		3		
1274.	Wojnowiczki	dom mieszkalny, d. Dom Ludowy		7		
1275.	Wojnowiczki	dom mieszkalny		9		
1276.	Wojnowiczki	dom mieszkalny		20		
1277.	Wojnowiczki	dom mieszkalny		23		
1278.	Wojnowiczki	dom mieszkalny		27		
1279.	Wojnowiczki	dom mieszkalny		29		
1280.	Wojnowiczki	budynek gospodarczy		29		
1281.	Wojnowiczki	trafostacja				
1282.	Wójtowice	kaplica				
1283.	Wójtowice	dwór				
1284.	Wójtowice	spichlerz w zespole dworskim				
1285.	Wójtowice	spichlerz w zespole dworskim				
1286.	Wójtowice	dom mieszkalny w zespole dworskim		3ab d. 12		
1287.	Wójtowice	dom mieszkalny		4ab		
1288.	Wójtowice	dom mieszkalny		6 d. 5		
1289.	Wójtowice	dom mieszkalny		9a		
1290.	Wójtowice	dom mieszkalny		12		

1291.	Wójtowice	dom mieszkalny		18, d. 16		
1292.	Zielonkowice	młyn				
1293.	Zielonkowice	dom mieszkalny		1		
1294.	Zielonkowice	dom mieszkalny		6		
1295.	Zielonkowice	dom mieszkalny w zespole folwarcznym - czworak		8		
1296.	Zielonkowice	trafostacja				
1297.	Żarów	kaplica				
1298.	Żarów	park - pozostałości				
1299.	Żarów	dom mieszkalny		1		
1300.	Żarów	dom mieszkalny		3		
1301.	Żarów	dom mieszkalny		5		
1302.	Żarów	dom mieszkalny		8		
1303.	Żarów	dom mieszkalny		9		
1304.	Żarów	dom mieszkalny		10		
1305.	Żarów	budynek gospodarczy		10		
1306.	Żarów	dom mieszkalny		15		
1307.	Żarów	dom mieszkalny		16		
1308.	Żarów	dom mieszkalny		17		
1309.	Żarów	dom mieszkalny		18		
1310.	Żarów	dom mieszkalny		19		
1311.	Żarów	dom mieszkalny		21		
1312.	Żarów	dom mieszkalny		22		
1313.	Żelazna	kościół parafialny pw. św. Jadwigi				1161/66 z 17.02.196 6 r.
1314.	Żelazna	plebania				

1315.	Żelazna	plebania-szkola				
1316.	Żelazna	remiza strazacka				
1317.	Żelazna	spichlerz w zespole folwarcznym				896/64 z 23.05.196 4 r.
1318.	Żelazna	dom mieszkalny		1		
1319.	Żelazna	dom mieszkalny w zespole folwarcznym		11		
1320.	Żelazna	dom mieszkalny		19		
1321.	Żelazna	dom mieszkalny		20		
1322.	Żelazna	dom mieszkalny		21		
1323.	Żelazna	dom mieszkalny		22		
1324.	Żelazna	dom mieszkalny, d. Dom Ludowy		23		
1325.	Żelazna	budynek gospodarczy		24		
1326.	Żelazna	dom mieszkalny		26		
1327.	Żelazna	budynek gospodarczy		26		
1328.	Żelazna	budynek usługowy		27		
1329.	Żelazna	stodoła		48-49		
1330.	Żelazna	dom mieszkalny		49		
1331.	Żelazna	dom mieszkalny		58		
1332.	Żelazna	dom mieszkalny		61		
1333.	Żelazna	dom mieszkalny		62		
1334.	Żelazna	dom mieszkalny		67-68		
1335.	Żelazna	dom mieszkalny		69-70		
1336.	Żelazna	dom mieszkalny		79		
1337.	Żelazna	kuźnia		72		